

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

ULUSLARARASI HAC SEMPOZYUMU

“DEĞİŞEN VE GELİŞEN
ŞARTLAR BAĞLAMINDA HAC”

TEBLİĞ ÖZETLERİ

01-03 NİSAN 2021 - ANKARA

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

INTERNATIONAL HAJJ SYMPOSIUM

“HAJJ IN THE CONTEXT OF CHANGING
AND DEVELOPING CONDITIONS”

NOTIFICATION SUMMARY

01-03 APRIL 2021 - ANKARA

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

ندوة الحج الدولية

الحج في سياق الظروف
المتغيرة والمتطورة

ملخصات الأوراق البحثية

١-٣ أبريل/نيسان ٢٠٢١ - أنقرة

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI

Yayın No: 2029

Yayına Hazırlayan: Hac ve Umre Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Yayın Yönetmeni: Doç. Dr. Fatih KURT

Koordinasyon: Lokman ARSLAN

Tashih: Hacı Duran NAMLI

Grafik Tasarım: Gökhan ÇAKIR

2021-06-Y-0003-2029

ISBN: 978-625-435-021-4

Eser Yayın Kurulu Kararı: 05.08.2021/02

© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim:

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü

Tel: (0.312) 295 72 57

Faks: (0.312) 284 72 88

e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Hac ve Umre Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Tel: (0.312) 295 75 36-48-49

e-posta: hacegitim@diyanet.gov.tr

ULUSLARARASI

HAC

SEMPOZYUMU

2021

01-03 NİSAN 2021

“ Değişen
ve Gelişen
Şartlar
Bağlamında
Hac ”

TAKDİM

Allah-kul ilişkisi bağlamında ibadetlerin her birinin inananların hayatında tartışılmaz bir yeri vardır. Her bir ibadet, insanın Yaratanı ve diğer insanlar ile olan ilişkisinde farklı bir anlam taşımaktadır. Kadim bir ibadet olan hac da gerek Allah-kul ilişkisi, gerekse insanların birbirleri ile olan ilişkileri açısından müminlerin manevi dünyasında derin izler bırakması, iman kardeşliğini ve dinî kimliği pekiştirmesi açısından en önemli ibadetlerdendir. Hac ibadeti, maddi ve manevi zenginlikleri içinde barındıran çok yönlü bir ibadettir.

İslam'ın beş temel esasından birisi olan hac, özel bir zamanda ve mekânda gerçekleşmesiyle, yapıışındaki birtakım zorluklar sebebiyle diğer ibadetlerden ayrılmaktadır. Hac ibadeti aynı zamanda farklı mekânlarda farklı sembollerin ziyaretini içeren ve ömürde belki de sadece bir defa yaşanabilecek birtakım tecrübeleri, duyguları ve heyecanları içinde barındıran müstesna bir ibadettir. Aynı şekilde hac ibadeti, ilk bakışta ferdî bir sorumluluk olarak algılanmakla birlikte, yerine getiriliş tarzı bakımından uluslararası bir özelliği bulunmaktadır. Hac amacıyla kutsal mekânlara yapılan bu ziyaretlerin temelinde, derin bir itikat, ibadet, tarih ve kültür şuuru bulunmaktadır. Asıl hedef, bu duygu, anlayış ve zihniyeti günümüz insanlarına yansıtmak ve yaşatmaktır. Diyanet İşleri Başkanlığı, hac organizasyonunu ülkeler arası bir seyahatten öte, içinde birçok sorumluluğu barındıran kutsal bir vazife olarak telakki etmektedir. Bu sorumluluklar çerçevesinde hac ibadeti büyük bir organizasyonu ve teşkilatlanmayı zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle hac organizasyonu için yapılan bütün hizmetler planlanırken temel gaye, hac yolcularının rahat, huzur ve güven içerisinde, milletimizin onur ve itibarına yakışacak bir şekilde bu ibadeti yerine getirebilmeleridir. Nitekim uygulama ve rehberlik yönü ağırlıklı olan hac ibadeti günümüze kadar bir disiplin ve organizasyon dahilinde gelmiştir.

Ülkemizde hac hizmeti, 1979 yılından itibaren bizzat Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılırken 1988 yılından sonra ise; Başkanlığın gözetim, denetim ve rehberliğinde seyahat acenteleri ile birlikte yerine getirilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı hac ibadeti ve organizasyonu konusunda yarım asra yakın tecrübe, birikim ve kazanıma sahip olmuştur.

Her yıl yapılması sebebiyle hac organizasyonları devletimizin yurt dışında gerçekleştirdiği en büyük organizasyonların başında gelmektedir. Bu bağlamda; Diyanet İşleri Başkanlığı vatandaşlarımızın sadece ulaşım, sağlık, konaklama ve güvenliğini sağlamanın ötesinde manevi anlamda da büyük kazanımlarla ülkemize dönmelerini hedeflemektedir. Bu motivasyonla Diyanet İşleri Başkanlığınca hizmet kalitesinin artması ve hizmetlere katkı sunulması amacıyla “Değişen ve Gelişen Şartlar Bağlamında Hac” başlığı altında 01-03 Nisan 2021 tarihleri arasında Uluslararası bir sempozyum düzenlenmiştir.

Bu sempozyum ile hâlihazırda yapılan hac hizmetlerinin her yönü ile değerlendirilmesine ve günümüz şartları çerçevesinde hac hizmetlerine yeni bir ufuk ve vizyon kazandırılmasına imkan sağlanmıştır.

Sempozyuma her düzeyde katkı sağlayan kıymetli hocalarımıza teşekkür ediyor, yayınlanan özet kitabının ve akabinde yayınlanacak eserlerin hayırlara vesile olmasını diliyoruz.

Sempozyum Onursal Başkanı

Prof. Dr. Ali ERBAŞ, Diyanet İşleri Başkanı

Bilimsel Danışma Kurulu

Prof. Dr. Abdurrahman HAÇKALI, Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı, Türkiye.

Prof. Dr. Huriye MARTI, Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı, Türkiye.

Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI, Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı, Türkiye.

Doç. Dr. Selim ARGUN, Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı, Türkiye.

Dr. Burhan İŞLİYEN, Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı, Türkiye.

Doç. Dr. Fatih KURT, Dini Yayınlar Genel Müdürü, Türkiye.

Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN, Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi, Türkiye.

Prof. Dr. Ahmet YAMAN, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye.

Prof. Dr. Ali AKPINAR, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye.

Prof. Dr. Enbiya YILDIRIM, Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi, Türkiye.

Prof. Dr. Fikret KARAMAN, İnönü Üniversitesi, Türkiye.

Prof. Dr. Hacı Mehmet GÜNAY, Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi, Türkiye.

Prof. Dr. Hasan Süheyl Abbud Ahmet El-Cümeylî, İmam-ı Azam Üniversitesi, Irak.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Türkiye.

Prof. Dr. İsmail KARAGÖZ, Düzce Üniversitesi, Türkiye.

Prof. Dr. Mehmet Emin MAŞALI, İstanbul İl Müftüsü, Türkiye.

Prof. Dr. Muhammed AYDIN, Katar Üniversitesi, Katar.

Prof. Dr. Muharrem ÖNDER, Yalova Üniversitesi, Türkiye.

Prof. Dr. Mürteza BEDİR, İstanbul Üniversitesi, Türkiye.

Prof. Dr. Raşit KÜÇÜK, Emekli Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı, Türkiye.

Prof. Dr. Sabri ERTURHAN, Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye.

Prof. Dr. Salah Muhammed Salim Ebu'l-Hacc, Uluslararası İslamî İlimler Üniversitesi, Ürdün.

Prof. Dr. Şamil DAĞCI, Ankara Üniversitesi, Türkiye.

Dr. Abdorrahman b. Moammer Es-Senûsî El-Cezâirî, Cezayir Üniversitesi, Cezayir.

Dr. Ekrem KELEŞ, Emekli Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı, Türkiye.

Dr. Hüseyin KAYAPINAR, Emekli Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı, Türkiye.

Dr. M. Bülent DADAŞ, Din İşleri Yüksek Kurulu Başkan Vekili, Türkiye.

Dr. Refiullah Ata, Celalabad Üniversitesi, Afganistan.

Dr. Yusuf DOĞAN, Ankara İl Müftüsü, Türkiye.

Dr. Zahir Abdülhamid, Sudan Kur'an-ı Kerim Üniversitesi, Sudan.

Düzenleme Kurulu

Osman TIRAŞCI

Diyaret İşleri Başkan Yardımcısı (Başkan)

Remzi BİRCAN

Hac ve Umre Hizmetleri Genel Müdürü

Esmâ ERTEN

Hac ve Umre Eğitim Daire Başkanı

Süleyman SARI

Hac Hizmetleri Daire Başkanı

Tuncay ALTINIŞIK

Diyaret İşleri Uzmanı

Dr. Harun Dünder KARAHAN

Başkanlık Vaizi

İÇİNDEKİLER

1. OTURUM

MÜKELLEFİYET ŞARTLARI BAĞLAMINDA HAC HAJJ IN THE CONTEXT OF OBLIGATORY CONDITIONS

الحج في سياق شروط التكليف

17

Buluğ Çağına Gelmemiş Çocuğun Haccı	18
Akıl Sağlığı İle İlgili Sorun Yaşanması Durumunda Hac Yükümlülüğü.....	19
Vekalet Yoluyla Hac	20

2. OTURUM

ZAMAN VE MEKÂN AÇISINDAN HAC MENASİKİ HAJJ MANASIK IN TERMS OF TIME AND SPACE

مناسك الحج من حيث الزمان والمكان

22

Cidde Havalimanının Mîkât Mahallerine Göre Konumu	23
Müzdelife Vakfesinin Yeri ve Zamanı	24
Mina'da Gecelemenin Hükmüne İlişkin Mezhep Görüşlerinin Analitik Bir Değerlendirmesi	25

3. OTURUM

KADINLARIN HACCINA İLİŞKİN HUSUSLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ ASSESSMENT OF THE ISSUES REGARDING THE HAJJ OF WOMEN

تقييم الخصوصيات المتعلقة بحج المرأة

27

Mahremiyet Bağlamında Kadınların Hac ve Umre İbadeti	28
İddet Bekleyen Kadının Haccı.....	29
Hacda Kadınların Kullandığı Kontraseptif Yöntemin Fıkhî Açından Değerlendirilmesi	30

4. OTURUM

FARKLI YÖNLERİYLE İSTİTÂÂT KAVRAMININ GÜNÜMÜZ ŞARTLARINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF THE CONCEPT OF CAPABILITY WITH DIFFERENT ASPECT IN TODAY'S CONDITIONS

تقييم مفهوم الاستطاعة بجوانبها المختلفة في ظروف اليوم

33

Küresel Salgın Döneminde İptal Edilen Haccın Makâsıdüş-Şerîa'sı "İstitâât, Deliller ve Hükümler"	34
İstitâât Kavramının Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi	35
Haccın Vücûb Şartlarından İstitââtın Modern Zamana ve Değişen Şartlara Göre Değerlendirilmesi	36
İstitâât Kavramının Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi	37

5. OTURUM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ HAC ORGANİZASYONU REPUBLIC OF TURKEY HAJJ ORGANIZATION

الجمهورية التركية - منظمة الحج

39

Ortaya Çıkan Yeni Riskler Karşısında Hac ve Umre Yolculuklarına Yönelik Sigorta ve Tekâfûl Uygulamaları	40
Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Hac Organizasyonu	41
Serbest Piyasa Koşullarında Hac Organizasyonu	42

6. OTURUM

SEYAHATNAME TÜRÜ ESERLERDE HAC HAJJ IN TRAVEL BOOKS

الحج في مذكرات الرحالة (سياحت نامة)

43

Seyahatnamelerde Hac	44
Seyyah İbn Battuta'nın Gözüyle 14. Yüzyılda Hac İbadeti	45
"The Impact of the Pilgrimage Tradition on West Africa: The Famous Hajj of Mansa Musa in 1324"	46

7. OTURUM

SOSYOLOJİK BOYUTLARIYLA HAC HAJJ WITH ITS SOCIOLOGICAL DIMENSIONS

الحج بأبعاده الاجتماعية

47

Maide Suresinin 97. Ayeti Bağlamında Kabe'nin Bireyin Sosyal Statüsünü Değiştirmesi	48
Bir Stereotip Olarak Hacı: Hacı Kimliğinin Dini Statü Temelinde İncelenmesi	49
Ülkemizde Hacca Gitmeye Engel Olarak Görülen Bazı Yanlış İnançlar	50
Şeairden Şuura Haccın Dönüştürücü Gücü: Malcolm X Örneği	51
Evrensel İslâm Kardeşliğinin Tesisi ve Hac İbadeti.....	53

8. OTURUM

HZ. PEYGAMBER'DEN GÜNÜMÜZE HAC İBADETİNİN TARİHSEL SÜRECİ THE HISTORICAL PROCESS OF HAJJ FROM THE PROPHET TO THE PRESENT

عمليات عبادة الحج التاريخية من عصر النبي (ص) إلى يومنا

54

Câhiliye Devrinden Asr-ı Saâdet'e Hac İbadetinin Tahrif ve Tashih Süreci	55
Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidîn Dönemlerinde Hac İbadeti.....	56
Emevî-Zübeyrî İktidar Mücadelesinin Gölgesinde Hac ve Kâbe	57
Tarihte Hacc Siyaseti, Yolculukları ve Organizasyonu: Abbasi-Selçuklu Tecrübesi	58
11 ve 12. yy'da Hac Yolları ve Hicaz Bölgesi Üzerinde Selçuklu- Fatimi Rekabeti.....	59
Memlükler Döneminde Hac İbadeti Uygulamalarına Genel Bir Bakış	60

9. OTURUM

HACCIN KÜLTÜREL YANSIMALARI CULTURAL REFLECTIONS OF HAJJ

تأملات الحج الثقافية

61

Haccın Milletimiz Nezdindeki Edebi, Sosyo-Kültürel Yansımaları ve Ecdadımızın Hameyn'e Hizmetlerine Kısa Bir Bakış.....	62
Hac İbadetinin Arap Edebiyatındaki Yansımaları (Harîrî ve Muhammed b. Ebî bekr b. Rüşeyd Mukayesesi).....	63
Tasavvuf Kültüründe Hacca Duyulan Özlem: Menâsikü'l- Hac Adlı Eseri Bağlamında Abdurrahman Gubârî Örneği.....	64
Hacca Giden Deyişler: Aşık Reyhani'nin "Turnalar" Türküsü	65

10. OTURUM

SALGIN ŞARTLARINDA HAC HAJJ IN EPIDEMIC CONDITIONS

الحج في ظروف الوباء

66

İslam Tarihinde Ortaya Çıkan Salgın Hastalıkların Hac Yolculuğuna Etkileri	67
Hz. Peygamber'in Umresine ve Haccına Corona Salgını Döneminde Bir Bakış	68
Preparation For Hajj 1442 Hijrah And The Impact Of Covid-19 Pandemic	69
Kriz Fıkhi Bağlamında Hac İbadeti	70

11. OTURUM

HAC UYGULAMALARINDA İCTİHADİ FARKLILIKLAR, RUHSATLAR VE YANSIMALARI JURISPRUDENTIAL DIFFERENCES, CONCESSIONS, AND THEIR REFLECTIONS IN HAJJ PRACTICES

الفروق الاجتهادية والرخص وتجلياتها في ممارسات الحج

71

Hac Menâsiki/İbadeti Bağlamında Ahkâmın Değişmesi.....	72
Hac Menâsikinde Müçtehitlerin Ruhsatlarıyla Amel Etmek	73
İhram Yasakları ve Bu Yasaklara Terettüp Eden Cezalara İlişkin Farklı İctihatlardan Yararlanma	74
İhram Yasaklarından Refes, Fusûk ve Cidâl İçin Belirlenen Cezalara Farklı Bir Bakış	75

12. OTURUM**OSMANLI DÖNEMİNDE HAC
HAJJ IN THE OTTOMAN PERIOD**

الحج في العهد العثماني

77

Osmanlı Döneminde Mevkib-i Hacc-ı Şerif ve Hac Yolculuğu.....	78
Osmanlılar Döneminde Hac Mekânlarının İmarı, Onarımı ve Bakımı	79
1129/1717 Yılı Surre Kayıtlarına Göre Osmanlı'da Haremeyn Yardımları ve Vakıfları	80
Haccın Meşakkat Boyutunun Kadı Sicillerine Yansıması.....	81
Osmanlı'da Hac	82

13. OTURUM**SAĞLIK PROBLEMLERİ AÇISINDAN HAC
HAJJ IN TERMS OF HEALTH PROBLEMS**

الحج من وجهة نظر المشاكل الصحية

83

Hac Döneminde Karşılaşılan Hastalıklarla İlgili Son Dört Yılın İstatistik Verilerinin Değerlendirilmesi	84
Hacıların Hac Süresince Solunum Hastalıklarından Korunmaya Yönelik Uygulamaları	85
Toplu Beslenme Örneği Olarak Hac İbadeti	86
Hac ve Küresel Enfeksiyonlar, Korunma (Hajj, Global Infections And Prevention)	87
Diyabeti Olan Hacı Adayının Hac Süresince Hemşirelik Bakımının Planlanması Nasıl Olmalıdır	88

14. OTURUM**PSİKOLOJİK BOYUTLARIYLA HAC
HAJJ WITH ITS PSYCHOLOGICAL DIMENSIONS**

الحج بأبعاده النفسية

89

Hac Fiillerinin Sembolik Anlamı ve Hikmetleri	90
Tekrarlayıcı Bir Tutku ve Eyleme Dönüşen Hac/Umre Ziyaretini Anlamaya Çalışmak	91
Hac Motivasyonları Bağlamında Hacı Adaylarının Hacca Hazırlanmasıyla İlgili Bazı Tespit ve Öneriler	92

15. OTURUM

DÜNYADA VE ÜLKEMİZDE HAC EĞİTİM VE İRŞAT FAALİYETLERİ - I HAJJ EDUCATION AND GUIDANCE ACTIVITIES IN THE WORLD AND IN OUR COUNTRY - I

فاعليات التعليم والإرشاد في الحج في بلدنا والعالم - ١

95

Hac Yolcuları Eğitim Programının Hacı Adaylarına Sağladığı Katkılar	96
Hac Öncesinde İrşat ve Eğitim Faaliyetleri Bağlamında Hacca Manevi Hazırlık	97
Hac Organizasyonunda, İnsan Unsurunun Eğitimi ve İletişim Dili	98
Hac Dönüşü Sonrası Eğitim ve İrşat Faaliyetleri	99
Dijitalleşen Dünyada Hac: Görseiliğın Dilinde Ruhun Yitimi Tehlikesi Üzerine.....	100

16. OTURUM

TARİHSEL BİR YÖNETİM PRATIĞİ OLARAK HAC EMİRLİĞİ HAJJ EMIRATE AS A HISTORICAL MANAGEMENT PRACTICE

إمارة الحج باعتباره تطبيقاً تاريخياً للإدارة

101

Hac Organizasyonuna Yeni Katkılar Sunması Bağlamında Hac Emirliğı Tecrübesi	102
Hacıların Yöneticisi Olarak Hac Emirinin Görevleri.....	103
Emevîler Dönemi Hac Emirleri ve Uygulamaları.....	104
Hac Emirliğı Kurumunun Siyasî Amaçlı Kullanımına Dair Emevîler Döneminden Bazı Örnekler	105
XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Haccın İdaresinin Dönüşümü Çerçevesinde Emirü'l-Hac Kaymakamlığı	106

17. OTURUM

DÜNYADA VE ÜLKEMİZDE HAC EĞİTİM VE İRŞAT FAALİYETLERİ - II HAJJ EDUCATION AND GUIDANCE ACTIVITIES IN THE WORLD AND IN OUR COUNTRY - II

فعا لیا ت التعلیم والإرشاد فی الحج فی بلدنا والعالم - ٢

107

دور الحكومة الاندونيسية في تقديم مناسك الحج للحجاج	108
The Hajj Character Training Course For Moral And Spiritual İntelligence: Preparing The Pilgrims To Be Socially Responsible During And After The Pilgrimage.....	109
Guidance And Educational Activities Before Hajj In Malaysia	110
أنشطة التعلیم والإرشاد للحجّ في العالم	111
التوجيه والإرشاد في الحج أحكامه ومقاصده الشرعية	112

18. OTURUM

HAC MÛSİKİSİ

HAJJ MUSIC

موسيقى الحج

113

Osmanlı'da Hac Mûsikisi	114
Haccın Estetik Boyutu: Hac Mûsikîsi	115
Hac ve Umre İrşad Hizmetleri'nde Dinî Mûsikî'nin Yeri ve Önemi.....	116
Hacı Uğurlama ve Karşılama Merasimlerinde Dini Mûsikînin Yeri ve Önemi	117

19. OTURUM**DİĞER ÜLKELERİN HAC ORGANİZASYONLARI - I****HAJJ ORGANIZATIONS OF OTHER COUNTRIES - I**

منظمة الحج في البلدان الأخرى - ١

118

Afghan Hajj Process: Caught in Transition of Old and New Practices.....	119
مراحل وتطور الحج في جمهورية الصومال.....	120
الحجاج الإندونيسيون: بين الجهاد والدبلوماسية السياسية.....	121
Evaluation Of Hajj Organization: The Evolution Of Hajj Management In Nigeria.....	122

20. OTURUM**DİĞER ÜLKELERİN HAC ORGANİZASYONLARI - II****HAJJ ORGANIZATIONS OF OTHER COUNTRIES - II**

منظمة الحج في البلدان الأخرى - ٢

123

تنظيم الحج والعمرة في إندونيسيا في العقد الأخير وإدارته في زمن الجائحة كوفيد ٩١.....	124
تقييم تنظيم الحج لدى لجنة الحج العليا السورية- اجراءات التسجيل - اختيار الحجاج	
تقييم فئات الحجاج.....	125
تقييم مستوى الخدمة المقدمة للحجاج السوريين	
من خلال تقييم أداء العاملين في ملف الحج السوري.....	126

1. OTURUM

MÜKELLEFİYET ŞARTLARI BAĞLAMINDA HAC
HAJJ IN THE CONTEXT OF OBLIGATORY CONDITIONS

الحج في سياق شروط التكليف

BuluĒ Çağına Gelmemiş Çocuğun Haccı

Ahmet EKŐi

Doç. Dr. Kocaeli Üniversitesi
Kocaeli - Türkiye
aeksi72@hotmail.com

Özet

İslam hukuku, insan yaŐamının tüm yönlerini içine alan bir ilahi hukuktur. Çocukluk dönemi de buna dâhildir. Çocuk, “henüz buluĒ çağına ermemiş insan”a denir. İslâm hukukunda ise doğumla başlayan ve ergenlik çağına kadar devam eden döneme “çocukluk”, bu dönemi yaşayan kimseye de “çocuk” denir. Sağ olarak dünyaya gelmek şartıyla başlayan çocukluk evresi, temyiz çağına ve temyizden ergenliğe kadar olmak üzere ikiye ayrılır. Birinci dönemdeki çocuğa “gayri mümeyyiz”, temyiz çağındakine de “mümeyyiz” denir. Her iki dönemdeki çocuklar farklı dinî-hukuki hükümlere tâbidir. Doğduğu günden itibaren kendisine tam vücut ehliyetinin tanınması ve rüŐtüne erinceye kadar iş ve işlemlerinin veli/vasi tarafından çocuğun yararına ve adalet ilkesine uygun olmak kaydıyla yürütülmesi benimsenmiştir. Bir diğer ifadeyle doğumla birlikte bütün haklara sahip olabilen çocuk sadece malıyla bazı sorumluluklar altına girebilmektedir. BuluĒ çağına gelinceye kadar bedeni ceza ehliyeti söz konusu olmadığı gibi tam eda ehliyet gerektiren ibadetlerden de sorumlu değildir. Nitekim çocuğun malından zekât verilir verilemeyeceği meselesinde mezhepler arasındaki ihtilafın ana nedeni de çocuğun bu sorumluluk alanlarıyla ilgilidir. Özellikle ilk dönem Hanefî usul kitaplarında teorik planda önemli tartışma konularından biri olan aslû'l-vücûb ile vücûbu'l-edâ tartışmalarında çocuğun ibadet sorumluluğu ve yaptığı ibadetlerin geçerli olup olmadığı önemli bir örnek olarak ele alınmaktadır.

Allah hakları kapsamına giren mükellefiyetlerin tamamı, insan hakkında dünyaya geldiği andan itibaren vacip olmaktadır. Ancak zorluk sebebiyle eda etme zaruretleri düşmektedir. Debusî'nin bu görüşüne karşılık Serahsî kendisinde eda ehliyetinin varlığı sabit olan kişide vücut ehliyeti de sabit olur. Yani eda ehliyetinin olmadığı yerde vücut ehliyeti de yoktur. Bu teorik tartışmanın neticesinde taraflardan hiç biri, küçüğün ibadetleri yerine getirmekle sorumlu olduğunu söylememektedir. Dolayısıyla küçükler ister temyiz öncesi, ister temyiz çağında bulunsunlar namaz, oruç ve hac gibi ibadetlerle mükellef değildirler. Ancak özellikle bazı mali tasarrufları geçerli olan mümeyyiz çocuğun yapacağı ibadetler de tamamen geçersiz de sayılmamıştır. Hac ibadeti bağlamında düşünüldüğünde temyiz çağındaki çocuğun yaptığı ibadet buluĒ sonrası vucubiyeti düşürmese de nafîle yerine geçeceği hususunda âlimler fikir birliği içindedirler. Hz. Peygamber (s.a.v.)'den gelen başta çocuğun namazı ve haccına dair rivayetlerin, temyiz çağındaki çocuklar için eğitim ve alıştırma maksadı taşıdığı gözden ırak tutulmamalıdır. Bu çalışmada öncelikle mümeyyiz çocuk ehliyet bakımından ele alınacak olup özellikle yaptığı haccın geçerliliği mezheplerin görüşleri dikkate alınarak sunulacaktır. Daha çok insanın vücut ve eda ehliyeti bağlamında tartışılan konu başta ilk dönem usul eserleri olmak üzere modern dönem çalışmalarından da istifade edilerek incelenecektir.

Anahtar Kelimeler:

İslam Hukuku, Çocuk, Ehliyet, Hac.

Akıl Sağlığı İle İlgili Sorun Yaşanması Durumunda Hac Yüklümlüğü

Mehmet ONUR

Dr. Öğretim Üyesi, Mustafa Kemal Üniversitesi
Hatay - Türkiye
mehmet.onur@mku.edu.tr

Özet

Kur'an'da hac ibadetinin kimlere farz olduğu belirtilmiŐtir. Hac; sağlığı yerinde, belirli bir oranda mal birikimi olan ve yol güvenliği açısından hac yapabilme gücünü haiz, hür, akıl sağlığında herhangi bir problem olmayan ve baliğ bütün Müslümanlara farzdır. Modern çağ hukuk sistemlerinde benimsenmiŐ olan genel bakış açısı, tıp biliminin akıl hastalığı olarak saydığı bütün rahatsızlıkların kişinin eda ehliyetini mutlak biçimde ortadan kaldırmayacağı Őeklinededir. Bu bağlamda akıl sağlığı hususunda bir problem ile karşı karşıya kalan kişinin eda ehliyetinin ortadan kalkması için ayırt etme kabiliyetini yok etmesi gerekmektedir. Bir başka ifadeyle akıl hastalığına duğar olan kişi, mantık dairesi içerisinde hareket etme yetisini kaybetmiŐe ve davranıŐlarının neticelerini anlayamayacak duruma gelmiŐe kişi sorumluluk sahibi olmaktan çıkar. İŞte bu durumda, akıl sağlığı uygun olmayan kimselere hac ile ilgili bütün Şartları taşıdığı halde hac farz olmadığı gibi yaptığı bu hac ittifakla geçersiz kabul edilmektedir. Bunun dışında sara ve Őizofreni tıp ilminin akıl hastalığı olarak kabul ettiği bir hastalık olmakla beraber kişinin bundan dolayı eda ehliyetini haiz olup olmadığı konusu ele alınmalı ve bu meyanda hac ibadetini yerine getirme hususunda yüklümlü olup olmadığı hususu tespit edilmelidir.

Ancak esas ele alınması gereken meselelerden birisi sağlıklı iken kendisine hac farz olup bunu edâ etmemiş ve sonrasında akıl sağlığını kaybetmiŐ olanların durumudur. Bu konuyla ilgili ele alınması gereken bir diğer mesele yine akıl sağlığı yerindeyken hacca gittiği esnada akıl sağlığını yitiren kişinin durumu olmalıdır. Akıl sağlığını yitiren kişinin yerine velisinin hac yapması konusunun da ele alınması gerekmektedir. Her geçen yıl hacca gitmek isteyen kişilerin sayısı katlanarak artmaktadır. Hac ibadetini yerine getirmeye çalıŐanların içerisinde güçten düŐmüŐ yaŐlılar ile yatalak hastalar ve Alzheimer vb. hastalıklar nedeniyle akıl sağlığını yavaŐ yavaŐ yitirmeye baŐlayanlar da yer almaktadır. Bu nedenle günlük ihtiyaçlarını dahi ancak baŐkalarının yardımıyla yapabilecek kişilerin hac ibadetini yerine getirecekleri zaman yaŐayacakları ve kendileriyle ilgili olacak kiŐilere yaŐatacakları zorluklar da göz önünde bulundurularak konunun ele alınması gerekmektedir. Bu çalıŐmamızı yukarıda saydığımız saiklerle ele almaya karar verdik.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Akıl Sağlığı, Eda Ehliyeti, İbadet, Cünun.

Vekalet Yoluyla Hac

Muharrem ÖNDER

Prof. Dr. Yalova Üniversitesi

Yalova - Türkiye

monderzahit@gmail.com

muharrem.onder@yalova.edu.tr

Özet

İslam dini yaratıcı olan Allah ile yaratılmış olan mükellef insanların arasındaki ilişkiyi düzenlemek amacıyla birtakım ibadetlerin yapılmasını emretmiştir. Bu ibadetlerin en önemlilerinden birisi de hem bedeni hem de mali yönü olan hac ibadetidir. İslam'da asıl olan, her mükellef bireyin yapmakla yükümlü tutulduğu, hac da dahil tüm ibadetleri bizzat kendisinin yerine getirmesidir. Ancak kişi yapmakla yükümlü olduğu ibadetleri bazen çeşitli sebeplerden dolayı bizzat kendisi yerine getiremeyebilir ve o zaman vekalet (niyabet) yoluyla ibadet vazifesini yapma durumu söz konusu olur. İslam fukahası, vekalet yoluyla yapıp yapılamaması bakımından ibadetleri üç kısma ayırmışlardır: Birinci kısımda, zekât, fitır sadakası gibi sırf mali yönü olan ibadetler olup bunlar ittifakla vekalet yoluyla eda edilebilmektedir. İkinci kısımda, namaz, oruç, itikaf gibi sırf bedeni yönü olan ibadetler yer alır ve bunlar da ittifakla vekalet yoluyla yerine getirilemez. Üçüncü kısımda ise, hac ibadeti gibi hem mali hem de bedeni yönü olan ibadetler yer alır ki, belirli şartlar çerçevesinde bunları vekalet yoluyla yerine getirmek mümkündür. Nitekim hac ibadetini bizatihi yapmakla yükümlü olan kişi bazen, müzmin hastalık, aciz duruma düşüren yaşlılık ve ölüm gibi mazeretler sebebiyle bu vazifesini yapamayabilir.

Temel özellikleri arasında zorluk ve güçlüğü kaldırma, kolaylık sağlama ilkeleri bulunan İslam dini böyle durumlarda vekalet yoluyla (niyabeten) hac vazifesini eda edebilme imkân ve kolaylığını sağlamıştır. Mümkün ve caiz oluşu Peygamber Efendimiz'den (s.a.v.) nakledilen sahih hadislerle dayanan vekalet yoluyla hac vazifesinin ifa edilmesi konusunun iki boyutu bulunmaktadır. Birincisi, hac ibadetinin farz olması için belirtilen şartları taşıdığından bizzat bu vazifeyi ifa etmek için yola çıkan kimsenin, ibadetin ifası esnasında hastalanma, bayılma, sakatlanma vs. gibi mazeretlerden dolayı bazı hac görevlerinin yerine getirilmesi için bir başkasına vekalet vermesidir. İkincisi, haccın tamamını bizzat yerine getiremediğinden dolayı vekalet vererek bu vazifeyi yerine getirme yoluna başvurulmasıdır. Konuyu her iki boyutu ile inceleyip anlatmak tebliğ sınırlarını aşacağından dolayı biz burada, vekalet yoluyla hac denildiğinde ilk akla gelen ikinci boyutunu, yani haccın tamamını vekalet vererek yaptırma konusunu ele alacağız. Vekalet yoluyla hac vazifesinin ifa edilebileceğini deliller ışığında inceleyip ortaya koyduktan sonra bunun sebeplerini, kısımlarını, her kısım ile ilgili şartları, vekalet veren ile vekil olan kişide bulunması gereken şartları ve bütün bu konularla ilgili hükümleri fukahanın görüşleri, delilleri ve tartışmaları çerçevesinde inceleyip özet halinde sunmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Vekalet, Hüküm, İbadet, Vekil, Aciz, Müzmin Hastalık, Yaşlılık, Vefat, Delil.

حج الصبي في ظل جائحة كورونا

أ.د./مسعود صربي

Kuveyt - Kuveyt Üniversitesi

masoud.sabry@gmail.com

Özet

المقدمة: لقد كانت شعيرة الحج منذ تشريعه في فجر الإسلام إلى يومنا هذا متاحا لكل المسلمين، رجالا ونساء، صغارا وكبارا، نصت على ذلك الكتب الفقهية، وحفظت ذلك الكتب التاريخية، وهو ثابت في الواقع منذ الصدر الأول إلى عصرنا، لولا تلك الجائحة التي غيرت كثيرا من المعالم في العالم، شرقا وغربا، وجعلت الإنسانية في طور جديد من الحياة على هذه الأرض، وما سيكون لها مستقبلا من انعكاسات في كافة مجالات الحياة؛ دينيا ودنيويا، مما يتطلب مزيدا من بذل الجهد والوقت والفكر من الفقهاء والعلماء؛ ليقدموا للناس حلولا في تلك الأزمة وغيرها من الأزمات التي تعصف بين الحين والآخر بالبشرية والمجتمعات الإنسانية. وفي ظل ما أصاب العالم من جائحة كورونا، واتخاذ بعض السياسات والتدابير الوقائية والاحترازية، وكان منها منع الحج في الموسم الماضي، وما زال أثر جائحة كورونا باقيا، بعد ظهور الفيروس المتحول الثاني والثالث، والذي ظهر في بريطانيا ثم في أسبانيا، وما زال العالم متخوفا من آثار الفيروس رغم وجود بعض التطعيمات التي ظهرت في بعض دول العالم. وفي ظل هذه الظروف، طرحت كثير من الإشكالات فيما يتعلق بأحكام الحج، ومن ذلك: حج الصبيان في ظل هذه الظروف الراهنة، وكان هذا سببا لاختيار هذا الموضوع. إشكالية البحث: يعالج البحث عددا من الإشكالات الفقهية، ومن أهمها:

- ١- هل عرف منع الصبيان من الحج في عصر من العصور؟
 - ٢- هل وجد في كتب الفقه من يفتي بمنع حج الصبي للظروف الطارئة؟٣- حج الصبي في ظل الظروف الصحية الطارئة وخطره على الصحة.
 - ٣- هل القول بعدم حج الصبي يعد تعطيلا للشريعة من جهة الصبيان؟٥- مدى معيارية المصلحة في تقييد المشروع في حج الصبي.
 - ٤- ما الحكم الشرعي الأنسب لحج الصبي في ظل هذه الظروف الطارئة.
 - ٥- بيان أثر الظروف الطارئة على الأحكام الفقهية المعاصرة.
- عناصر البحث
- ١- تعريف الصبي في عند الفقهاء.
 - ٢- تعريف الصبي في القانون.
 - ٣- حكم حج الصبي عند الفقهاء.
 - ٤- شروط حج الصبي عند الفقهاء.
 - ٥- الاشتراطات الصحية الخاصة بالصغار في ظل جائحة كورونا.
 - ٦- حج الصبي في ضوء المقاصد الشرعية للحج.
 - ٧- حج الصبي في ضوء الموازنة بين المصالح والمفاسد. الخاتمة: وفيها أهم النتائج والتوصيات.

Anahtar Kelimeler:

حج، الصبي، في ظل، جائحة، كورونا.

2. OTURUM

ZAMAN VE MEKÂN AÇISINDAN HAC MENASİKİ
HAJJ MANASIK IN TERMS OF TIME AND SPACE

مناسك الحج من حيث الزمان والمكان

Cidde Havalimanının Mîkât Mahallerine Göre Konumu

Huzeyfe ÇEKER

Dr. Öğretim Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi

Konya - Türkiye

hceker@gmail.com

Özet

İslam dininin beş esasından biri olan hac, sembollerle dolu menasikiyle birçok ruhî ve ictimâî eğitimi içinde barındıran müstesna bir ibadettir. İmkânı olan her Müslümanın ömründe en az bir kez yaşamak zorunda olduğu bu tecrübe, birçok insanın dini hayatında bir dönüm noktası olabilmektedir. Bireysel, toplumsal ve hatta siyasal faydaları bulunan bu ibadet, Müslümanların sayısının artması, ekonomik seviyenin yükselmesi ve ulaşım araçlarının gelişmesi gibi sebeplerde günümüzde milyonlarca insanın katıldığı devasa bir organizasyon haline gelmiştir. Hac esnasında çok sayıda insanın aynı mekanda ve aynı zaman diliminde bir arada bulunması mecburiyeti, çeşitli sıkıntılara sebep olmaktadır. Bu durum, günümüz hac ahkâmında bazı değişiklikler yapmayı, bazı hususlarda taklit edilen mezhep dışına çıkılıp diğer bir mezhebin taklit edilmesini ve hatta dört mezhebin dışına çıkılarak şâz görüşlerden istifade edilmesini gerekli kılmaktadır. Tüm bu yeni fıkhi değerlendirmeler, şüphesiz haccını eda etmek Müslümanların sıkıntılarını aşgariye indirmek ve ibadetlerini yerine getirip selamet içerisinde vatanlarına dönmelerini temin etmek için yapılmaktadır. Bilindiği üzere uzak diyarlardan gelerek hac ve umre ibadetlerini yerine getirmek isteyen Müslümanlar, mîkât sınırlarını ihramlı olarak geçmek zorundadır.

Bu insanlar günümüzde, daha çok uçakla geldikleri için Suudi Arabistan topraklarına Medine veya Cidde havalimanlarından giriş yapmaktadır. Medine ittifakla mîkât sınırları dışında olduğu için buraya gelen hacıların yolda ihrama girme zorunlulukları yoktur. Ancak Cidde havalimanı, tatbik edilen görüşe göre mîkât sınırları içerisinde bulunduğu için, hacıların geldikleri ülkelerdeki havalimanlarında veya en geç uçakta ihrama girme mecburiyeti doğmaktadır. Bu zorunluluk, hac organizasyonunda havalimanında ihrama girme, uçağa binerken soğuğa maruz kalma, ihramların valizde unutulması gibi bazı problemlere sebep olmaktadır. Bu tür sıkıntılar Cidde havalimanının mîkât sınırları içerisinde olup olmadığı tartışmasını yeniden ele almayı gerekli kılmaktadır. Cidde havalimanının mîkât mahallerine göre konumunu tespit etmeyi amaçlayan bu tebliğimizde öncelikle mîkât ile ilgili ahkama mesnet teşkil eden naslar ve fakihlerin bu naslar üzerindeki yorumları incelenecektir. Dört mezhebe ve Caferilere ait temel fıkıh kitaplarında naslarda geçen beş mîkât mahallinin haricindeki yerlerden ihrama girme ile ilgili kriterler araştırılacaktır. Batı istikametinde olup tarih boyunca Cidde tarafından Mekke'ye gelen Müslümanların daha ziyade Maliki olmaları sebebiyle bu mezhep kaynaklarında ihrama giriş yeri olarak Cidde sahilinin esas alınıp alınmadığı hususu aranacaktır. Son olarak günümüz karayolları üzerinde belirlenen diğer mîkât yerlerinin belirlenme kriterleri ele alınacak, netice olarak Cidde havalimanının mîkâta göre konumu tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler:

İslam Hukuku, Hac, Umre, Mîkât, İhram, Cidde, Cidde Havalimanı.

Müzdelife Vakfesinin Yeri ve Zamanı

İsmail KARAGÖZ

Prof. Dr. Düzce Üniversitesi

Düzce - Türkiye

ismailkaragoz@duzce.edu.tr

Özet

Hac ibadetinin tarihî süreçte, belirli zaman ve mekânlarda yapıldığı bilinmektedir. Yapıldığı mekânlarda, Kâbe, Arafat, Müzdelife, Mina, Safa ve Merve'dir. Bakara sûresinin 197. ayetinde bildirildiği üzere belirli aylarda yapılır. Bu aylar, şevval ve zilkade ayları ile zilhiccenin ilk on günüdür. Müzdelife vakfesine Bakara sûresinin 198. ayetinde işaret edilmekte, yeri ve zamanı hadislerde beyan edilmektedir. Müzdelife, Arafat ile Mina arasında, Haram sınırları içinde Arafat tarafından iki tepe arasındaki boğazdan Mina istikametindeki Muhassir vadisine kadar olan bölgenin adıdır. Müzdelife sınırları içerisinde Kuzeh dağı vardır. Muhassir vadisi dışında Müzdelife'nin her yeri vakfe mahallidir. Müzdelife vakfesinin zamanı, 9 Zilhicce Arefe günü Güneş'in batması ile 10 Zilhicce bayramın birinci günü güneşin doğmasına kadar olan süredir. Peygamberimiz, ashâbı ile birlikte, Arafat'tan Müzdelife'ye Güneş battıktan sonra gelmiş, Müzdelife'de gecelemiş, sabah namazını, ilk vaktinde kılmış, namazdan sonra kibleye dönerek telbiye, tekbir ve tehlil getirip dua ederek vakfesini yapmış, isfâr vaktine kadar beklemiş, güneş doğmadan Mina'ya hareket etmiştir. Peygamberimizin bu uygulamasında her hangi bir ihtilaf yoktur. Peygamberimizin kendisi Müzdelife'de vakfeyi bu şekilde yapmakla birlikte yaşlılık, şişmanlık, hastalık, zayıflık ve yürüme sıkıntısı, izdiham ve benzeri mazereti olanlara gecedan Mina'ya gitmelerine izin vermiştir. Gecedan Mina'ya gidenler, Müzdelife vakfesini mazeretleri sebebiyle terk etmiş mi sayıldılar? Yoksa vakfeyi zamanında yapmış mı oldular? Bu husus hadislerde açık değildir. Bu itibarla müçtehit bilginler arasında ihtilaf sebep olmuştur. Peygamberimiz, zayıf olanları gecenin hangi saatinde göndermiştir? Hadislerde Müzdelife'den Mina'ya gönderilme zamanı, "leyl", "ğales", "sehar" ve "kable's-subhı" kelime ve terkipleri ile ifade edilmektedir. "Leyl", Güneş'in batmasından fecrin doğmasına kadar olan zamana, "ğales", gecenin sonundaki karanlığa, "sehar" ise gecenin sonuna denir.

Peygamberimiz, zayıfları ve mazereti olanları hadislerin bir kısmında gece yarısı olmadan bir kısmında gece yarısından sonra Mina'ya göndermiştir. Mezhepler arasındaki ihtilaf da buradan kaynaklanmaktadır. Hanefi bilginler, Peygamber efendimizin vakfe yaptığı zamanı, Şâfiî ve Hanbelî bilginler Arefe gününü bayrama bağlayan gecenin yarısından güneşin doğmasına kadar geçen zamanı, Mâlikî bilginler ise Arefe günü akşamı güneşin batışından bayram sabahı güneşin doğuşuna kadar olan zamanı esas almışlardır. Hanefilere göre fecr-i sadıktan, Şâfiî ve Hanbelîlere göre gece yarısından önce Müzdelife vakfesi geçerli değildir. Mâlikîlere göre Müzdelife'de gece yarısından önce bile olsa akşam ile yatsı namazlarını kılıp yemek yiyecek kadar Müzdelife'de kalıp vakfe yapmak yeterlidir. Müzdelife vakfesinin zamanı konusunda en rahat uygulanabilecek içtihat, İmam Malik'in (ö. 179/995) içtihadıdır. İmam'ı Malike göre Arefe gününü Güneş'in batması ile Bayramın birinci günü doğması.

Anahtar Kelimeler:

Müzdelife, Vakfe.

Mina'da Gecelemenin Hükümüne İlişkin Mezhep Görüşlerinin Analitik Bir Değerlendirmesi

Yaşar Yiğit

Doç. Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Ankara - Türkiye
dryasar66@hotmail.com

Özet

Tarihsel sürece bakıldığında hemen her dinin veya inancın kendine özgü şekil ve şartları muhtevi bir hac şekli olduğu görülür. İslam dininde ise hac; gerekli şartları ve yeterlilikleri taşıyan Müslümanların yerine getirmekle yükümlü olduğu farz bir ibadettir. Hac gerek birey gerekse İslam toplumları açısından nice hikmet ve güzelliği bünyesinde barındıran bir ibadet biçimidir. İçerisinde dini, sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik aktiviteleri muhtevi yıllık bir Müslüman/İslam buluşması niteliğindedir. Diğer taraftan hangi açıdan bakılırsa bakılsın hac ibadeti muayyen zamanda, mahdut mekanlarda eda edildiğinden zamansal ve mekânsal tayin ve tahditler nedeniyle edasında doğal olarak türlü zorluk ve meşakkatleri barındıran bir ibadet biçimi olarak dikkat çekmektedir. Neticede bir seferi, muayyen bir zamanı, mahdut bir mekâmı iktiza eden hac ibadeti, imkanlar hangi düzeyde olursa olsun sonuçta meşakkat ve zorluktan azade değildir. Mina'da gecelemenin zamanı; Arafat vakfesi öncesinde terviye günü ve Müzdelife vakfesinden sonra bayramın 2, 3 ve 4. günlerinin gecelerinin Mina'da geçirilmesini kapsamaktadır. İslam hukukçuları terviye günü (zilhicce 8) Mina'da gecelemenin sünnet olduğu konusunda görüş birliği içindedir. Buna karşılık fakaha teşrik günlerinin gecelerinde Mina'da gecelemenin hükmü konusunda farklı görüşlere sahiptirler. Şu kadar var ki meşhur İslam hukuk ekollerinin hac ibadeti bağlamında hükmü farklılık gösterse de teşrik günlerinde Mina'da gecelemenin sünnet, müstehap veya vacip olduğu şeklinde bir görüşe sahip olduklarını görüyoruz.

İbadetlerin genel manada taabbudi oluşu, onların amaçsal kazanımlarının tahakkukunun aranmasının göz ardı edilmesini gerektirmez. Makasid ve amaçlardan uzak bir şekilde sadece ibadeti bazı norm ve mekân-lara hapsedmek İslam'ın ibadetleri emrediş gerekçesine ve gerçekleştirmek istediği amaçlara aykırıdır. Sembolik birçok menasiki mündemiç hac ibadetinin gereği kapsamında değerlendirilemeyecek hususları tenkîh ve tefrik ibadetin sağlıklı bir zemine oturmasına hem katkı sağlayacak hem de beraberinde söz konusu meşakkat ve zorluğu, risk ve tehlikeyi bertaraf imkânı olacaktır. Dolayısıyla hac ibadetine ilişkin ayetler ve Hz. Peygamberin teşri nitelikli uygulama ve sözleri haccın ifasında belirleyicidir. Bu zemine oturmayan bir inanç veya eylem ibadet niteliği taşımaz. Ancak Hz. Peygamberin her söz ve eylemi de âmir bir hüküm olarak telakki edilemez. Hz. Peygamber açıkça bir beyanda bulunmamış veya uygulamasını ibadetin bir parçası olarak ifade etmemiş ise onun ibadetin ifası bağlamında uğradığı, dinlendiği, yol olarak kabul ettiği bir mekânı, bir zamanı ibadet anlayışıyla dini bir hükme bağlamak isabetli değildir. Buradan hareketle Hz. Peygamberin Arafat öncesi terviye gününün gecesi ve Arafat sonrası teşrik günlerinde Mina'da gecelemesini dini bağlamda değerlendirebiliriz.

Anahtar Kelimeler:

Mina'da Gecelemek, Terviye Günü, Teşrik Günleri.

وقت رمي الجمرات. دراسة أصولية

Khaled HANAFY

عميد الكلية الأوروبية للعلوم الانسانية بألمانيا

Frankfurt - Deutschland

hanafy.khaled@googlemail.com

Özet

تهدف هذه الورقة البحثية إلى تأصيل توسيع وقت الرمي بالرجوع إلى القواعد الأصولية والمقاصد الكلية والجزئية، وذلك من خلال المباحث الآتية: المبحث الأول: تمهيدي يعرض أقوال الفقهاء في المسألة ويحرر محل النزاع فيها. المبحث الثاني: دلالة الفعل النبوي على الرمي عند الزوال أصوليًا، فإذا كان رمي النبي صلى الله عليه وسلم عند الزوال يدل على وجوب الرمي في ذات الوقت وعدم جوازه قبله أو بعده؛ لأنه لو جاز لفعله، فلم لم يفهم من طوافه لطواف الإفاضة يوم النحر وجوب الطواف في ذلك اليوم وعدم إجزائه بعده؟ رغم أن طواف الإفاضة من أركان الحج والرمي من واجباته، والالتزام بصورة الفعل النبوي في الأركان أهم من الواجبات كما لا يخفى. المبحث الثالث: دلالة الترك النبوي للرمي قبل الزوال أصوليًا. إذا كان مجرد ترك النبي صلى الله عليه وسلم للرمي قبل الزوال أو بعد الغروب يبطل الرمي فيهما، فلم جوز جمهور الفقهاء طواف الإفاضة في غير يوم النحر دون عذر ولم يعدوه مبطلا للحج؟ ولم صحح النبي صلى الله عليه وسلم وقوف عروة بن مضر الطائي بعرفة ليلاً رغم أنه صلى الله عليه وسلم ترك عرفة بعد غروب الشمس ولم يقف بها ليلاً؟ المبحث الرابع: القياس الأصولي: قياس وقت الرمي أيام التشريق على وقت الرمي يوم النحر، وقياس الرمي قبل الزوال آخر أيام التشريق على بقية الأيام، وقياس الرمي قبل الزوال على رفع الحرج في التقديم والتأخير لأعمال يوم النحر، وقياس الرمي قبل الزوال على الرمي بعده، والقياس على الترخيص للرعاة والسقاة بالرمي ليلاً أو آخر أيام التشريق. المبحث الخامس: المقاصد الكلية والجزئية وأثرها في ترجيح توسيع وقت الرمي. أما الكلية فمنها: حفظ الدين؛ بعدم تشويه الرسالة العالمية للإسلام من خلال الحج بصور التدافع والزحام والموت أحياناً. وحفظ الأنفس، والتيسير ورفع الحرج. وأما الجزئية: فمقصد ذكر الله هو أعظم مقاصد الرمي لقوله تعالى: {وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى} [البقرة: 302] ولا يمكن أن يتحقق مع الزحام والتدافع والخوف على النفس من الهلاك.

Anahtar Kelimeler:

رمي الجمرات، أصول الفقه، الفعل النبوي، الترك النبوي، القياس، المقاصد الجزئية الكليات التشريعية

3. OTURUM

**KADINLARIN HACCINA İLİŞKİN HUSUSLARIN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

**ASSESSMENT OF THE ISSUES REGARDING
THE HAJJ OF WOMEN**

تقييم الخصوصيات المتعلقة بحج المرأة

Mahremiyet Bağlamında Kadınların Hac ve Umre İbadeti

Abdullah TIRABZON

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi
İstanbul - Türkiye
atrabzon@istanbul.edu.tr

Özet

Bu tebliğde, seyahat kolaylığı, yol güvenliği ve sunulan modern kurumsal hizmetlerin durumu gibi değişen ve gelişen şartlar dikkate alınarak kadınların mahremsiz olarak hac ve umre ibadetlerini yerine getirip getiremeyecekleri konusu ele alınacaktır. Günümüzde Müslümanlar arasında kadınların mahremsiz yolculuğu konusu, değişen ve gelişen şartlar çerçevesinde güncel meselelerin içinde yer aldığı için ayrıca klasik ve modern dönem arasında bir çok farklılıklar bulunması sebebiyle hâlâ tartışılmaktadır. Genel olarak bakıldığında İslam'ın hükümleri açısından yabancı bir erkekle kadının halvet olacak bir şekilde baş başa kalmaları caiz görülmemiştir. Kadının ancak yanında mahremi olması halinde erkekler topluluğu arasında bulunması caiz görülmüştür. Klasik fıkıh kitaplarında kadınların hac ve umre ibadetini eda etmesi konusunda da farklı tartışmalar yer almaktadır. Kimi eserlere göre mahremi olmayan kadınların yolculuk yapması ve Hac- Umre ibadetini yerine getirmesi caiz görülmemiş iken kimi kaynaklarda bu konuda sessiz kalınmıştır.

Günümüzde şartların değişmesi ulaşım imkânlarının gelişmesi ve yol güvenliği de dikkate alınarak bu konunun farklı değerlendirmelere tabi tutulduğu görülmektedir. Bu farklı görüşlerin her birinin kendisi açısından bir takım dayanakları bulunmaktadır. Kuran-ı Kerim'de, kadınların tek başlarına, yani mahremi olmadan yolculuk etmemelerine dair herhangi bir âyet bulunmamaktadır. Ancak Hz. Peygamber'in bize bıraktığı önemli bir miras olan sünnete gelince, kadınların mahremsiz olarak yolculukları, bu arada hac ve umre seferleri hakkında rivâyet edilen hadisler, kesin yasaklama ya da kesin izin verilmesini mümkün kılacak açıklıkta değildir. İşte bu farklı hadislerden dolayı fıkıh âlimlerinin görüşleri de birbirinden farklı olmuştur. Burada konu üç yolculuk türü üzerinden incelenecektir. Bunlar herhangi bir uzun mesafeli yolculuk, hac yolculuğu ve umre yolculuğudur. Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanında yaşayan hanımlarda çok büyük bir özgüven olduğunu ve bu özgüvenle, onların, tek başına Mekke'de kocalarını ve ailelerini bırakıp Medine'ye hicret cesareti ve buradaki hayat şartlarına ayak uydurmuşlardır. Hz. Peygamberin vefatından çok geçmeden kadınların tek başlarına camiye gidip gitmeyecekleri konusunun tartışılmaya başlandığını görmekteyiz. Bu da gösteriyor ki bazı hükümler şartlara göre değişiklik arz edebilmektedir. Yani Kadının güvenliğinin sağlandığı durumlarda seyahat etmesinin önündeki engeller kalkabilmektedir. Öyle ise günümüzde kadınların yol güvenliğinin sağlanması ile yolculukları hususunda bir takım kolaylıklar sağlanabileceği düşünülebilir.

Anahtar kelimeler:

Hac, Umre, Kadın, Mahrem, Sefer, İbadet.

İddet Bekleyen Kadının Haccı

İslam DEMİRCİ

Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi

Giresun - Türkiye

islamdemirci@hotmail.com

Özet

İslam bütün insanlığa gelmiş son ilahi dindir. Onun bütün insanlığa gelmiş olması evrenselliğine, kendisinden sonra bir başka dinin gelmeyecek oluşu da sürekliliğine delalet eder. İslam'ın evrensellik iddiası bütün insanlığın ihtiyaçlarını karşılayabilecek, sürekliliği de dünya hayatı devam ettikçe ortaya çıkan meselelere çözüm üretebilecek özelliklere sahip olmasını gerektirir. Günümüzde çözüm bekleyen birçok mesele bulunmaktadır. Bunlar içinde, daha önce yaşanmamış olup günümüzde ortaya yeni çıkan meseleler olduğu gibi, geçmişte/tarihi süreç içerisinde ortaya çıkmış ve tartışılarak belli bir çözüme kavuşturulmuş ancak günümüzde yeniden ele alınması gereken meseleler de bulunmaktadır. Zira zamanın ve muhatabın değişmiş olmasının olayın boyutlarını da değiştirmesi, önceki çözümlerin yeni zamanlar için yetersiz kalmasına sebep olabilmektedir. Bu nedenle meselenin güncel boyutlarıyla yeniden değerlendirilerek ele alınması ve fıkhnın temel kaynaklarından belli bir metodoloji doğrultusunda çözümlenmesi gerekliliği ortaya çıkabilmektedir.

Günümüzde tekrar değerlendirilmesi gereken konulardan biri de iddetten doğan hak ve sorumluluklar ile bunlara bağlı meselelerdir. Evliliğin sona ermesinin doğurduğu belli başlı sonuçlardan biri olan iddet, İslâm hukukunda, evliliğin herhangi bir sebeple sona ermesi durumunda kadının yeni bir evlilik yapabilmek için beklemek zorunda olduğu, evliliğin sona eriş tarzına ve kadının durumuna göre değişen süreyi ifade etmektedir. İddet konusu, evlenme yasağının yanı sıra süknâ hakkı ve/veya meşrû bir mazeret bulunmadıkça kadının kocasının evinde ikamet etme ve iddet süresince burayı terketmeme zorunluluğuyla da ilgilidir. Bununla ilgili olarak da bu süre zarfında hangi şartlarda evinden dışarı çıkabileceği ve seyahat edebileceği konusu gündeme gelmektedir. İddet bekleyen kadının hacca gidip gidemeyeceği konusu da tam olarak bu çerçevede ele alınan bir meseledir. Bu tebliğde, iddet bekleyen kadının haccı ele alınacak ve geçmişten günümüze ortaya çıkan yaklaşımlar değerlendirilecektir. Günümüz şartlarında her isteyenin istediği zaman hacca gidemediği bir ortamda, mezheplerin içtihadlarına uyulduğu takdirde telafisi zor durumların ortaya çıkmasının kuvvetle muhtemel olması sebebiyle, bu konunun yeniden ele alınmasının zorunlu olduğu görülmektedir. Bu sebeple konu zaruret hali, yükümlülüklerdeki öncelikler, hükümlerin illetlerin varlığına bağlı olması (ilgili nasların illet-hüküm ekseninde yeniden değerlendirilmesi) ve diğer mezheplerin görüşlerinden yararlanılması açısından ele alınarak çözüm önerileri sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Kadın, İddet, Süknâ Hakkı, Süknâ Yükümlülüğü.

Hacda Kadınların Kullandığı Kontraseptif Yöntemin Fıkhî Açından Değerlendirilmesi

Meryem DALĞIÇ - Halil KILIÇ

Diyanet İşleri Başkanlığı

Ankara - Türkiye

meryem.dalgic@diyanet.gov.tr

halil.kilic@diyanet.gov.tr

Özet

İslâm dininde kadın ve erkek vahye birlikte muhatap olmaları sebebiyle ibadetlerde mükellefiyet açısından eşittirler. Bazı ibadetlerin geçerlilik şartlarından birisi de kişinin fiziksel ve hükmî kirlilikten temizlenmiş olmasıdır. İbadetlerde mükellefiyetin başlangıcı sayılan âdet döneminde kadınlar hükmen kirli sayılarak abdestli olmayı gerektiren ibadetlerden muaf tutulmuşlardır. Dolayısıyla âdet, kadının ibadet hayatını etkileyen en önemli faktördür. Günümüzde sınırlı sayıda ve belirli zamanda gerçekleştirilen hac ibadetinin âdet görmeden yerine getirilmek istenmesi, âdeti geciktirici tıbbî müdahalelerin (kontraseptif yöntemin) artmasına sebebiyet vermiştir. Âdet halinde yapılamayan ibadetler bu yöntemle her ne kadar eda edilmiş sayılsa da Allah'ın sünnetinin insan eliyle değiştirilmesi ve bozulması ayrıca söz konusu tıbbî müdahalelerle çoğu zaman istenilen sonucun elde edilememesi açısından uygulamanın meşruiyeti araştırılarak bu husustaki fetvaların analizleri yapılacaktır. Bu konunun temel problematiği kadın için yeterince karmaşık, fiziksel ve ruhsal etkileriyle zorlu bir süreç olan adet olgusuna fitratı bozacak şekilde yapılan müdahaleler ile daha da karmaşık hale gelmesi neticesinde kadınların ibadetlerini eda etme ve geçerliliği noktasında endişeye düşmeleridir. İslâm fitrat dinidir, fitrat da yaratılıştır ve Allah'ın mahlûkat için tayin ettiği düzendir. Bilindiği üzere İslâm hukukunun amaçlarından birisi de insan fitratını korumaktır.

Bu kapsamda insan kendi bedeni üzerinde her türlü tasarruf yetkisini haiz değildir ve bu konuda bazı sınırlandırmalar getirilmiştir. Tıbbî açıdan yapılan bir müdahalenin insan sağlığını korumak ve hastalığı tedavi etmek gibi amaçları olduğu bilinmektedir. Oysa günümüzde âdeti erteleme gerekçelerinde hastalık hali söz konusu olmadığı gibi yapılan bu müdahalenin de sağlığa zararlı etkileri bulunmaktadır. Dini açıdan meseleye bakıldığında âdet geciktirici ilaçların (kontraseptif yöntemin) kullanılmasını gerektiren zaruri bir durum olmadığı gibi aksine makâsîdü's-şerîa gereği korunması zorunlu beş ilkedden biri olan can güvenliğinin, sağlığın tehlikeye atılması söz konusudur. Ayrıca âdet halinde muaf olunan ibadetleri yapmak gayesiyle hormon içeren ilaç kullanılması suretiyle her ne kadar âdet süreci ertelenip şer'an mahzurlu hal giderilmiş görünse de bu tür yollara tevessül edilmesi dinî hükümlerin etrafından dolaşılacağı manasına gelen yanlış bir dinî perspektifi de beraberinde getirebilmektedir. İslâm'a göre eşref-i mahlûkat olarak yaratılan insanın ruh ve beden sağlığının öncelenmesi, fitratın korunması ve bunlara zarar verici etkilerden sakınılması esastır. Hac ibadetini ifâ edebilmek gayesiyle âdetin doğal döngüsüne yapılacak müdahalelerden kaçınılması, bu hususta fitrata uygun davranılması ve zaruri durumlarda ruhsatlardan istifade edilmesi karşılaşılan sorunların çözümüne katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler:

İslâm Hukuku, Hac, Kadın, Âdet, Kontraseptif Yöntem, İbadet.

الاختلافات الفقهية في ممارسات حج المرأة والترخيص وانعكاساتها على تنظيم الحج

Semra PEKER

Dr. Öğr. Üyesi, Yalova Üniversitesi

Yalova - Türkiye

semra.peker@yalova.edu.tr / sempeker@gmail.com

Özet

ملخص البحث الحمد لله الذي جعل باب الاجتهاد مفتوحا إلى يوم القيامة؛ رحمة لعباده، والصلاة والسلام على أشرف المرسلين الذي علمنا مناسكنا وأرشدنا إلى اختيار الأيسر تخفيفا لأمته، وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين. كما هو المعروف أن الحج ركن من الأركان الأساسية الخمسة في الإسلام، ولا بد لكل مسلم أن يؤديه عندما توفرت له شروط الوجوب والأداء. وقد تطرأ في كل زمان أمور جديدة في الحياة يضطر الفقيه أن يفكر حياها في حلول لها. كذلك ظهرت أشياء جديدة في أمور الحج بسبب تغير الزمان ووسائل جديدة لم تكن من قبل، لذا يجب على الباحث الفقهي أن يفكر في هذه الظروف ويجد لها حلولاً على ضوء الأحكام الفقهية... هناك أحكام خاصة للمرأة في الحج، وعلى ضوء متغيرات جديدة لا بد من دراسة تلك الأحكام، وإيجاد حلول لها لكي تؤدي المرأة هذا الركن بيسر وبدون مشقة. هل هناك رخص للمرأة في بعض مواضع المشاعر والأزمان في أعمال الحج؟ ومدى صلاحية الاستفادة من هذه الرخص؟... كل هذه الأمور تحتاج إلى دراسة فقهية. لقد قضيت من عمري قرابة ثلاثين عاما في مكة المكرمة - ولله الحمد والمنّة - حيث كنت طالبة في جامعة أم القرى فيها. وفي هذه المدة أدت الحج كل سنة تقريبا، وكذلك قمت ببعض الدروس في أحكام الحج والعمرة للنساء في بعض مساجد مكة المكرمة. وعشت المشاكل التي تتعرض لها المرأة في أداء الحج. وشاهدت بعض المنظمات كيف تجد لها حلولاً... سأتناول - بإذن الله تعالى - في هذا البحث هذه الأمور حسب الخطة الآتية: ١. الأعدار التي تستلزم الرخص في حج المرأة: ١.١. الحيض ١.٢. الزحام ١.٣. المرض الطارئ أثناء الحج ٢. دراسة بعض المسائل المختلف فيها تتطلب الرخص في حج المرأة: ١.٢.١. النيابة في رمي الجمرات ٢.٢.٢. المبيت بمزدلفة ٢.٢.٣. المبيت بمنى ٢.٤. حكم طواف الإفاضة والسعي للمرأة حال الحيض وحال الزحام ٣. مدى تأثير هذه الرخص على المنظمة لشؤون الحج. ١.٣.١. الاعتبارات المتعلقة في حج المرأة التي تجب مراعاتها في تنظيم الحج ٢.٣.٢. أعمال رئاسة الشؤون الدينية في تركيا تجاه هذا الموضوع ٣.٣.٣. أعمال بعض المنظمات للحج من الدول الأخرى تجاه هذه المسائل ٤. النتائج والاقتراحات هذه الخطة قابلة للتغيير والتبديل إذا اقتضى الأمر أثناء كتابته. أسأل الله تعالى أن يوفقني في كتابة هذا البحث المهم. وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين.

Anahtar Kelimeler:

الحج، المرأة، الأعدار، الرخص، الاختلافات

دراسة شؤون المرأة والاسرة في الحج مع التركيز على الصحة

علي رضا افضلی

جامعه الامام الصادق عليه السالم

ايران- طهران

a_afzali313@yahoo.com

Özet

الحج مليء بالأسرار والبركات والآثار الفردية والاجتماعية التي هي فرصة عظيمة لكل مؤمن. وفقاً للإحصاء، فإن أكثر من نصف الحجاج في الدول الإسلامية هم النساء والعائلات. قدرة عظيمه إذا تم استخدامها بشكل صحيح بالنظر إلى أبعاد الحج، ستكون مفيدة في رفع المستوى الروحاني في الدول الإسلامية. بالنظر إلى أن الاسلام قد أكد الى موضوع المرأة والأسرة حيثما وردت في المصادر الدينية، فمن الضروري اهتمام خاص لموضوع المرأة والأسرة في الحج. وإدراكاً لأهمية هذا الموضوع، فقد اتخذت بعض الدول الإسلامية إجراءات مهمة لرفع مكانة المرأة والأسرة أثناء فريضة الحج. ومع ذلك، قد تغفل هذه المسألة في معظم الدول الإسلامية، ولا يوجد فرق كبير في تقديم الخدمات بين هذه الفئة وبين الرجال أو الأشخاص الذين يسافرون بمفردهم. إلا أن حاجات المرأة أو الأسرة التي تسافر قد تختلف عن حاجات الرجل أو الحاج. بالنسبة للنساء، فإن القضية أكثر أهمية. بعض المشاكل الصحية والطبية الخاصة التي تحدث للمرأة، وقواعدها الخاصة في الطقوس، وقلقها، خاصة فيما يتعلق بأفعال التمتع والأمن النفسي، هي بعض هذه المشاكل. بناءً على هذه النقاط، يبحث هذا المقال في تجارب الدول الإسلامية المهمة، ولا سيما إيران وتركيا، ويسعى إلى تقديم نقاط حول أهم مشاكل الأسرة والمرأة في الحج وتنظيم أوضاعهم بشكل صحيح.

Anahtar Kelimeler:

الحج ، المرأة ، الاسرة ، المشاكل الصحية ، الصحة النفسية

4 . OTURUM

**FARKLI YÖNLERİYLE İSTİTÂÂT KAVRAMININ GÜNÜMÜZ
ŞARTLARINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

**EVALUATION OF THE CONCEPT OF CAPABILITY WITH
DIFFERENT ASPECTS IN TODAY'S CONDITIONS**

تقييم مفهوم الاستطاعة بجوانبها المختلفة
في ظروف اليوم

Küresel Salgın Döneminde İptal Edilen Haccın Makâsîdüş-Şerîa'sı "İstitâât, Deliller ve Hükümler"

Mehmet CENGİZ

Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi

Şırnak - Türkiye

amidicengiz@gmail.com

Özet

Hac, Allah'ın şeâirini ortaya koyan ve bu özelliğiyle kulun takvasını sembolize eden müstesna bir ibadettir. Kur'an, haccın edasıyla ilgili şartları "belirli aylarda" ve "ona yol bulabilenlerin haccetmesi" şeklinde icmalî olarak ortaya koymakla yetinip haccın detaylarına ait tüm hususları Hz. Peygamber'in (s.a.s.) beyanına bırakmıştır. Fakihler de nasllara dayanarak haccın vucûbiyetiyle ilgili birtakım şartlar belirlemiştir. İslâm, akıl, bulûğ, hürriyet ve istitâât tüm fikhî mezhepler tarafından tartışmasız bir şekilde haccın vucûbiyet şartları olarak kabul edilmiştir. Ancak temeli, Âl-i imrân 3/97.âyette geçen "menistetâe" ifadesine dayanan ve genelde "hac yapmayı farz kılan şey, azık ve binektir." hadisiyle tevil edilen istitâât kavramının kapsamı fakihler arasında tartışmalıdır. Hanefîler, azık ve binek şartlarına ek olarak beden sağlığı ve yol güvenliğini, Mâlikîler ise Beyt'e ulaşma imkânı, ayrıca can/mal güvenliğini istitâât kapsamında değerlendirmişlerdir. İstitââtı doğrudan ve dolaylı olarak iki kısma ayıran Şâfiîler, azık, binek, yol güvenliği, beden sağlığı ve Beyt'e ulaşma imkânını ilk kısımda, çeşitli sebeplerden (ağır hastalık/yaşlılık gibi) dolayı haccede-meyen kimsenin, kendi yerine başkasını vekil tayin etmesini de ikinci kısımda ele alarak istitâât kapsamını genişletmişlerdir.

Hanbelîler de doğrudan istitâât kısmıyla Şâfiîlerin görüşlerine katılmışlardır. Klasik fikhî mezheplerin hadiste geçen "azık ve binek" iki şartına ek olarak "beden sağlığı ve yol güvenliği" şartlarını da bu kapsama almaları ve şer'î bir hüküm olarak bunun üzerinde ittifak etmeleri, icihadın ruhunu göstermesi dışında hükmün makâsîdüş-şerîa unsurunun gözetilerek ortaya konulduğunu göstermektedir. Zira İslâm fikhına göre can, akıl, din, nesil ve mal Allah'ın beş temel gayesi olarak koruma altına alınmıştır. Dolayısıyla hac mükellefinin hac yolculuğunda canından, malından veya iffetinden emniyette olmadığı durumlarda "azık ve binek" şartları sağlansa bile hac ibadeti vucûbiyetini kaybeder. Çünkü "Allah, dinde üzerinize hiçbir güçlük yükledi." âyeti küllî bir kaide olarak bu duruma da şamildir. Açıkladığımız bu fikhî tabloya bakılarak denilebilir ki 2020 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan küresel salgın korona virüs bulaşıcı hastalığı nedeniyle haccın -ülke içindeki sınırlı sayıdaki müslümanlar için hariç olmak üzere- iptal edilmesi, fikhın mantığına uygunluk arz etmektedir. Bu hüküm, sonuç itibarıyla bize modern bir problem olarak virüsün istitâât şartını dolayısıyla can emniyetini ortadan kaldırdığını ve bu nedenle haccın vucûbiyetinin de sâkıt olduğunu ifade etmektedir. İbn Rüşd el-Cedd'in (ö.520/1126), yol güvenliğinin olmaması nedeniyle Endülüs halkının üzerinde o yıl haccın vucûbiyetini kaybettiğine dair verdiği fetvası da tarihi bir örnek olarak günümüze ışık tutmaktadır. Bu tebliğimiz haccın en önemli şartlarından biri olan istitââtın makâsîdüş-şerîa boyutunu klasik ve modern dönemlerdeki açılımlarını dikkate alarak incelemeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler:

Fıkıh, Hac, İstitâât, Makâsîd, Salgın.

İstîtâât Kavramının Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi

-Murat OKUYAR

İlçe Müftüsü

Geyve - Sakarya - Türkiye

muratokuyar@hotmail.com

Özet

Değişen ve gelişen günümüz şartlarından, ibadetlerini eda etmek isteyen birçok Müslüman olumlu veya olumsuz etkilendiği gibi Hac farızasını eda etmek isteyen kişiler de bazı engelleyici durumlarla karşılaşarak etkilenmişlerdir. Bu engelleyici durumlar, özellikle istitaat kavramını da ilgilendirdiği için hacın mükellefiyetini dahi etkilemiştir. Çünkü artık istese de her Mümin hac yapma imkânı elde edememektedir. Kâbe ne zaman ziyaret edilse neredeyse hac ibadeti esnasındaki gibi kalabalıktır. Umreye oluşan rağbet bütün dünyada her geçen gün daha da artmaktadır. Bu bağlamda ulaşım ve diğer etkenler açısından istitaat kavramının yeniden değerlendirilmesinde fayda mülahaza edilmektedir. Hac kotası, hac kurası, hac vizesi, hava, kara ve deniz yolu ulaşımında karşılaşılan engeller, zaruretler, meşakkatler, ihsar ve fevat durumları hacın istitaatı bağlamında tekrar göz önümde bulundurulması gereken hususlardır.

Kuran-ı Kerim'de hacın emredildiği Al-i İmran suresi 97. ayetinde “*Yolculuğuna gücü yetenlerin hacetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır*” buyrulurken özellikle istitaat kavramına vurgu yapılmıştır. Asırsaadette de ashabın istitaatı/yoluna güç yetirmeyi merak edip Hz. Peygambere sormaları, O'nun da yoluna güç yetirmek “azık ve binektir” şeklinde cevap vermesi konuya getirilen ilk açıklama olmuştur. Daha sonra Hz. Ömer ve İbn Abbas'ın da aralarında bulunduğu birçok sahabenin istitaatı, azık ve taşıt, meşakkatsiz güç yetirmek, hacca götürecekt vasıtayı bulmak veya sıhhatli olmak şeklinde açıkladığı görülmektedir. Mezhepler ise değişen şartlara göre istitaat hakkında değişik taksimatlar yapmış, Hz Peygamberin “azık ve binek” açıklamasının nasıl anlaşılması gerektiğini genişleterek ifade etmeye çalışmışlardır.

Bu tebliğimizde öncelikle istitaat kavramının anlam alanlarına vurgu yapılarak genel bilgiler aktarıldıktan sonra istitaatı engelleyerek kişiyi “aciz” durumuna düşürebilecek meşakkat, zaruret, ikrah, kota, kura, sıra, vize, pasaport, ihsar ve fevat gibi durumlar incelenmiştir. Kısa bir mukaddimenin ardından gelişen ve değişen günümüz şartlarında istitaatı engelleyebilecek faktörlerin hac mükellefiyeti açısından değerlendirilmesi ve hac bağlamında istitaatın güncel durumlara göre belirlenmesi gerektiği ispatlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Hac, İstitaat, Kota, Sıra, Kura, Vize, İhsar, Fevat.

Haccın Vücûb Şartlarından İstitââtın Modern Zamana ve Değişen Şartlara Göre Değerlendirilmesi

Mehmet Ali AYTEKİN

Dr. Öğretim Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Çankırı - Türkiye

maliaytekin@hotmail.com

Özet

Yapabilmek, güç yetirmek, takat, kudret gibi anlamlara gelen istitâat, bir fıkıh terimi olarak ekonomi, sağlık ve yol güvenliği gibi açılardan hac yapabilme imkânını ifade eder. Fıkıhtaki bu anlamından istitâatın, hac farızası bağlamında ekonomik imkân, sağlık ve yol güvenliği ile ilgili hususları içerdiği anlaşılmaktadır. Müslüman, hür, âkil ve bâliğ olup gücü yeten bir kişinin hac ibadetiyle mükellef olduğunda ittifak eden fakihler istitâat kavramının şumulünde ihtilaf etmişler; zamansal ve mekânsal faktörlerin de etkisiyle istitâatın kapsamına dair geniş açıklamalarda bulunmuşlardır. Bazı âlimler sadece malî imkân/zenginliği istitâat açısından yeterli görürken bazıları yol güvenliği, sağlık ve bedenî güç gibi unsurları da bu kapsamda değerlendirmişlerdir. Ayrıntıya taalluk eden bu farklılık doğal olarak fikhî hükümlerdeki ihtilafa kapı aralamıştır. Değişim ve gelişimin minimal olduğu dönemlerde konu etrafında yapılan yorumlar büyük oranda birbirleri ile benzerlik arz etmektedir. Günümüzde ekonomik imkânlar, ulaşım ve konaklamadaki rahatlık hac ibadetine olan rağbeti artırmıştır. Maddî gücü ve sağlığı yerinde olanlar bir tarafa, bu imkânlar el vermediği halde kutsal topraklarda ölme pahasına da olsa kutlu yolculuğa çıkmak isteyen, bu amacını gerçekleştirmek için bütün şartlarını zorlayan Müslümanların sayısında önemli bir artış olmuştur. Bu artış, sınırlı bir zamanda ve mekânda yapılan haccın edasında birtakım problemleri beraberinde getirmiştir.

Çağımızda her alanda meydana gelen köklü değişim ve gelişimin istitâatın kapsamını etkilediği bir gerçektir. Buna göre; âlimlerin belirlediği unsurlara ilave olarak günlük hayatın vazgeçilmez parçası haline gelen birçok teknolojik araç ve gereç, eğitim ve düğün masrafları, ev veya iş yeri sahibi olmak için yapılan ya da yakın zamanda yapılacak olan masraflar, hac dönüşü ticaretin devamı için gerekli olan sermaye ve benzeri önemli harcama giderleri de asli ihtiyaçlara dahil olmuştur. Asli ihtiyaçların dışında, hac mevsimi geldiğinde hac organizasyonunda yetkisi olan kurumlar tarafından belirlenen ücrete sahip olup hac vizesini alabilenler hacle yükümlüdür; bu imkâna sahip olmayanlar ise yükümlü değildir. Buna binaen bugün kendisini hac ibadetiyle yükümlü zanneden, bu saikle hac farızasını eda edebilmek için aile fertlerinin nafakasından ve eğitim masraflarından kısıp, asli ihtiyaçlarından bir kısmını satan, başkalarından borç alan, borç bulamadığı takdirde bankadan kredi çeken, hac vizesi alabilmek için kanuni olmayan yollara başvuran, hac vizesi alamadığı takdirde başka tür vizelerle veya izinsiz olarak Suudi Arabistan'a giriş yapmaya çalışan ve bundan dolayı ciddi mağduriyetlere maruz kalan birçok Müslümanın esasında hac ile yükümlü olmadığı görülecektir. Sorumlu olmadığı bir ibadeti yerine getirmek için insanlar, zaman zaman kerahet hatta haram sınırlarını zorlayan davranışlara başvurabilmektedir. Bu nedenle tebliğde istitâat kavramı fikhî açıdan, yaşadığımız çağın ekonomik şartları dikkate alınarak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler:

Fıkıh, Hac, İstitâat, Yükümlülük, Asli İhtiyaçlar, Azık ve Binek.

İstitâât Kavramının Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi

Zeki KOÇAK

Doç. Dr. İhtisas Merkezi Müdürü
Erzurum - Türkiye
zkocak25@hotmail.com

Özet

Diyaret İşleri Başkanlığı tarafından uluslararası düzeyde tertip edilen “Değişen ve Gelişen Şartlar Bağlamında Hac” Sempozyumunda tebliğ sunmak üzere, “İstitâât Kavramının Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi” üst başlığıyla bağlantılı olarak “Bedensel Açıdan İstitaat-Fiziksel Engellilik, Kronik Hastalık/lar ve Yaşlılık” konusuna yoğunlaşırken mevzuu (الحكم على الشيء فرع عن تصوره) kaziyesi mucibince teemmül ettik.

Konuyu genel olarak iki bölümde ele alınacaktır. *Birinci bölümde*, usûl-i fıkıh açısından mükellef tutulmanın şartlarından *akıl, kudret ve ehliyet* incelenip çalışmanın *teklifi ve vaz’i hüküm* açısından usûlî esasları üzerinde durulacaktır. Akabinde teklifi sakatlayan veya ıskat eden haller değerlendirilecektir. *İkinci bölümde*, istitaat kavramı ve *bedensel istitaatin* hac ibadetindeki yeri kavramsal açıdan ve fikhî açıdan değerlendirilecektir. Mevzunun güncel olması sebebiyle dört mezhebin yanında Ca’feri ve Zahirî mezhepleri de ilave edilerek yeni bakış açıları kazandırabileceği mülahazasıyla konu, mezheplerin temel kaynaklarından incelenecektir. Ayrıca *bedensel istitaat açısından fiziksel engellilik, kronik hastalıklar ve yaşlılık* konusunda mezheplerin görüşleri ve çağımızdaki durum ortaya konulacaktır.

Çalışmanın akışında ve bölüm sonlarında yaptığımız değerlendirmeleri ilim ehliyle paylaşıp *tespit, tenkit, teklif ve tavsiyeleriyle* güncel bir meselenin fikhî yönden vuzuha kavuşmasında katkı sağlamaya çalışılacaktır.

Yaptığımız incelemede mezhep imamlarının genelde haccın farziyeti hususunda *bedensel istitaati* önemsedikleri malumdur. Hanefî mezhebi günümüzde öne çıkan *fiziksel engellilik, kronik hastalık ve vasıtasını kullanamayacak derecede yaşlı olana* haccın farz olmadığını söylerken Maliki mezhebi *bedensel istitaati* açıkça öne almış ve savunmuştur. Şafii mezhebi bu iki mezhebe yakın görüşleri serdetmekle birlikte biraz daha konuyu *ecri misil* ile başkasına yaptırma yolunu tercih etmiştir. Hanbelî mezhebinde bazı âlimler beden istitaatinin yeterli olduğunu savunurken mezkûr mezhepler gibi meşakkatin def edilmesi hususunu gündeme alarak *acziyeti* oluşturan *yaşlı ve hastanın* hacca gidemeyeceğinden parasını belirli bir kişi olmaksızın hac yapılmak için tasadduk edilmesini savunmuşlardır. Zahirî mezhebi, haccın farz olabilmesi için beden sıhhati, yürüme-ye güç yetirme, geçimini temin etme ve seyahat için mali imkân olmak üzere dört şart saymış, bunlar yok ise haccın ve umrenin farz olmadığını beyan etmiştir. Ca’ferî mezhebi de önceki mezheplerle hemen hemen aynı hususları tekrarlamış olmakla birlikte *mali imkân* ile *sıhhati* önceledikleri anlaşılmıştır. Bütün bu hususlar istidlali olarak usûlî gerekçeleri ve delilleriyle birlikte verilecektir.

Hac kişiye farz olduktan sonra *bedensel istitaati* sakatlayan sebepler *acziyet* oluşturacak derecede ölüme kadar devam ederse -ruhsatla amelî cevazına binaen- imkân var ise bedel gönderilir. Yoksa hac parası tasadduk edilebilir. Çünkü sırf bedeni bir ibadet olan orucu tutamayanın yerine fidye kaim olduğuna göre, beden ve maldan mürekkep olan hac ibadetinin yerine yapılan infak bitariki’l-evla geçerli olur. Zaten müteahhir ulema da aynı kanaate meyletmıştır. Bu alanla ilgili fetvalar ve tercihler günümüz şartları da dikkate alınarak bir plan dâhilinde sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Hac, İstitaat, Kudret, Ehliyet, Zad, Rahile, Farz, Şart, Meşakkat

الاستطاعة في الحج في زمن انتشار جائحة كورونا

Mohammed R. M. Elshobake

Dr. International Islamic University

Malezya

mshobake@hotmail.com

Özet

إنَّ الحجَّ ركن من أركان الإسلام الخمسة، وهو فرضٌ على المستطيع في العمر مرة واحدة، قال الله تعالى: ”وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا“ [آل عمران: ٧٩]. ومن أنكر الحج فقد كفر، ومن تركه تكاسلاً وتهاوناً وهو قادر عليه فهو فاسق عاصٍ لله سبحانه وتعالى، وقد ثبتت فرضيته بالقرآن والسنة والإجماع. وبتاريخ ٠٣ يناير ٢٠٢٠ أعلنت منظمة الصحة العالمية أنَّ انتشار فيروس كورونا يمثل حالة طوارئ صحية عامة تثير قلقاً دولياً. ثم أعلنت بتاريخ ١١ مارس ٢٠٢٠ أنَّ فيروس كورونا جائحة عالمية، ودعت جميع الدول إلى السعي لمواجهة الحد من انتشاره. ونتيجة لذلك أخذت السلطات السعودية إجراءات احترازية منعت بموجبها حجاج دول العالم من السفر لأداء فريضة الحج، وقننت الحج عام ٢٠٢٠م؛ بحيث سمحت بالحج لأعداد محدودة جداً من المقيمين في السعودية فقط. ومن هنا تتور مسألتان شرعيتان هامتان، الأولى: مدى انسجام هذا القرار مع أحكام ومقاصد الشريعة الإسلامية، والثانية: مدى تحقق شرط استطاعة في الحج في زمن انتشار جائحة كورونا. وعليه يهدف هذا البحث إلى بيان مدى تحقق شرط استطاعة في الحج في زمن انتشار جائحة كورونا، وذلك باتباع المنهجين الاستقرائي والتحليلي، حيث سيعمل الباحث على استقراء النصوص الشرعية وأقوال الفقهاء القدامى والمحدثين وفتاوى العلماء المجتهدين المعاصرين، وتحليلها للوصول إلى الأحكام الشرعية الخاصة بهذه المسألة المعاصرة. وسيتحدث هذا البحث عن مفهوم شرط استطاعة في الحج وحكمه وأقسامه وشروطه، ومن ثم سيركز على مفهوم استطاعة وأحكامه في ظل انتشار جائحة كورونا. وتأتي فائدة هذا البحث أنه سيخرج بنتائج وتوصيات محددة مبنية على أسس علمية لتبيين التأصيل الشرعي لمسألة منع الحج أو تقنينه في زمن الأوبئة، وذلك في ضوء مقاصد الشريعة الإسلامية.

Anahtar Kelimeler:

الحج، شرط استطاعة، جائحة كورونا، الحكم الشرعي، مقاصد الشريعة

5. OTURUM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ HAC ORGANİZASYONU
REPUBLIC OF TURKEY HAJJ ORGANIZATION

الجمهورية التركية - منظمة الحج

Ortaya ıkan Yeni Riskler Karşıısında Hac ve Umre Yolculuklarına Yönelik Sigorta ve Tekâfül Uygulamaları

Hasan DOĞAN

Doç. Dr. Ankara - Türkiye

Özet

Hac ve umre, hem bedenen hem de mali yönü bulunan ibadetlerdir ve kişiler, bu ibadetleri ifası esnasında, hayat, sağlık ve ekonomik açıdan belli külfetleri üstlenmektedir. Dünyanın belki de alanında-ki en büyük organizasyonu, büyük emek ve gayret gerektirmekte, ortaya maddi anlamda bir takım gelirler ve riskler çıkmaktadır. Hac ve umre yolculuklarına 200'e yakın devletten her yıl milyonlarca insan katılmaktadır. Hac ve umre ibadetinde görülen başta salgın hastalıklar, kazalar ve diğer riskler, insanlarımızı tehlikelerden koruyabilecek her türlü imkânı tartışmamızı zaruri hale getirmiştir. İnsan hayatına büyük değer veren İslam dininin temel gayeleri ışığında klasik fıkıh kitaplarında "âkile", "velâ" gibi konuların üzerinde durulması, risk ve külfet paylaşımı, yardımlaşma ve dayanışma konusunda önemli dinamikler ihtiva etmektedir. Bilim ve finans enstrümanlarında varılan merhaleler de dikkate alınarak, hac ve umre yolcularının korunmasına dair yeni açılımlara şiddetle ihtiyaç duymaktayız. Bu çerçevede tebliğimizde sigorta ve tekâfül kavramlarını mukayeseli biçimde ele alarak bu kurumlardan hac ve umre yolculuklarında istifade edip edemeyeceğimizi değerlendirmeye çalışmaktayız.

Anahtar Kelimeler:

Fıkıh, Sigorta, Tekâfül, Âkile, Hac.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Hac Organizasyonu

Remzi BİRCAN

Hac ve Umre Hizmetleri Genel Müdürü

Ankara – Türkiye

remzi.bircan@diyanet.gov.tr

Özet

Hz. Peygamberden günümüze kadar Hac organizasyonunun belirli bir düzen ve kurallar çerçevesinde icra edildiği görülmektedir. Günümüzde ise haccın küresel bir organizasyona dönüşmesi bir takım avantajların yanında, bazı tedbirlerin alınmasını elzem kılmaktadır. Bu sebeple İslam ülkeleri kendi bünyelerinde hac işini organize eden kurumları tesis etmişlerdir. Bu kutsal görevi ülkemizde de Diyanet İşleri Başkanlığı yürütmektedir. Başkanlık bu görevleri, yürürlükteki ilgili mevzuat, Bakanlıklar arası Hac ve Umre Kurulu ile Hac ve Umre Komisyonu kararları doğrultusunda yerine getirmektedir. Yıllara sâri hizmetler neticesinde ülkemizin yapmış olduğu hac organizasyonları gerek Suudi Arabistan makamlarınca gerekse diğer İslam ülkeleri tarafından takdirle karşılanmaktadır.

Hem dini hem de seyahat yönünün bulunması sebebiyle Diyanet İşleri Başkanlığı vatandaşlarımızın gerek Türkiye'de gerekse Suudi Arabistan'da ibadete ve seyahate dair her türlü ihtiyaçlarını temin etme ve gerekli tedbirleri alma gayreti içerisinde. Bu görev Başkanlığın temel amaçlarından. Diyanet İşleri Başkanlığı, uhdesinde bulundurduğu görevleri yerine getirmek için gerekli olan teşkilatlanmayı, ortaya çıkan yeni şartlar ve ihtiyaçlar çerçevesinde Türkiye ve Suudi Arabistan'da gerçekleştirmekte, yenilemekte ve diğer seyahat acentalarını da bu konuda denetlemektedir.

Değişen ve gelişen şartlar, hac organizasyonunda da bir takım değişiklikleri zorunlu kılmaktadır. Örneğin pandemi şartlarında ve bundan sonra dünyada oluşmaya başlayan sağlık konusundaki hassasiyetlerde dikkate alınarak organizasyonların yapılması zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tebliğimizde Cumhuriyet dönemi hac organizasyonuna kısaca değinilecek ve günümüze kadar olan süreç ele alındıktan sonra Başkanlığımızın hac organizasyonu, geçirdiği süreçler ve şu an icra edilen hac hizmetleri ifade edilmeye çalışılacaktır. Özellikle hac Türkiye Cumhuriyetinde yapılan hac organizasyonunun temel dönüm noktaları olan 1979-1989 yılları, 1989-2000 yılları ve 2000 yılı sonrasındaki süreçler hakkında bilgi verilecektir. Nitekim 1979 yılına kadar değişik kuruluşlar eliyle yürütülen hac organizasyonu 1979 yılında Diyanet İşleri Başkanlığına verilmiştir.

Günümüzde hacca gitmek için sırada bekleyen 2 milyonun üzerinde vatandaşımızı da düşündüğümüzde yaşanan en büyük sıkıntıların başında kota sorununun geldiğini söyleyebiliriz. Tebliğimizde bu konuya da diğer İslam ülkelerinde uygulanan farklı yöntemler ve kura sistemleri ile kıyaslamalar çerçevesinde değinmeye çalışacağız. Dijitalleşen çağımızda Başkanlığımız hac kayıt sisteminde de bir takım yeniliklere giderek e- devlet üzerinden hac yolcularına müftülüklerin yanında ayrıca kayıt imkanı sunmaktadır. Bu konularla birlikte Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ülkemizde ve kutsal topraklarda hacılarımıza sunmuş olduğu hizmetler bir takım istatistiklerle ve resmi verilerle ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Hac Organizasyonu, Diyanet İşleri Başkanlığı, Hac ve Umre Hizmetleri.

Serbest Piyasa Koşullarında Hac Organizasyonu

Diyaeddin ŐAHİN

Yönetim Kurulu Üyesi, Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
İstanbul - Türkiye
diyaeddin.sahin@tursab.org.tr

Özet

Bu tebliğ, ancak sınırlı sayıda oluşturulabilen, dar zaman ve koşullar çerçevesinde sunulabilen, fakat buna karşılık neredeyse sonsuz bir talep karşısında erişilebilirlik çizgisinden sapmadan ortaya konma zorunluluğu bulunan Hac hizmetinin fiziki ve idari anlamda iyileştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması konularını işlemektedir. Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Hac ve Umre İhtisas BaşkanıKonu Başlıkları: Hac Organizasyonunda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın rolü ve önemi, serbest piyasayı temsil eden seyahat acentalarının konumu ve bu ikisi arasındaki iş birliği ve koordinasyonun Türkiye'ye getirdiği başarı öyküsü. Genel anlamda hac kotası, dağılımı ve kur'a sisteminin irdelenmesi ve acentaların bu konulardaki yeri ve geleceği. Din görevlileri ve hacı adaylarının eğitimi konularının geliştirilmesi. Hac uçak fiyatları ile rota sürelerinin belirlenmesinde Diyanet İşleri Başkanlığı ile Türkiye Seyahat Acentaları Birliği'nin ortak hareket etmesinin önemi ve getirileri, Suudi Arabistan'da kullanılan havalimanı sayısı ve slotların artırılması. Konaklama yerlerinde odalama ve kalite düzeyinin artırılmasının faydaları ile ortak kullanım alanlarında hijyen kurallarının takibi için uzman ekipler oluşturulması ve hijyen denetimlerinin önemi. Hastane ve sağlık ocaklarındaki personel, donanım ve hizmet kalitesinin artması ve hekim sayısının ihtiyaç seviyesine çıkarılmasının önemi. Hacca veya umreye gidecek olanların bir an önce menenjit aşısından da önemli Covid- 19 aşısını olabilmesi için Sağlık Bakanlığı nezdinde girişimlere başlanması. Mekke, Arafat ve Müzdelife arasındaki otobüslerde hijyen kurallarına riayet etmesinin sağlanması ve bunu takip eden ekiplerin oluşturulması. Arafat dönüşü hastaların durumlarıyla ilgili olarak önceliğin bu hasta hacılara verilmesi ve sonrasında diğer transferlerin gerçekleştirilmesi. Arafat, Mina ve Müzdelife çadırlarında hacıların konforunun sağlanması ve toplu yemek standartlarının uygulanması. Mina çadırlarının sağlanmasındaki sayı ve zaman yetersizliğine kalıcı bir çözümün sağlanması. Terviye için otobüslerin (Mina – Arafat) dağılımında zorluklar yaşanmasının önüne geçilmesi ve bu sebeple garajdan alımı için şirket yetkililerine teslimin daha kolay sağlanması. Diyanet İşleri Başkanlığı görevlilerinin kendi aralarındaki görev hiyerarşisinin tekrar belirlenmesi ve görev dağılımlarındaki çizgilerin netleştirilmesi ile koordinasyonun sağlanması ve bu dağılım kapsamında hacı adaylarının sağlık konuları başta olmak üzere sürekli takibi ve sunulan hizmetlerin uygulanması noktasında kopuklukların ortadan kaldırılması.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Mina, Müzdelife, Terviye, Haksız Rekabet, Serbest Piyasa, Hac Kur'ası, Din Görevlileri, Seyahat.

6. OTURUM

SEYAHATNAME TÜRÜ ESERLERDE HAC

HAJJ IN TRAVEL BOOKS

الحج في مذكرات الرحالة (سياحت نامه)

Seyahatnamelerde Hac

Nurettin Gemici

Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi

İstanbul - Türkiye

nurettinGemici@hotmail.com

Özet

Kütüphanelerimizde el yazması halinde yazılı olarak bulunan mevcut pek çok seyahatname Hac yolculuğuyla ilgilidir. Özellikle Fetihlerle hızla gelişen topraklarda en önemli yolculuk İslam'ın beş şartından birisi olan Hac ibadetidir. Doğrudan Hac yolculuğunu ele alan eserler olduğu gibi umumi manada Seyahat temalı seyahatnamelerin ağırlıklı ve en dikkat çekici ve sürükleyici bölümleri; Hac ibadetinin ana merkezi olan Mekke'dir. Mekke'nin anlatıldığı eserlerin neredeyse tamamında Medine'yle birlikte her üç dince kutsal kabul edilen Kudüs de yer alır. İslam Dünyasının en tanınmış seyyahlardan olan İbn Cübeyr, İbn Battuta, Evliya Çelebi, Ayyaş, Nablusi ve benzeri Seyyahlar yolculuk ve gezilerinde önceliği Hac ve Kutsal mekânlara ayırmıştır. Seyyahların en tanınmış ve meşhurlarından olan Evliya Çelebi de aslında Hacca niyet edip bu vesileyle tabir caizse yedi cihanı gezmiştir. Mekke ve Medine gibi gayrimüslimlerin girmesinin yasak olduğu şehirler, sade Müslümanların değil diğer dinlere mensup olan kimselerin de merak ve ilgisini çekmiştir. Özellikle İbn Cübeyr, İbn Battuta, Nablusi, Ayyaş, Evliya Çelebi'nin yanı sıra Menasik ve Mesalik kitaplarında Hac yolculuğuna dair bilgiler de serdedilecektir. Özelde hac güzergâhı ve bunun etrafında sınırlı bilgiler içeren çalışmaların sayısı oldukça fazladır. Bu eserlerden Hibri ve Nabî gibi tanınmışlarından konu çerçevesinde söz edilecektir.

Anahtar Kelimeler:

Seyahat, Haremeyn, Mekke, Medine.

Seyyah İbn Battuta'nın Gözüyle 14. Yüzyılda Hac İbadeti

Hasan TELLİ

Dr. Öğretim Üyesi, Mersin Üniversitesi
Mersin - Türkiye
tellihasan@mersin.edu.tr

Özet

14. yüzyılda yaşayan Faslı Müslüman İbn Battûta, Ortaçağın en büyük seyyahı olarak bilinir. Seyahatlerini "Rihletü İbn Battuta" adlı eserinde derç etmiştir. Eseri günümüze kadar ulaşmış ve pek çok dile tercüme edilmiştir. 1304 yılında Fas'ın Tanca şehrinde doğan İbn Battuta, kendisini meşhur eden seyahatlerine 22 yaşındayken hac yolculuğu ile başlamıştır. Bu hac yolculuğu onun dünya yolculuğuna çıkmasına vesile olmuştur. Genç yaşında yolculuğa başlayan İbn Battûta Afrika, Endülüs, Orta-doğu, Anadolu, Kırm, Kafkasya, Orta Asya, Hindistan, Uzakdoğu ve Çin gibi dünyanın çeşitli coğrafyalarını gezmiş, gördüğü, gözlemediği şehirleri, kültürleri, insanları, siyasi olayları ve bunlarla ilgili hikâyeleri ve hatıralarını not almıştır. Yolculuğu esnasında evlenmiş, çocuk sahibi olmuş, kadılık yapmış, devletlerarasında elçilik görevi üstlenmiş, pek çok insanlarla tanışmış, ikramlar görmüş, hediyeler almış, tehlikeli yolculuklar yapmış ve pek çok maceralar yaşamıştır. Ülkesine 49 yaşında iken 1353 yılında dönmüş ve 1368 yılında vefat etmiştir. İlk çıktığı seyahatte Kuzey Afrika ve Suriye bölgelerine uğradıktan sonra Mekke ve Medine'ye geçerek ilk haccını yapmıştır. İbn Battuta, 1327-1332 arasında dört kez hac ibadetini yerine getirmiş, daha sonraki yıllarda beşinci haccını yaptıktan sonra Mısır'a geçmiş ve 1349 yılında Tunus'a varmıştır.

Bu hac vesileyle yaptığı seyahatlerinde 14. yüzyıldaki hac ibadeti, Mekke ve Medine şehri hakkında çok önemli detaylar vermiştir. Ayrıca Mescid-i Nebevî, Kâbe, Mescid-i Haram, Safa, Merve, Sevr dağı gibi önemli yerleri, Mekke'nin tarihi, kadıları, âlimleri, sūfileri, âbidleri, ziyaret yerleri, Mekke ahalisinin mübarek aylardaki adetleri, haccın yapılışı gibi hususlarda ayrıntılı bilgiler sunmuştur. İbn Battuta'nın gezdiği coğrafyalar-daki 14. yüzyılı tasvir eden gözlemleri; ilim, fikir, tarih, kültür ve sanat dünyası tarafından ilgiyle okunmuş ve bu gözlemler hakkında tarihe ışık tutacak birçok ilmi çalışmalar yapılmıştır. Ancak onun hac ibadetiyle ilgili gözlemleri hakkında herhangi bir ilmi çalışma yapılmamıştır. Hâlbuki onun gözlemleri, 14. Yüzyılda yapılan Hac ibadetinin tarihine ışık tutması açısından oldukça önem arz etmektedir. Bu sebeple onun bu konuyla ilgili gözlemlerinin müstakil ilmi bir çalışmada ele alınmasına karar verilmiştir. Çalışmanın 14. yüzyılda Hac ibadetinin tarihine ışık tutması açısından önemli olduğunu düşünülmektedir. "Seyyah İbn Battuta'nın Gözüyle 14. Yüzyılda Hac İbadeti" adlı çalışmanın giriş kısmında İbn Battuta'nın hayatı ve 14. Yüzyılda İslam dünyasının ve Hicaz bölgesinin siyasi yapısı hakkında kısa bilgiler verilecektir. Çalışma İbn Battuta'nın, 14. yüzyılda hac ibadetinin nasıl yapıldığı, ne gibi ortam ve koşullarda gerçekleştiği, hac organizasyonu, Mekke ve Medine'deki kutsi mekânların durumu ve dünyanın çeşitli bölgelerinden gelen hacılar ile ilgili yaptığı tespitler kapsamında ele alınıp incelenmeye ve analiz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler:

İslam Tarihi, İbn Battuta, Hac, Mekke, Medine.

“The Impact of the Pilgrimage Tradition on West Africa: The Famous Hajj of Mansa Musa in 1324”

Abdullah Hakim Quick

Dr. Islamic Institute
Toronto - Kanada
abdullah.quick@yahoo.ca

Özet

The Impact of the Pilgrimage Tradition on West Africa: The Famous Hajj of Mansa Musa in 1324” Dr Abdullah Hakim QuickThe Islamic Institute of TorontoThe Presidency of Religious Affairs Republic of TurkeyAnkara, April 1-3, 2021 In 1324, Mansa Musa, the Muslim ruler of the Empire of Mali in West Africa, set out for Pilgrimage to Makkah. This journey for a Muslim ruler who could afford to travel was an obligation and part of the Pilgrimage Tradition that had begun in this region in the 11th Century

A.D. What distinguished this Hajj from all other pilgrimages in the history of West Africa is that Mansa Musa was the richest man on earth at the time and that he brought along with him a retinue consisting of between 65,000 to 72,000 people. The Malian ruler carried with him 15,000 camels laden with gold and changed the economy of every country that he reached. On arriving in Cairo, Mansa Musa impressed the Bahri Mamluk leaders of Egypt so much that they gave him a Mamluk escort to Makkah and hosted him in Cairo as an international dignitary. Stories of the presence of this powerful leader were circulating in Egypt and across Africa for decades and his reputation lives on up until today.

On completing his Hajj, Mansa Musa used his amazing wealth to hire scholars and architects to return to West Africa with him to enrich his society. He built masjids and educational institutions wherever he went and encouraged progress and piety. This paper will document the famous journey of Mansa Musa and other Muslim leaders of West Africa throughout the ages and show not only the contributions of Hajj to the change and transformation of social and religious life in West and Central Africa, but also the long lasting impact that Hajj has on the lives of Muslims in this part of the world. Authentic Arabic sources and the writings of Muslim scholars will be used to document these findings and bring forward useful conclusions.

Anahtar Kelimeler:

Impact of Hajj.

7. OTURUM

SOSYOLOJİK BOYUTLARIYLA HAC
HAJJ WITH ITS SOCIOLOGICAL DIMENSIONS

الحج بأبعاده الاجتماعية

Maide Suresinin 97. Ayeti Bağlamında Kabe'nin Bireyin Sosyal Statüsünü Değiştirmesi

Burhan İŞLİYEN

Dr. Diyanet İşleri Başkanlığı Başkan Yardımcısı

Ankara - Türkiye

burhan.isliyen@diyanet.gov.tr

Özet

İslam'da ibadetlerin en önemli dünyevi hedefi bireyin ahlakını güzelleştirmektir. “*Namaz kötülüklerden alıkoyar.*” (Ankebut,29/45); “*Takva sahibi olasınız diye oruç size farz kılındı.*” (Bakara,2/183); “*Onların mallarından sadaka al ki, böylece onları arındırıp tertemiz kılasın.*” (Tevbe,9/103) vb. ayetler ibadetlerle ahlakın iyiye güzele doğru değişeceğini ifade etmektedir. Hac da diğer ibadetler gibi kişinin bireysel ve sosyal hayatında pek çok müspet değişimlere sebep ve başlangıç olabilir. Maide suresinin 97. ayet-i kerimesinde Yüce Rabbimiz: “*Allah, Kabe’yi Beytül-Haram’ı, haram ayı, Kabe’ye hediye edilen kurbanlığı ve adanıp gerdanlık takılı kurbanlıkları insanlar için bir dayanak (hayat kaynağı) kalkınma, ayağa kalkma fırsatı yaptı. İşte bu Allah’ın göklerdekileri de yerdekileri de bildiğini ve Allah’ın her şeyi bilen olduğunu anlamamız içindir.*” buyurmak suretiyle Kabe’nin, insanlığın ekonomik, siyasi, kültürel ve ahlaki yönlerden kalkınması için bir merkez olduğunu ifade etmiştir.

Hac ibadeti farz, vacip, sünnet ve adabıyla hac günlerinden hayata taşınması gereken misallerle, sembollerle doludur: ihram, bütün unvanlardan, zenginliklerden ve farklılıklardan arınıp Allah’ın huzurunda teslim olmuş bir kalpten başka bir şeyin fayda vermeyeceğinin sembolüdür. İhramın mesajı hayata taşınabilirse farklılıklar üstünlük aracı olarak değil imtihan sebebi olarak görülür. Telbiye, tavaf, sa’y, vakfe gibi hac menasiki hep dünya hayatına taşınması gereken mesaj ve misallerle doludur. Bu tebliğde hac ibadetinin insanın özellikle şahsi hayatında meydana gelebilecek değişim ve gelişmelerdeki etkisi ele alınmaya çalışılacaktır. Konu işlenirken ilgili diğer ayet-i kerime ve hadislerden istifade etmekle birlikte Maide suresinin 97. ayeti esas alınacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Kabe, Hac, Statü.

Bir Stereotip Olarak Hacı: Hacı Kimliğinin Dini Statü Temelinde İncelenmesi

Fatma ÇAKMAK

Dr. Öğretim Üyesi, Harran Üniversitesi
Şanlıurfa - Türkiye
fatmacakmak@harran.edu.tr

Özet

Hacı” kategorisi, Türkiye’de toplumsal yapı ve din ilişkisini ortaya koymada önemli göstergelerden biri olarak önde gelen dinsel itibar kadroları arasında yer almaktadır. Tek bir yaşam biçiminin mümkün olmadığı toplumsal çeşitlilikler içerisinde, kişilerin dini bağlılıklarını ortaya koymada yaygın bir statü olan hacı tipolojisi; geleneksel toplumdan modern topluma geçiş sürecinde yer yer politik yaptırımlarla da zorlanmış bir tarihsel bakiyeyi gündelik referanslarla birlikte ele almaya oldukça elverişli bir dinsel kategori olarak nitelendirilebilir. Ayrıca dinsel tipolojilerin yerel unsurlarla bütünleşerek itibara kaynaklık etmelerinde ve bu itibarın sosyal nüfuzunun göreceli koşullar altında fonksiyonel hale gelebilmesine ilişkin şartların anlaşılmasında hacının önemli bir yerinin olduğu söylenebilir. Statü ve temsil arasındaki konumlanışların günlük yaşamdaki uzanımı içerisinde, bir hacının temsil ettiği statünün farkında olarak bu statünün gerektirdiği rolleri benimseme biçimi ile toplumun hacıdan beklediği temsil ve roller arasında türlü değişkenlerle şekillenmiş ilişkiler bulunmaktadır. Bu temsil ve algı ilişkisi, farklı dinsel itibar kategorilerinin de toplumun sahip olduğu dinsel retorik içerisinde nasıl konumlandığını belirleyebilmek açısından önemlidir. Ancak hacılığın hem bu kategoriler içerisinde daha yaygın bir görünüme sahip olması hem de toplumun birbirinden oldukça farklı katmanlarını kapsayan bir dinsel tecrübe olarak gündelik hayatta yerini alması dinsel konusundaki içsel dönüşümlerin dışa taşma koşullarını somut örnekler üzerinden değerlendirme imkânı da sunmaktadır.

Modernliğin bir sonucu olarak gündelik hayatta tezahür eden sekülerleşme eğilimlerinin; dinin etki ve gücünün aynı zamanda toplumsal meşruiyet ve nüfuz kaynağı olma konusundaki sürekliliğinin, hacının temsil ettiği statü ve sahip olduğu sosyal imtiyazlara nasıl yansıdığı önem arz etmektedir. Bugün Türkiye’de hac ibadeti, organize koşulları ve sistematik işleyişi nedeniyle yer yer bürokratize olmuş niteliklerle sürdürülmekte ancak hacılık yerelliğinin hem dinsel hem de otantik biçimleri içerisinde kendine özgü bir atmosferde tecrübe edilmeye devam etmektedir. Diğer taraftan toplumsal bütünlüğün kırılma yapısı içerisinde dini bir vecibeyi gerçekleştirme anlamından ayrı düşünülemez olan hac yolculuklarının anlamı ile mukaddes mekânlarda bulunmanın bireyin toplumsal ortamına taşınması olarak değerlendirilebilecek hacı sıfatının temsili konusundaki dönüşüm ve aşımınlar, hacının toplumsal imtiyazını da doğrudan etkilemektedir. Bu çalışmada; tüm bu imkân ve koşullar altında Türkiye’de hacı statüsünün nasıl bir toplumsal sermaye biçimi içerisinde itibara kaynaklık ettiği ve bu itibarın hangi algıları somutlaştırdığı hem yerel hem de modern unsurların meydana getirdiği şartları göz ardı etmeyen bir bakış açısıyla ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Stereotip, Kimlik, Statü, Hacı, Dinsel İtibar.

Ülkemizde Hacca Gitmeye Engel Olarak Görülen Bazı Yanlış İnançlar

Veli TATAR

Murakıp

Şırnak - Türkiye

muhaddis_hadis@hotmail.com

Özet

İslam dininin beş Şartından biri, hem bedeni hem de mali bir ibadet olan Hac ibadetidir. Büluğ çağına ulaşan, mâli ve bedeni olarak gitmeye imkân bulan her bir Müslümanın, ömründe bir defa Hac ibadetini yerine getirmesi farzdır. Nitekim mezhepler arasında Hacca gitmenin Şartları kısmen farklılıklar arz etse de genel Şartlara baktığımızda Müslüman olma, akıllı ve baliğ olma, hür olma, nafaka dışında gidip gelebilecek kadar paraya sahip olma ve sağlıklı olma Haccın olmazsa olmaz Őartlarındandır. Ülkemizin bazı kesimlerinde ve özellikle de Doğu bölgesinde, bu Şartlara ilaveten geçerliliği olmayan ve İslam dininin yer vermediği bazı Şartlar daha konulmuŐ ve bu Şartlar bir inanç kültürü haline gelmiştir. Bu inançlardan biri de evlilik çağında çocuğu olanın hacca gidemeyeceğidir. Nitekim pratik olarak nadir bir Şekilde uygulanan ancak Őifahi olarak dillerden düŐmeyen bu inanç ile halkımız yanlış yönlendirilmektedir. Bu ve benzeri inançlar günümüzde batıl olduğu halde asıl maksadından sapmıŐ, zengin olan birine ‘neden Hacca gitmiyorsun?’ denildiğinde ‘evlilik çağında çocuklarım var’ Şeklinde cevap verir olmuştur. Böylece bu inanç, zengin olduğu halde evlilik çağında olan çocuğunun, Hac ibadetine engel olduğu yönünde bir algıya sebep olmuştur.

Buna benzer toplum içerisinde Hac ibadetine engel teşkil eden ve klasikleŐen birden fazla yanlış inanç bulunmaktadır. Bunlar arasında bekâr olanların evlenmeden, kirada olanların ev sahibi olmadan, taŐınmaz malı olduğu halde geliri olmayanın Hacca gidemeyeceği inançları kültürel bir fonksiyon haline gelmiştir. Bu Şartlar, temel İslam kaynaklarında geçmeyen, tamamen toplum tarafından ortaya konulan Şartlar olup bununla ilgili akademik çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu tür düŐüncelerin temelinde yatan sebepler ortaya çıkarılmadıca ve geçerliliği olmadığı hususunda temel İslam kaynaklarına dayandırılmadıca önü kapanmayacaktır. Bu sebeple konu ile ilgili akademik çalışmalar zaruri bir hale gelmiştir. Bu çalışmada temel İslam kaynaklarında geçmediği halde Ülkemizde Hacca gitmeye engel olarak görülen ve gelenekselleŐen bazı yanlış inançlara yer vereceğiz. Öncelikle bu düŐüncelerin geleneksel hale gelmesinin altında yatan sebepler, bunun ilmi, fikri ve sosyo-kültürel etkenlerinin neler olduğunu ortaya çıkarmak, daha sonra da bu algının kırılmasına öncülük edecek olan ilmi fonksiyonların neler olduğunu tespit etmeye çalışacağız. Bu sebeple öncelikle Kur’an-ı Kerim, temel hadis ve fıkıh kaynakları taranarak geniş bir çalışma yapılacaktır ve söz konusu düŐüncelerin doğru olmadığı delillendirilmiŐ olacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Sosyo-Kültürel, Gelenek, Menâsik, Evlilik, Mâli İbadet.

Şeairden Şuura Haccın Dönüştürücü Gücü: Malcolm X Örneği

Hamit AKTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi
Adıyaman - Türkiye

Faruk TURHAN

Başkanlık Vaizi
Ankara - Türkiye

Özet

İbadetlerin emrediliş hikmetleri üzerine İmam Gazzali'den günümüze kadar geniş bir literatür oluşmuştur. İbadetlerin bireysel/toplumsal terbiye ve sosyal nizamı inşa gayreti bu literatürün ortak tespiti olarak kayda geçebilir. Bu açıdan Hac ibadeti toplumsallığı, evrenselliği ve dışa dönüklüğüyle diğerlerinden nispeten farklılaşır. Elbette ki diğer ibadetler gibi değişim ve dönüşümü içerden başlatsa ve motivasyonunu içerden sağlasa da Kuranî tabirle şeairi barındırması yönüyle önemli bir toplumsallık ve evrensellik içerir. Din sosyolojisinin önemli kabullerinden biri de ibadetlerin bağlamları içerisinde ve diğer ibadetlerle bir bütün olarak değerlendirilmesidir. Hac, diğer ibadetlerin bir açıdan tamamlayıcısıdır. Bu bağlamda, imanla başlayıp, ahlakla dışsallaşan, namazla ikame edilen, zekatla toplumsallaşan yukarıdan aşağıya ilahi eğitim, hacc ile toplumsal sınırlarını aşıp genişleyen bir değişim dönüşüm işleminin aşamalarından birdir. Hac icrası için bir zaman ve mekan gerektirmesiyle değişim ve dönüşüme niyet eden bireye bu değişim için fiziki bir imkan sunar. Aslında hepimiz değişmek ve dönüşmek isteriz ancak bunun için içinde bulunduğumuz şartların dışına çıkmak fazladan bir motivasyon kaynağı gerektirir.

Burada hac, kendisiyle baş başa kalma imkanı sağlayan bir yolculuk olarak kişiye değişim için tarihsel ve düşünsel hapisanesinden çıkış fırsatı sağlar. Bacon ve Şeriati, insanın kendi ve toplumu tarafından üretilen hapisanede yaşadığını söylerler. Onlara göre, kendini ve toplumunu değiştirmek isteyen kişi bu hapisanelerden kurtulmalıdır. İşte sadece ibadet için belli bir mekana gitmeyi şart koşarak bu hapisanelerden iki tanesinden kurtulma fırsatı verir. Zihinsel özgürleşme ameliyesi veya İslami kavramlarla "şuurlanma" olarak isimlendireceğimiz bu durum, Malcolm X'in anlam dünyasında ciddi bir karşılık bulur. Zira o bedensel olarak özgürleşme mücadelesi veren bir toplumda hem bedeninin hem zihnin özgürleşmesi için bedel ödemiş sembol bir şahsiyettir. Bu açıdan hac ziyareti onun dünyasında hem zihinsel hem de fiziksel bir çok değişimi tetiklemiştir. Çalışmamızda, haccın şuurlandırma amaçlı şeairinin Malcolm X'in anlam dünyasındaki yerleri ve hac sonrasındaki hayatına etkileri incelenecektir. Çalışmada onun hayatı, hatıratı ve fikirleri üzerine yazılan metinler esas alınacak ve hatıratı söylem analizi, metinler ise metin analizine tabi tutulacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Şeair, Şuur, Dini Sembol, Toplumsal Değişme.

الحج وإشاعة روح الأخوة بين الحجاج

Muhammed IQBAL

Assistant Professor, National University of Modern Languages (NUML)

Islamabad - Pakistan

mhiqbal@numl.edu.pk

Özet

إنَّ هذه الورقة المقترحة تتحدث عن الحج وإشاعة الأخوة بين الحجاج. فلا شك أن موسم الحج مؤتمر المسلمين الأكبر، يجمع المسلمين من كافة أقطار الأرض، وهو فرصة لاجتماع الأمة وتقاربها، ومناقشة قضاياها المصيرية، وتعزيز علاقة الأخوة والترابط، وتعميق ثقافة الجسد الواحد، والمناصحة بينهم، وإن ديننا الإسلام الحنيف يأمرنا بالاعتصام بحبل الله جميعاً، وينهانا عن التفرق، وقد شرع لنا الاجتماع والتعارف، والاتحاد والتآلف، فأمرنا بصلاة الجماعة في كل يوم وليلة خمس مرات، وفرض علينا اجتماعاً أعمّ من ذلك في كل أسبوع لأداء صلاة الجمعة، وشرع لنا ما هو أشمل من ذلك في العيدين من كل عام، وكل هذه الاجتماعات التي دعانا إليها ديننا من شأنها أن تجمع أهل الحي وسكان البلد من أجل التواصل، والتواد وعدم التقاطع، ولتتفق الكلمة، وتتوثق الروابط، وتسود المحبة والوئام بين هذه المجتمعات الإسلامية. ولم يكتف ديننا الإسلامي بذلك؛ بل شرع ما هو أعم وأشمل من هذا كلّه فدعانا إلى اجتماع عالمي شامل، يجمع المسلمين من سائر أنحاء الدنيا على اختلاف أجناسهم، وتعدد لغاتهم، وتباين عاداتهم، وتباعد أقطارهم، يؤمّون هذا البيت العتيق الذي شرفه الله وفضله، وجعله مثابة للناس وأمناً؛ ليجتمعوا في هذه المشاعر المقدسة في صعيد واحد، متمسكين بملة واحدة، متبعين شريعة نبي واحد، بمظهر واحد، قد زالت عنهم فوارق الأجناس، وظهرت فيهم الأخوة الإيمانية، ملتبين لربهم، خاضعين له، يرفعون أصواتهم بالتوحيد وإخلاص العبادة لله.

Anahtar Kelimeler:

الحج و الأخوة الإسلامية، القرآن والحديث، الإسلام

Evrensel İslâm Kardeşliğinin Tesisi ve Hac İbadeti

Mehmet ALTUNTAŞ

Doç. Dr. Bozok Üniversitesi

Yozgat - Türkiye

mehmet.altuntas@yobu.edu.tr

Özet

Hac, bütün sunî ayrımlara neden olan “benliğin” yok edilip bunun yerine “birliğin/kardeşliğin” tesis edildiği bedenî ve mâlî bir ibadettir. Hiç şüphesiz Hac, Müslümanlar arasında evrensel İslâmî kardeşliği tesis etmenin en önemli unsurudur. Zirâ maddî imkânı olan mü’minlerin aynı mekânda beraberce yaptıkları en kalabalık ibâdet, Hac’tır. Bu açıdan Hac’cın önemi camilerde beraberce kılınan cuma, bayram namazlarına kıyasla daha fazladır. Diğer taraftan Hac dışındaki ibadetlere genelde bir bölgedeki mü’minler iştirak ederken Hacca dünyanın dört bir yanındaki Müslümanlar katılmaktadır. Bu bağlamda Hac, değişik iklim özelliklerinden dolayı farklı renk, bedensel özelliklere sahip olan mü’minlerin bir araya gelerek kardeşliği ve birliği sembolize eden “lebbeyk” nidalarıyla yaptıkları bir ibadettir. Her yıl milyonlarca Müslüman kutsal topraklarda yaklaşık bir ay boyunca namazlarda, tavafta, Arafat’ta ve say esnasında yakinen birbirilerini müşahede etmekte ve onlarla unutulmaz kardeşlik bağları kurmaktadır. Böylece hacı adayı yan yana ibâdet ettiği mü’min kardeşlerinin dillerini bilmese de onların da kendisi gibi aynı İlah’a inandıklarını ve aynı manevî havayı teneffüs ederek kulluk görevlerini ifa ettiklerini görmektedir.

Bu manzara karşısında her Müslüman “*Ey Allah’ın kulları! Kardeş olunuz*” Nebvî düsturunu fiilî olarak öğrenmektedir. Zirâ hacıların hatıratlarının başında diğer ülkelerden gelen mü’minlerle kutsal topraklarda yaşadıkları unutulmaz olaylar gelmektedir. Öyle ki kutsal topraklarda yaşanan bazı olumsuzluklar bile Hac sonrası mü’minler için tatlı bir hatıraya dönmemektedir. Kutsal mekânlarda tesis edilen evrensel kardeşlik bağları sonraki zamanlarda değişik iletişim kanallarıyla devam etmektedir. Dolayısıyla Hac, Müslümanlar arasında evrensel bir kardeşlik tesis etmesinin yanı sıra onlara dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan kardeşlerinin maruz kaldıkları sorunlarını çözme konusunda ortak bir şuurla hareket etme imkânı sunmaktadır. Elbise markaları bazı insanlar nezdinde “mevki ve farklılığı” sembolize eder. Ancak iki parça dikişsiz, sade, beyaz bir elbiseden ibaret olan ihram, Müslümanlara “benliğin” öne çıkmasına sebebiyet veren markalı süslü elbiselerin, değerli ziynetlerin, makamların Yüce Allah katında ne kadar değersiz olduğunu öğretir.

Böylece tüm hacı adayları ihram aracılığıyla sunî ayrımlara neden olan dünyevî kıstaslardan kurtulup “kardeşlik, birlik, ümmet” şuuruna sahip olurlar. Diğer taraftan vakve, tavaf, say da Müslümanlara hayatın her alanında “kardeşlik” duyguları içinde birlikte hareket etme şuurunu kazandırır.

Anahtar Kelimeler:

İslam, Hac, İbadet, Kardeşlik, Evrensellik.

8 . OTURUM

HZ. PEYGAMBER'DEN GÜNÜMÜZE HAC İBADETİNİN
TARİHSEL SÜRECİ

THE HISTORICAL PROCESS OF HAJJ FROM THE PROPHET TO
THE PRESENT

عمليات عبادة الحج التاريخية
من عصر النبي (ص) إلى يومنا

Câhiliye Devrinden Asr-ı Saâdet'e Hac İbadetinin Tahrif ve Tashih Süreci

Hüseyin GÖKALP

Dr. Öğretim Üyesi, Selçuk Üniversitesi

Konya - Türkiye

huseyin.gokalp@selcuk.edu.tr

Özet

Hac ibadeti, Hz. İbrahim'in Kâbe'yi oğlu Hz. İsmail ile birlikte inşa etmesi ve ardından Allah'ın emri doğrultusunda dünyanın dört bir tarafına yayılmış olan insanları bu kutsal beldeye davet edilmesiyle birlikte başlamıştır. Hac ibadetinin mekanı (meş'ar) ve hac ibadetiyle ilgili uygulamalar (menâsik) Hz. İbrahim'in öğrettiği şekilde asırlar boyunca devam etmiştir. Ancak Miladi 4. yüzyılda Mekke'nin ileri gelenlerinden Huzâa kabilesine mensup Amr b. Lühay ile birlikte Araplar putperestlik inancıyla tanışmış ve başta Kâbe olmak üzere Safâ, Merve, Mina ve mikât yerlerine putlar yerleştirilmiş, hac ibadeti de namaz ve kurban gibi diğer ibadetlerle birlikte tahrif edilmiştir. Bu süreçte Hz. İbrahim'in sünnetinin bir kısmı muhafaza edilirken bir kısmı da ilga edilmiştir. Bir taraftan yeni faziletler ihdas edilirken diğer taraftan da şeklen doğru olan ibadetlere şirk bulaştırılmıştır. Amr b. Lühay'ın Hz. İbrahim'in dinini tahrif etmesinden yaklaşık üç asır sonra dünya tarihi açısından çok önemli bir olay vukuu bulmuş ve Hz. Muhammed (sav), son peygamber olarak risâlet ile görevlendirilmiştir. Böylelikle Hz. Adem'den kıyamete kadar tüm peygamberlerin tebliğ ettiği din olan İslâm, tamama erdirilmiştir. Haccın farziyeti teyid edilmiş ve bu kutlu ibadet, İslâm'ın beş şartından biri olmuştur.

Câhiliye döneminde tahrif edilmiş olan hac ibadetinin kimin için yapıldığı kadar nasıl yapıldığı da Kur'an-ı Kerim'deki ilgili ayetlerle ve Peygamber Efendimiz'in sünnetiyle tashih edilmiş ve tıpkı Hz. İbrahim gibi o da Kâbe'yi temizlemiş, haccı ikame etmiş ve kıyamete kadar sürecek hac çağrısını yeniden ilan etmiştir. Câhiliye'den İslâm'a geçişte hac ibadetindeki tashih sürecini karşılaştırmalı olarak incelemek, Kitap tahrifi kadar mühim olan uygulamalı sünnetin tahrifinin de zamanla hangi noktalara varacağını görmek adına oldukça önemlidir. İslâm ile birlikte hac ibadetinin cahiliye dönemi uygulamasıyla alakalı Mekkelilerin vakfe yeri, mikât mahalleri gibi mekanla ilgili; Müzdelife'den ayrılma ve cemrelerin taşlanması gibi zamanla ilgili tahrifatlar düzeltilmiş; özel kıyafetlerle ya da çıplak tavaf etmek, tavaf sırasında ıslık çalmak, el çırpma, hac dönüşü eve ön kapıdan girmemek, Müzdelife'ye koşarak gitmek gibi ihdas edilen ibadet ya da faziletler yasaklamıştır. Telbiye, Safa ile Merve arasında sa'y, kurban gibi ibadetler de şirkten arındırılarak ıslah edilmiştir. Bu tebliğde, Hz. İbrahim'den sonra hac ibadetinin değişimi ele alınıp, cahiliye döneminde ilga edilen, ihdas edilen veya tahrif edilen hac uygulamalarının neler olduğu ve zaman içerisinde bunların nasıl tashih edildiği ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Câhiliye, Amr b. Lühay, Tahrif, Meş'Ar, Menâsik.

Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidîn Dönemlerinde Hac İbadeti

Mustafa Necati BARIŞ

Doç. Dr. Hacı Bayram Üniversitesi

Ankara - Türkiye

mnecatibaris@hotmail.com

Özet

Kutsal zamanlara ve mekânlara olan inanç tarih boyunca hemen hemen bütün dinlerde mevcut olup bu inancın temelinde yüce yaratıcının mevzu bahis edilen zaman ve mekânlara vermiş olduğu değer ya da ulûhiyetin bu zaman ve mekânlardaki tecellisi yatmaktadır. Müslümanlar için bu inancın kendini gösterdiği en önemli yer, İslâm dininin beş temel şartından biri olan ve yılın belirli zamanları ve mekânlarında ifaedilen hac ibadetidir. Hemen bütün dinlerde farklı yerlerde ve şekillerde yapılsa da kelime anlamı itibariyle hac, “gitmek, kastetmek, yönelmek” ve “yürümek” gibi anlamlara gelmekte ve bu ibadetin yapılacağı zaman ve mekânlara atfedilen kutsiyet ve saygınlık üzerinden başta Allah’ın rızasını kazanma olmak üzere dertlere şifadan ebedi hayatta cennete nail olmaya varıncaya kadar birçok fayda ümit edilmektedir. İslâm dininde hac, bir bakıma mahşeri andırmaktadır. Bu bağlamda farklı bölgelere, dillere, ırklara, kültür- lere, ekonomik ve sosyal durumlara sahip insanların aynı statü ve kıyafetler içerisinde bir araya gelmeleri, koşuşturmaları ve ibadet etmeleri, adeta ahirette dirilişi ve toplanmayı temsil etmektedir. İşte hac ibadetinin hedeflerinden biri inanları bu bilinçle söz konusu zamana hazırlamaktır. Hac ibadetinin önemli yönlerinden bir diğeri de müminlerin inanç kökleriyle olan bağı tazelemektir.

Bu doğrultuda Hz. Peygamber’in ve ashabının tevhid ve adalet mücadelesi ile bu süreçte yaşanan hü zün ve sevinç kaynağı hadiseler, sanki bir filmin sahneleri gibi kutsal mekânları ziyaret eden hacı adaylarının gözleri önünden akar gider. Yaşanan bu hatıralar, müminin dini hayatında daha yoğun bir dinamizm kazanmasına ve inancını daha şuurulu bir şekilde sahiplenmesine vesile olur. İslâm’da her ibadetin bir tarihçesi olduğu gibi hac ibadetinin de kendine has bir tarihi vardır. İslâmî kaynaklarda yer alan bazı rivayetlere göre haccın Hz. Âdem’e kadar uzanan bir geçmişi vardır. Ancak başta Kâbe olmak üzere söz konusu ibadetin ifa edildiği tüm kutsal mekânların ve bu ibadeti oluşturan uygulamaların neredeyse tamamının kökenleri Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail’e dayanmaktadır. Bununla birlikte Hz. İsmail’den Hz. Peygamber’e geçen süreçte söz konusu ibadetin özünde birçok değişikliğin ya da tahrifin meydana geldiği ve Hz. Peygamber’in Veda Haccındaki uygulamaları ve sonrasında Hulefâ-yi Râşidîn’in tatbikatlarıyla İslâm dinindeki hac ibadetinin nasıl olacağı ortaya koyulmuştur. Bu çalışmada da tarihi verilerden yola çıkarak Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidîn dönemlerindeki hac ibadeti ile ilgili, farz oluşundan uygulama şekillerine varıncaya kadar, birçok farklı bilgiye yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler:

Hz. Peygamber, Hulefâ-i Râşidîn, Hac, İbadet, Tarih.

Emevî-Zübeyrî İktidar Mücadelesinin Gölgesinde Hac ve Kâbe

Nilgün ÇEVİK

Kur'an Kursu Öğreticisi
İzmir - Türkiye

Tahsin KOÇYİĞİT

Doç. Dr. Ege Üniversitesi
İzmir - Türkiye
kocygitt@gmail.com

Özet

Bilindiği üzere, Yezîd b. Ebî Süfyân döneminde, Emevîlere karşı Mekke'de Abdullah b. Zübeyr ve Hz. Hüseyin hilafet iddiasıyla bayrak açmışlardı. Bu arada Hz. Hüseyin'in gelen yoğun talep üzerine iddiasını Küfe'den sürdürmek üzere kenti terk etmiş, İbn Zübeyr ise mücadelesini Mekke'de yürütmüştü. İbn Zübeyr'in zamanla güç kazanmasından tedirgin olan Yezîd, bu isyânı bastırmak için Musa b. Ukbe komutasındaki Emevî ordusu ile Mekke'yi kuşatmış, Kâbe günlerce mancınıklarla dövülerek tahrip edilmişti. Bu kuşatmadan kesin bir netice alamayınca Emevî halifesi Abdülmelik b. Mervan döneminde vali Haccâc tarafından Mekke ikinci kez kuşatılmış, hem Abdullah b. Zübeyr'i katledilmiş, hem de Kâbe zarar görmüştü. Elinizdeki bu bildiri, İslâm'ın ve tevhidin şiarı olan sözünü ettiğimiz bu siyasî mücadeleler gölgesinde gerçekleştirilen hac ibadeti ve Kâbe-i Muazzama'nın uğradığı tahribâta ve akabinde gerçekleştirilen tamirâta odaklanacaktır. Öncelikle, İslam tarihi yazıcılığına yansıdığı kadarıyla bu süreçte arıyla Hac ibadetiyle ilgili tartışmalara yer verilecektir. Ardından sonra ilk kuşatma sırasında Kâbe'nin ciddi anlamda zarar gören Kâbe'nin Abdullah b. Zübeyr tarafından Hz. İbrahim zamanındaki aslına döndürerek inşa ettirildiğine temas edilecektir. Ardından Halife Abdülmelik döneminde, Abdullah b. Zübeyr'in elinde bulunan Haccac b. Yûsuf tarafından gerçekleştirilen ikinci Mekke kuşatmasında daha az tahrip olan ve bir kısmı yıkılan Kâbe'nin, bu kez Haccâc tarafından tamir edilmesi ve binaya İbn Zübeyr tarafından yapılan ilavelerden sarf-ı nazar edilerek Kureyş zamanındaki formuna çevrilmesine temas edilecektir. İslam tarihinde önemli bir yer tutan bu iki olay ve Kâbe'nin yeniden inşâ meselesi, daha sonraki dönemlerde de gündeme gelmiştir. Son olarak bu bildirimizde, akl-ı selim sahibi İslam âlimlerinin, emin beldenin mukaddes yapısıyla alakalı tasarrufun, gündelik siyasete ve insanların şahsî hevesine terk edilmemesi gerektiğine dair görüşlerine de yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Kâbe, Emeviler, İbn Zübeyr, Haccac b. Yusuf.

Tarihte Hacc Siyaseti, Yolculukları ve Organizasyonu: Abbasi-Selçuklu Tecrübesi

Mustafa Demirci

Prof. Dr. Selçuk Üniversitesi
Konya - Türkiye
mdemirci@selcuk.edu.tr

Özet

Modern ulaşım sistemleri ortaya çıkmadan önceki devirlerde, uzak mesafelerden hacca gitmek, hem tehlikeler ile dolu bir macera, hem de oldukça yorucu ve zahmetli bir yolculuk gerektiriyordu. Bu bakımdan hacca gitmek için gerek devletler, gerekse hacı adayları ciddi bir hazırlık yapmak durumunda idiler. Bu tebliğimizde konuyu hem birey, hem de sosyo-politik bir olay olduğu için de devlet boyutu ile ele alacağız. Çünkü bütün devletler hac vesilesi ile kendi meşruiyetlerini bütün Müslümanlar nezdinde kabul ettirmek, muhaliflerine karşı haklılıklarını ve üstünlüklerini göstermek için hacı bir fırsat olarak görmüşlerdir. Aynı durum muhalifer için de geçerliydi. Bu yüzden hac ibadeti devlet boyutu ile din siyasetinin konusudur. Özellikle Abbasilerin devrimden sonraki hac uygulamalarında bunu görmek mümkündür. Aynı zamanda Abbasiler ve Selçuklular döneminde hac yolları için yaptıkları yatırımlar; hac menzillerine yapılan kervansaraylar, su kuyuları, güvenlik ve emniyet tedbirleri, bunun için kurulan ve tahsis edilen vakıflar ve devlet kurumları, Abbasi halifeliğinin çalışmaları gibi, büyük İslam devletlerinin siyasi ve kurumsal bazda yaptıkları hazırlıklar ve organizasyonlar ele alınacaktır. Harun Reşit ve eşi Zübeyde'nin özellikle hacılar için yaptırdığı ve bir kısmının hala kalıntıları günümüze kadar gelebilmiş sarnıçlar, konaklama yeri, kuyular ve bütün bunların finansmanı için tahsis edilmiş vakıflar, özgün bir tarihi tecrübe olarak durmaktadır.

Bunun yanında Ortaçağ şartlarında bir bireyin hac yolculuğu ve süresi içinde yaşadığı meşakkatleri canlı misaller ile takdim etmek maksadıyla; ortaçağdaki başta Nasır-ı Hüsrev, İbn Cübeyr, Ebu Bekir İbn Arabi, İbn Batuta gibi seyyahların kitaplarındaki hac seyahatleri ile ilgili anlattıkları hikayeleri ve olayları da paylaşmayı hedeflemektedir. Bineler, menziller, erzaklar, tehlikeler, ölümler, soygunlar, hayvanı ölmüş yaya kalanlar vs. oldukça dikkat çekici hikayeler ile doludur. Bu yüzden hacılar, belli yerlerde toplanarak kalabalık kabileler halinde yolculuk yapmışlardır.

Anahtar Kelimelere:

Abbasi, Selçuklu, Hac Yolculuğu, Haccın Tarihi.

11 ve 12. yy'da Hac Yolları ve Hicaz Bölgesi Üzerinde Selçuklu- Fatimi Rekabeti

Abdurrahman GÜLMEZ

Dr. Öğretim Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi

Gümüşhane - Türkiye

abdurrahman.gulmez609@gmail.com

Özet

Hz. Muhammed (s.a.s) ile başlayan İslam dininin sonra ki dönemlerinde en önemli sorunu tarih boyunca halifelik meselesi olmuştur. Halifelik makamı, Dört halife, Emeviler ve Abbasiler döneminde Müslümanların dini ve siyasi lideri konumundaydı. 9.yy'da Abbasilerin güçten düşmesiyle Abbasi devletinin farklı coğrafyalarında bağımsız devletler kurulmaya başlandı. 10.yy'ın başlarında Mısır'da Şii Fatimi devleti kuruldu. Ama Fatimileri diğer devletlerden ayıran şey siyasi liderliğin yanı sıra İslam dinin lideri olan halifelik makamını da bünyesine kattı.

Böylece İslam dünyasının lideri olan halifelik makamı da ikiye bölündü. Fatimilerin sınırlarını genişletip hicaz bölgesine hâkim olmalarıyla hac yolları ve hicaz bölgesinde Abbasi-Fatimi rekabeti başladı. Fatimilerin siyasi gücünden çok dini gücü altında olan Mekke şerifi Ebulfeth, 1006 yılında Abbasi halifesini İslam dünyasında itibarsızlaştırmak için Irak hac kervanını engellemiştir. Abbasi halifelerinin siyasi gücünün olmaması ve Şii Büveyhilerin halifeyi baskı altında tutmasından dolayı Abbasiler Fatimiler karşısında rekabet edemiyordu. Bunun üzerine Abbasi halifesi 11. yy'ın ilk yarısında tarih sahnesine çıkan ve yeni bir devlet olan Sünni Selçuklu devletinden yardım istediler. Selçuklular 1040'tan 1055 yılına kadar ki süre içinde orta Asya ve ön Asya'yı egemenlikleri altına alarak büyük bir devlet kurdular. 1055 yılında Abbasi halifesinin Selçuk sultanı Tuğrul beyi Bağdat'a davet etmesiyle orta doğuda Selçuklu devleti dönemi başladı. Selçukluların orta doğuya gelmeleriyle Abbasi halifesinin Fatimilerle olan rekabetini yeniden ve daha güçlü olarak başlatmıştır. Mısırda uzun süren kuraklıktan dolayı Fatimi ekonomisi zayıflamış ve her yıl Haremeyn'e gönderdiği yardımı gönderememiştir. Bunun üzerine Selçuklu sultanı ve Abbasi halifesi Haremeyn'e yardımda bulunup hutbeyi de kendi adlarına okuttular. Hac yollarının en güvenli olduğu dönemler Sultan Alparslan (1063-1072) ve Melik Şah (1072-1092) dönemleriydi.

Sultanın hac kervanıyla Horasan hac kervanı Bağdat'ta Irak hac kervanıyla birleştikten sonra Mekke'ye gidilirdi. Selçuklu sultanları ve Abbasi halifeleri Hac yolları üzerinde su kuyuları, havuzlar, kervansaraylar yapmışlardı. Kâbe perdesi de Selçuklular tarafından gönderiliyordu. Selçukluların güçten düştüğü dönemlerde Horasan ve Irak Hac Kervanları hacca gidememişlerdir. Hem Fatimilerin Haremeyn'in şeriflerine yaptıkları siyasi baskı hem de yolların güvensiz olmasında dolayı hacılar hac yapamamışlardır. Haremeyn halkına yapılan yardım, Haremeyn'in tamiri, Kâbe örtüsünün gönderilmesi ve Hac yollarının ıslahı gibi hizmetleri kim yapıyorsa hutbede onun adına okunurdu. İslam dünyasının farklı coğrafyalarından gelen hacılar yapılan yardımları, hac yollarının tamirini ve yapılan kervansarayları gözleriyle görmeleri Selçuklu-Fatimi rekabetini daha da artırıyordu. Selçuklu ve Fatimiler için en iyi propaganda yerleri bu Hac yolları ve Haremeyn-i Şerifi. Dönemin farsça kaynakları kullanılarak konuya açıklık getirilecektir.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Hicaz, Selçuklular, Fatimiler, Abbasiler.

Meml kler Döneminde Hac İbadeti Uygulamalarına Genel Bir Bakış

Adnan KARA

Dr. Öğretim  yesi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Ankara - Türkiye
akara@ybu.edu.tr, adnannkara@gmail.com

 zet

Tarih sahnesinde dönemin en büyük birkaç devleti arasında yerini almış olan Meml kler, genelde İŐl m tarihi özelde Müslüman Türk tarihi için son derece önemli olmasına rağmen, yeterince araŐtırmaya konu edilmediği görülmektedir. Kurdukları meml k sistemi ile Türk devlet geleneğinden farklı ve özgün bir yönetim anlayıŐına sahip Meml kler, halkın çoğunluğunun Araplardan oluŐtuğu bir coğrafyada yaklaşık 267 yıl hükmetmiŐlerdir. Kahire merkez olmak üzere Mısır, Suriye ve Anadolu'nun güneyi ile Hicaz ve Yemen'e hükmeden Meml kler, dini bir ibadet olarak haccın ve hac yollarının güvenliğinin de sağlanması anlamında kendilerini sorumlu görmüşlerdir.

Abb si halifeliğinin Kahire'de yeniden ihya edilmesi, meml k yönetim sisteminin meşruiyeti bakımından Sultan Baybars tarafından atılmış önemli bir adımdı. Dini bir vecibe olması yanında Meml k sultanlarının görevlendirdiği hac emirleri nezaretinde gerçekleştirilen bu ibadetin elbette siyasi yönü de vardı. Haçlı ve Moğolların saldırıları karşısında Müslüman ve diğer toplulukların hamisi olarak kahramanlaŐtırılan Meml klerin hac ibadetini kolaylaŐtıracak faaliyetleri de h sn  kabul görmüştür. Gerek sultanların bu ibadete verdikleri ehemmiyeti göstermesi bakımından bir kısmının bizzat maiyetiyle birlikte haccı ifa etmesi, gerek üst yönetim mensuplarının bu ibadete yönelik yapılan hazırlıklara destek vermesi, iŐtiyakla hazırlık yapan tebayı da memnun etmiştir. Bu  alıŐmada, Meml kler döneminde hac ibadeti kapsamında gerçekleştirilen uygulamalar ele alınacaktır. Bu bağlamda bireysel ve toplumsal hazırlıklar, devlet bürokrasisinin yetki ve otoritesi altında gerçekleşen hazırlıklar, uğurlama ve karşılama törenleri, Haremeyn'e gönderilecek surre hazırlıkları, Hac mahmillerinin dolaŐtırılması, hac yolları/güzergâhı ve hac menzillerinin/konaklama yerlerinin belirlenmesi, Hac emirlerinin tayin edilmesi, Ka'benin örtüsünün değiştirilmesi, Hicaz bölgesindeki bakım, onarım ve imar işleri ile hacıların güvenliğini sağlamaya yönelik alınan tüm asker , mal  ve sosyal tedbirlerin incelenmesi hedeflenmiŐtir. Hac ibadeti 8/630 yılında müminlere farz kılınmış ve Hz.Peygamber tarafından İŐl m'ın beş Şartından birisi olarak belirtilmiŐtir. Ayrıca bu ibadetin geciktirilmeden ifa edilmesi tavsiye edilmiştir. Devlet başkanlarının istisna edilmediği bu vecibe, Arap Yarımadası dışındaki sultanlardan çok azı tarafından yerine getirilebilmiŐtir. Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu Selçuklu Devleti sultanları ve Osmanlı Devleti padiŐahlarından hiç birisi hacca gitmemiŐlerdir. Meml k Devleti sultanlarından Baybars, Muhammed b. Kal v n ve Kayıtbay hacca gitmiŐ, Melikü'l-EŞref Őa'b n ise hazırlıkları yapıp yola koyulmuŐ ancak çıkan isyan sonucunda tahtından olmuş ve öldürülmüŐtür. Bu çalışmada yukarıda belirtilen hususlar yanında adı geçen Meml k sultanlarının her türlü riski göze alarak nasıl hac yaptıklarını ve iktidarlarını korumak adına siyaseten aldıkları güvenlik tedbirlerinin de araŐtırılması amaçlanmıŐtır.

Anahtar Kelimeler:

Meml kler, Hac G zerg hı, Hac Mahmili, Hac Emirliği, Surre, Hac Menzili. Mamluks, Pilgrimage Route.

9. OTURUM

HACCIN KÜLTÜREL YANSIMALARI
CULTURAL REFLECTIONS OF HAJJ

تأملات الحج الثقافية

Hacın Milletimiz Nezdindeki Edebi, Sosyo-Kültürel Yansımaları ve Ecdadımızın Harameyn'e Hizmetlerine Kısa Bir Bakış

Ömer YILMAZ

Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Ankara - Türkiye
omryilmaz64@gmail.com

Özet

Hac, İslam'ın temel rükünlerinden biridir. Hali vakti yerinde olan Müslümanların ömründe en az bir defa hac yapması dini vecibeler arasındadır. Hac, sıradan bir ibadetin ötesinde pek çok boyutu bulunan ve sembolik yönü de olan bir ibadettir. Nitekim Ülkemizde son yıllarda milyonlarca kişinin hacca kayıt yaptırması ancak kota nedeniyle yıllardır sıra beklemesi bu ibadete gösterilen ilgi ve önemin bir göstergesidir. Şüphesiz bu sadece bizim toplumumuza özgü bir durum değildir. Hacca genelde tüm Müslümanların, özelde Anadolu halkının bu ibadete ayrı bir önem atfettiği izahıtan varestedir. Buradan hareketle “hacı olmak” Müslüman Türk milleti nezdinde adeta bir “ayrıcılık” olarak görülür ve bu ibadeti yerine getirenlere derin bir saygı duyulur. Hacdan dönen insanlar da ahlaki davranışlarına ve dini yaşantısına daha farklı itina göstermek zorunda kalır. Bununla birlikte hacın bireysel boyutuna ilaveten sosyo-kültürel bir anlam taşıdığı bilinen bir husustur. Bu cümleden olmak üzere milletimiz nezdinde kutsal sayılan Hicaz bölgesi, Harameyn beldeleri ve Hz. Peygamber'e duyulan özlemin ayrı bir önem arz ettiğini bilmek gerekir. Hacın asli şartları arasında bulunmamakla birlikte Medine ziyareti ve Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret etmeden memleketine dönen hacı neredeyse yok gibidir.

Hz. Muhammed (s.a.s.)'a duyulan bu muhabbet Türk şair ve ediplerin eserlerine yansımış, ilahi, kaside, mevlid, naatlar tertip edilmiş, milletin her ferdinin ona hürmette aşırı titiz davrandıkları gözlemlenmiştir. Devletin idarecileri de bu beldelere hizmet etmeyi adeta dini bir vecibe olarak addetmiştir. Halen bu topraklarda bizden bir parça olarak nefes almaya devam eden yapılar varlığını devam ettirmektedir. Hatta daha ileri- si hilafetle birlikte Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim tarafından ilk defa kullanılan “Hadimü'l- Harameyn” algı ve anlayışının, unvanının günümüz Suudi idarecileri tarafından da kullanıldığı görülmektedir. Şüphesiz Avusturya asıllı Osmanlı tarihçisi Paul Wittek'in ifadesiyle “Derviş Devlet” olarak nitelendirilen Osmanlı'nın bu haleti kazanmasında tasavvufi neşvenin önemli katkısı bulunmaktadır. Bu nedenle akademik çalışma alanımız gereği yeri geldikçe tasavvuf ehlinin hacca dair görüşlerinden de istifadeyle, bu ibadetin Türk halkı nezdindeki edebi, sosyo-kültürel yansımalarına bakılacak, ilgi sufi şahsiyetlerden bazı örneklemelerle konu daha somut bir hale getirilecektir. Buraya kadar anlatılanların doğal sonucu Osmanlı devlet yöneticilerinin Mekke ve Medine'deki hizmetlerine dair bazı bilgiler eşliğinde hacın milletimiz üzerindeki sosyo- kültürel katkılarına değinilecektir.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Osmanlı, Tasavvuf, Hz. Peygamber, Sosyo-Kültürel Boyut.

Hac İbadetinin Arap Edebiyatındaki Yansımaları (Harîrî ve Muhammed b. Ebî bekr b. Rüşeyd Mukayesesi)

Mehmet Faruk ÇİFÇİ

Dr. Öğretim Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Bolu - Türkiye
mehmetfarukcifci@ibu.edu.tr

Özet

İnsanların karakterleri şüphesiz olaylara yönelik mütalâlarına yansımaktadır. Arap edebiyatçıları için de bu geçerlidir. Örneğin toplumsal eleştirilerin kısa hikâyeler üzerinden aktarıldığı makâme yazma geleneğinin duâyenlerinden olan Ebû Muhammed Kâsım b. Alî b. Muhammed el-Harîrî (ö. 516/1122) Remliyye Makâmesi'nde hayali bir hac yolculuğunu anlatmaktadır. Burada makâmenin kahramanı olan Ebû Zeyd'i konuşturan Harîrî haccın elbiseden soyunmak, develeri yormak olmadığı, günahlardan arınmadıkça ihrama girmenin fayda vermeyeceği, zulmetmeye devam ederken saç kesmenin günah kirini temizlemeyeceği, haccın saf bir niyetle Allah'ın evini kastetmek ve dürüstçe hak yolundan ilerlemek olduğu şeklindeki düşüncelerini müseccâ bir dille ifade etmektedir. Bu, aslında onun eleştirel karakterinin bir yansımasıdır. Diğer yandan Hz. Peygamberi övdüğü Vitriyye kasidesi ile meşhur olan Muhammed b. Ebî Bekr b. Rüşeyd el-Bağdâdî'nin (ö. 662/1264) ise hac ibadetini daha duygusal algıladığı görülmektedir. O, Harîrî'nin aksine hac esnasında ibadetten duyduğu zevki, döktüğü gözyaşlarını, giderken yolda yaşanan heyecanı ve ayrılırken duyduğu hüznü dile getirmektedir.

Yine o, Allah'ın bu davetine icabet edip samimi duygularla el açıp yalvaranların hak nazarında bağışlandığına dair kanaatlerini kesin ifadelerle paylaşmaktadır. Günümüzden asırlar önce yaşayan bu iki farklı karakterin ibadete yaklaşım tarzları bugün de değişmiş değildir. Zira her iki tavrı sergileyen Müslümanlara bugün de rastlamak mümkündür. Bu kabilden olmak üzere elinizdeki tebliğde bu iki farklı algının edipler tarafından nasıl ifade edildiği aktarılmaya çalışılacak ve onların düşünceleri mukayese edilecektir. Kanaatimizce böyle bir mukayese, bugünün hac algısına da ışık tutacak, belki de hac ibadetini sevk ve idare noktasında her iki kesimin de ihtiyaç ve taleplerini anlama ve anlamlandırmaya yardımcı olacaktır. Zira ibadeti anlamlandırma noktasında illet merkezli yaklaşımın, aklın rolü olduğu gibi kalbin ve duygunun da rolü yadsınmamalıdır. Bu anlamda çalışmamızda her iki bakış açısı Harîrî'nin Remliyye makâmesinden ve Bağdâdî'nin el-Kasidetü'z-zehebiyye fi'l-hacceti'l-Mekkiyye adlı manzum eserinden yapılan nakillerle göz önüne serilmeye çalışılacak, bu yapılırken de aynı zamanda Arap Edebiyatı'nın bu iki güzide mahsulü tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Hac İbadeti, Hariri, Remliyye Makamesi, İbn Rüşeyd El- Bağdadi, El-Kasidetü'z- Zehebiyye, Mukayese.

Tasavvuf Kùltüründe Hacca Duyulan Özlem Menâsikü'l- Hac Adlı Eseri Bağlamında Abdurrahman Gubârî Örneği

Ömer ÖZGÜL

Dr. Daire Başkanı, Diyanet İşleri Başkanlığı Ankara - Türkiye
ozgulomer@hotmail.com

Özet

Mutasavvıflar, hac menâsikinin her birinin derûni anlamlar barındırdığına, hac ibâdeti esnasında ifâ edilen her bir fiilin insanın kemâl yolculuğuna yön verecek hikmetli mesajlarla yüklü olduğuna vurgu yaparlar. Dolayısıyla bütûn ibâdetlerde olduğu gibi hac ibâdetinin de insana manevî ve ahlâkî bir olgunluk kazandırması gerektiğini ifâde ederler. Mutasavvıflara göre, ibâdet ve sâlih amelden kasıt bilinçsizce sureten/şeklen eylemde bulunmak değildir, asıl gâye Allah'ı tanımaktır, irfan mertebesine ulaşmaktır. Bu çerçevede sùfilerin manzûm ve mensur olarak kaleme aldıkları, daha çok hac fârizası, erkâmı ve âdâbı ile ilgili bilgiler içeren Menâsikü'l- Hac adlı eserler önemli bir yere sahiptir. Tebliđimize konu olan XVI. yüzyılda yaşamış Nakşibendi şeyhlerinden ve bu yüzyılın şâir ve hattatlarından Abdurrâhman Gubârî'nin (ö. 974/1566) Menâsikü'l-Hac adlı eseri ise mesnevî türünde manzum olarak yazılan ilk eser olmakla birlikte edebî açıdan bu türün en meşhurlarındandır. Deyim yerindeyse bu eser hac yolculuğuna çıkacaklar için manzum bir rehber, haccı ifâ edip dönenlerin gönlünde kutsal topraklara duyulan özlemi dile getiren duygu yüklü bir tercüman mahiyetindedir. Tezkire yazarlarının, usta bir şâir olduğu hususunda hemfikir oldukları Gubârî'nin bu muhteşem eserini özel kılan husus, edebî değere sahip bilinen ilk eser olması yanında zindanda yazılmış olmasıdır. Eserde, Yenihisar'daki bir zindanda mahpus olan Şeyh Gubârî'nin, daha evvelden haccın lezzetini tatmış birisi olarak bu ibâdetten mahrum olmanın hüznü ve ızdırabı çok açık bir şekilde hissedilmektedir.

Gubârî, Hanefî fıkıh geleneğine göre yazdığı bu mesnevisinde manaya dayalı iktibas ve telmih gibi edebî sanatları kullanarak kutsal topraklara gitmek isteyen herkesin gönlüne seslenmiş ve telmihten kaynaklanan remizlerle bambaşka bir güzellik sunarak yazdığı eserini basit bir fıkıh kitabı olmaktan çıkarmış, hac rehberi kitaplarının sanatsal bir değeri kazanmasına zemin hazırlamıştır. O, devrindeki pek çok şâiri etkilemiş, tesiri iki asır sonrasında yaşayan Şeyh Galip'e kadar devam ederek bu türde müstakil manzûm eserlerin yazılmasına vesile olmuştur. Bu tebliğe, hac ibâdetiyle ilgili mutasavvıflar tarafından kaleme alınmış eserler hakkında genel bilgiler verildikten sonra XVI. yüzyılda yaşamış şâir ve hattat bir Nakşî şeyhi olan Abdurrahman Gubârî'nin kısa hayat hikâyesi ve bu hikâye içinde kutsal toprakların özlemi ile zindanda yazmış olduğu Menâsikü'l-Hac mesnevisi tanıtılarak araştırmacıların dikkatine sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Tasavvuf, Menâsikü'l-Hac, Abdurrahman Gubârî.

Hacca Giden Deyişler: AŞık Reyhani'nin "Turnalar" Türküsü

Birol YILDIRIM

Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi
Kastamonu - Türkiye
birolyildirim97@hotmail.com

Özet

Allah-kul ilişkisi bağlamında ibadetlerin her birinin inananların hayatında tartiŐılmaz bir yeri vardır. Her bir ibadet, insanın Yaratanı ve diğer insanlar ile olan ilişkisinde farklı bir anlam taşımaktadır. Kadim bir ibadet olan hac da gerek Allah-kul ilişkisi, gerekse insanların birbirleri ile olan ilişkileri aşısından müminlerin manevi dünyasında derin izler bırakması, iman kardeşliğini ve dini kimliği pekiştirmesi aşısından en önemli ibadetlerdendir. Hac ibadeti, maddi ve manevi zenginlikleri iÇinde barındıran çok yönlü bir ibadettir. İslam'ın beş temel esasından birisi olan hac, özel bir zamanda ve mekânda gerçekleşmesiyle, yapılıŐındaki birtakım zorluklar sebebiyle diğer ibadetlerden ayrılmaktadır. Hac ibadeti aynı zamanda farklı mekanlarda farklı sembollerin ziyaretini iÇeren ve mrde belki de sadece bir defa yaşanabilecek birtakım tecrübeleri, duyguları ve heyecanları iÇinde barındıran müstesna bir ibadettir. Bütün bir İslam dünyasını ilgilendiren bu ibadet, mmet-i Muhammedin birlik ve beraberliğinin imentosu mesabesinde dir. İslam dünyasında kutsal topraklar aŐkına yanan milletlerden birisi de Türk milletidir.

Milletimiz asırlar boyu bu kudsi aŐk ile yanıp yakılmaktadır. Bundan mütevellid her zorluğu ve imkansızlığı yenerek kutsal hac ibadetini yerine getirmiş, bu vesile ile Peygamber Efendimizi de ziyaret etme imkanı bulmuşlardır. Bu aŐk ve muhabbet edebiyat dünyasında da karŐılıđını bulmuştur. Na't-ı Őeriflere yansımış, halk türkülerinde makes bulmuştur. Dahası menkibelere yansımıŐtur. Maddi imkanı olmadığı işin manen hacca gidip geldiğini söyleyenler olmuştur. Bu bağlamda Urfalı Nabi'nin, "Sakin terk-i edepden..." ifadesi ile başlayan na't-ı Şerifi meşhur hikayesi ile birlikte meşhur olmuştur. Her divan ve halk Őairi bir na't-ı Şerif yazmaya gayret göstermiş, buna da çoğunlukla muvaffak olmuştur. Yakın dönemde Rum asıllı bir Peygamber aŐıđı olan Yaman Dede, dillere pelesenk olmuş na't-ı Őerifleri ile bilinmektedir. Ömrünün büyük kısmını kutsal topraklarda geçirmiŐ olan merhum Ali Ulvi Kurucu da bu bağlamda önemlidir. Günümüzde Nurullah Genç'in "Yağmur" isimli na't-ı Şerifi bu alana yeni bir soluk getirmiş, uzun yıllar okuna gelmiştir. Benzer rnekleri çoğaltmak mümkündür. Biz bu çalışmamızda çizdiğimiz bu istikamet doğrultusunda Hacca gitme imkanı bulamadığından duygu ve düşüncelerini edebiyatta önemli bir yeri olan ve mevsimden mevsime tabiatları gereği uzun mesafelere göç eden Turnalar'a yükle miŐ bir halk ozanını ve onun "Turnalar" deyiŐini ele alacağız. BranŐımız gereği meseleyi tasavvufi aŐk perspektifini de katacağız. Merhum AŞık Reyhani ozanlık geleneğinde yakın dönemin en büyük ustalarından kabul edilmektedir. Hayal dünyasında Van'ın ErciŐ ilçesinden kaldırdığı Turnaları Anadolu, Mısır, Lübnan ve Suriye'yi geçerek sonunda Mekket'l- mükerreme ve Kabe-i muazzamaya ulaŐmıŐlardır. Mikat noktasında dünyevi olan her Őeyden arınmıŐlardır. AŞık Reyhani, niye gelmediği sorulur ise hasta olduğunu beyan etmelerini salık vermiştir.

Anahtar Kelimeler:

AŞık Reyhani, Halk Edebiyatı, Turnalar, Tasavvuf.

10. OTURUM

**SALGIN ŞARTLARINDA HAC
HAJJ IN EPIDEMIC CONDITIONS**

الحج في ظروف الوباء

İslam Tarihinde Ortaya Çıkan Salgın Hastalıkların Hac Yolculuğuna Etkileri

Mehmet Nur AKDOĞAN

Dr. Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Ankara - Türkiye

mnur.akdogan@diyanet.gov.tr

Özet

İslam'ın en önemli sembollerinden (şeair) biri hac ibadetidir. Hz. İbrâhim'den beri süregelen bu ibadet, Müslümanlar tarafından her yıl büyük bir heyecan ve coşkuyla ifa edilmektedir. Bununla birlikte tarihin çeşitli dönemlerinde ortaya çıkan bir kısım hâdiseler, Müslümanların bu ibadeti yerine getirmesine engel olmuştur. Bazen savaşlar bazen yol güvenliğinin olmayışı bazen kıtlık gibi hadiseler bu ibadetin yerine getirilmesini imkânsız hale getirmiştir.

Bunların yanında bazı yıllarda görülen salgın hastalıklar bu ibadetin bir diğer engeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Tebliğimizin esasını da bu husus oluşturmaktadır.2019 yılının sonlarına doğru ilk olarak Çin'de görülmeye başlayan Korona (Covid-19) salgını dünya geneline yayılmış, bu durum günlük hayatı olumsuz etkilediği gibi Müslümanların toplu olarak yerine getirdikleri başta hac olmak üzere umre, cuma ve bayram namazları gibi çeşitli ibadetlerini de etkilemiştir. Bu bağlamda 2020 yılının hac ibadeti sınırlı sayıda Müslümanın iştirakiyle idrak edilmiştir. Söz konusu ibadete iştirak edenlerin ise neredeyse tamamı Mekke ya da civar şehirlerin ahaliyelerinden oluşmuştur. Hac bölgesinin, dışarıdan gelen (afakî) Müslümanlara kapatılmak zorunda kalınması, gözleri tarihte yaşanan benzer hadiselerle çevirmiştir. İslam tarihi boyunca pek çok defa veba, kolera gibi salgın hastalıklara maruz kalan Müslümanlar, bir taraftan bu hastalıklarla mücadele ederken diğer taraftan yüzyıllardır neredeyse aralıksız devam eden hac ibadetini ifa etmek üzere kutsal yolculuğa çıkmışlardır. Her yıl tekrarlanan bu kutsal yolculuk, bir dizi meşakkatleri de barındırmaktaydı. Nitekim pek çok defa salgın hastalıklar ya yollarda ya da hac ibadeti esnasında hacıların/hacı adaylarının ölümüne neden olmuştur. Bununla birlikte maruz kalınan bu durumun, mezkûr ibadeti tamamen ya da kısmen iptal edip etmediği günümüz açısından önemli tarihî tecrübelerdir. İşte bu tebliğde, İslam'ın ilk döneminden itibaren başlayıp yirminci asra kadar görülen salgın hastalıkların, hac yolculuklarına yaptığı etkilere temas edilecektir. Bunun yanı sıra özellikle yaklaşık dört asır boyunca Haremeyn'in idaresi vazifesini üstlenmiş olan Osmanlı Devleti'nin, 1831-1914 yılları arasında Hicâz topraklarında yirmi iki kez zuhur eden salgın hastalıklara karşı hac yolcularının ve hacıların korunması için göstermiş olduğu çabaya ve bu bağlamda almış oldukları tedbirlere de kısaca yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler:

İslam Tarihi, Hac, Salgın Hastalık, Engel, Osmanlı.

H z. P e y g a m b e r ' i n U m r e s i n e v e H a c c ı n a C o r o n a S a l g ı n ı D ö n e m i n d e B i r B a k ı Ő

Osman Nedim YEKTAR

Dr. Öğretim Üyesi, Namık Kemal Üniversitesi
Tekirdağ - Türkiye
osmannedimyehtar@hotmail.com

Özet

H z. Peygamber, nübüvvetinden sonra dört umre ve bir hac yapmıştır. Corona virüse karşı tedbir mahiyetindeki hususların bazıları, Hz. Peygamber'in umre ve hac yolculuklarında görülmüştür. O, umre yolculuğunda sahâbeden Ka'b b. Mâlik'teki "pire hastalığına" Ka'b'in saçını tıraş ettirerek salgın haline dönüşmeden tedbir almıştır. Onun bu davranışı, salgın olabilecek hastalığa ilk çıktığı andaki tedbirlerin önemine işaret eder niteliktedir. Dolayısıyla coronaya yakalanmış hacıların hacca götürülmemesi salgını önleme adına önemlidir. Devesinin üzerinde oturamayacak derecede yaşlıları vekil hacca yönlendirmesi, corona sürecinde 65 yaş üstü hasta hacı adaylarına ışık tutacak türdendir. Kâbe'nin temiz kalması, Allah (c.c.)'in İbrahim (a.s.)'in şahsında Hz. Muhammed (s.a.s.) ve onun ümmetine de bir emridir. İhramdan çıkarken saçların kazıtılarak veya kısaltılarak saç artıklarının ortalığa atılması, Hz. Peygamber'in amacıyla örtüşmeyen bir husustur. Etrafa saçılan saçlar, insanların ağzına, burnuna gelerek bulaşıcı hastalık riskini artmaktadır. Kâbe'nin revaklarının 2013 yılında yıkılması esnasında hacılarımızın solunum yetmezliğine dayalı ölümlerindeki artışa benzer bir artış, corona sürecinde de bizi bekleyen tehlikeler arasındadır. Bu sebeple, hacılarımız kendi önceliklerini hacın farzlarına göre belirlemeleri elzemdir. Vücut dirençlerini azaltacak mekân ziyaretlerini, nafile tavaf ve umrelerini sonraki günlere bırakmaları şarttır.

H z. Peygamber'in hac yaparken izdihamdan mümkün mertebe kaçtığı hadislerden anlaşılmaktadır. Kalabalık halde yürürken öndeki kişileri ezmeden yürümesi, çok kalabalıkta devesinin üzerine çıkması, Mekke'de konaklama yeri olarak en yüksek yeri seçmesi, Mekke'ye farklı yollardan giriş-çıkış yapması, kalabalıkta kapalı alan kullanımında ilkeli davranarak Kâbe içerisine yanına üç kişi alarak girmesi çağlar ötesinden bize sunulan rahmet prensipleridir. Oksijene mani olmayacak sayıda kişiyle beraber olmak adına bu ilkeler, kalabalıkta sosyal mesafeye dikkat etmenin adeta "sünnet" olduğu vurgusunu yapmaktadır. İntikallerde sahâbesini "Arafat-müzdelife arasında yol ortasında durmasına engel olarak" geriden gelenler tarafından ezilmesine engel olmuştur. Hz. Peygamber, vücut direnci az olan yaşlı ve ileri derecedeki hastaların yanına genç sahâbî Abdullah b. Abbas (r.a.)'ı görevlendirmesi, ayrı bir rahmet vesilesidir. Müzdelife vakfesinden sonra gece şeytanı taŐlattırarak bu topluluğun izdihamın içine düşmesinin önüne geçmesi. Bu uygulama hali hazırda uygulanmaktadır. Yukarıda özet halde sunduğumuz nebevî ilkeler "Tıp, Enfeksiyon hastalıkları, Salgın hastalıkların tarihçesi, sosyoloji" alanlarında hazırlanmış çalışmalardan da faydalanacaktır. Başta T.C. Diyanet İşleri Başkanı Hocam Prof. Dr. Ali ERBAŞ Beyefendiye ve Bilim Kurulu'ndaki Saygıdeğer Hocalarıma hürmetlerimi arz ederim. Faydalı bir sempozyum olmasını Rabbimden (c.c.) niyaz ederim.

Anahtar Kelimeler:

H z. P e y g a m b e r, C o r o n a, U m r e, H a c, S a l g ı n, T e d b i r.

Preparation For Hajj 1442 Hijrah And The Impact Of Covid-19 Pandemic

Dato' Sri Syed Saleh Bin Syed Abdul Rahman

Head of Hajj Mission
Kuala Lumpur - Malezya
syedsaleh@lth.gov.my

Özet

Planning for Hajj is a complex process involving many inter-related processes and activities and the commitment of various policy makers, regulators and service providers. The uncertainties brought about by the pandemic had resulted in national Hajj organisers having to deal with various facets of the pandemic and reacting accordingly. Regardless of the ongoing ambiguities, Hajj must go on as the aim of Wukuf on the plains of Arafah on 9 Zulhijjah has been preordained. For the Hajj organisers, the issues are compounded as preparations are contingent on the pandemic situation in the host country and Saudi Arabia. Although the development of various vaccines is encouraging, it is still difficult to prepare for Hajj operations with absolute certainty as the end of the pandemic has proven to be an elusive target. In Malaysia, the preparation for the new Hajj season commences with the selection of the next group of pilgrims in the queue. The travel restrictions and limitation on mass gatherings have resulted in the Hajj courses for them to be prohibited, hence the need for on-line classes. The resultant effect is the pilgrims will be less prepared as usual. The selected pilgrims will also need to pass the medical examination which are held nationwide to be certified healthy. The Ministry of Health has yet to commence the program due to the constraints on the facilities and personnel arising from the pandemic, whilst the quota and selection criteria have not been announced.

The procurement of supplies has been delayed due factory shutdowns in China, back log of international cargo and disruptions to the supply chain because of domestic lockdowns. The cost for Hajj operations is expected to rise significantly due the spending for contingencies and additional health requirements such as Covid-19 tests, vaccinations and compulsory quarantine. Another major cost contributor is physical distancing where the reduction in the capacity of buses, hotel rooms and tents will have an adverse impact on the cost for transportation, accommodation and Muassasah services. Managing and ensuring a successful Hajj whilst the crisis persists lies on the preparedness of the national Hajj organisers and the pilgrims. For the organisers, scenario planning and developing action plans to address various contingencies during operations are integral to ensuing a fruitful outcome. For the pilgrims, their physical health, knowledge and spiritual preparation before embarking, during pilgrimage and upon returning home are crucial elements towards achieving Hajj mabrur, God willing.

Anahtar Kelimeler:

Hajj Preparation, Impact, Covid-19, 1442 Hijrah.

Kriz Fıkhı Bağlamında Hac İbadeti

Tuba Hacer KORKMAZ

Dr. Öğretim Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

İstanbul - Türkiye

thkorkmaz@fsm.edu.tr

Özet

İçinde olduğumuz küresel pandeminin dalgasından nasibini almamış neredeyse hiçbir mecra bulunmamaktadır. İnsan davranışlarıyla ilgilenen ve güncel meselelere cevap vermesi beklenen fıkıh ilminde, ibadet ve muamelata taalluk eden pek çok meselenin bu istisnai zaman zarfında çözüme kavuşturulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu meselelerin fetvalarında zarurât-ı diniyyeyi muhafaza etme, vaki ve tahakkuku kuvvetle muhtemel olan zararı önleme, maslahatı gözetme gibi temel esaslara dayanması konusunda ümmet içerisinde bir konsensüs olduğu rahatlıkla söylenebilmektedir. Yaklaşık bir senedir pandeminin halk sağlığını tehdit etmesi sebebiyle küresel çapta tatbik edilen fiziksel izolasyon ve sokağa çıkma yasakları / sınırlamaları kapsamında toplu mekanlardan olan camiler zaman zaman kapalı tutulmuştur. Bu nedenle Cuma, bayram ve teravih namazlarının cemaatle eda edilememesi, haccın ve umrenin yapılamaması ya da bölgedeki ziyaretçi sayısının büyük oranda sınırlandırılması gibi dünya genelinde yaşayan Müslümanların ibadetlerini etkileyen bir takım uygulamalar olmuştur ve bu tür uygulamaların ileriki süreçlerde devam etmesi de muhtemeldir. Bu çalışmada halen etkisi devam eden pandemi kaynaklı veya başka sebeplerle oluşabilecek kriz zamanlarında risk ve tehlikeler ibadet alanındaki fikhî hükümlere nasıl yansır? Hac ibadeti özelinde zaman ve şartlara göre ahkâmın değişebilmesi / esnetilebilmesi kaidesi uygulanabilir mi? Bu istisnai zaman(lar)da hac ibadetinde geçici fikhî çözümler söz konusu olabilir mi? Hac ibadetinin taşıdığı biçimsel ve sembolik anlamın tahkiki siyaset-i şeriyeye açısından değerlendirilebilir mi? gibi soruları ele almayı hedeflemektedir. Böylece olağanüstü zamanlarda Müslümanların ibadet hayatlarının önemli bir parçası olan hac ibadetine bakış hakkında bir ufuk kazandırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Pandemi, Kriz, Şiar, Zaruret.

11. OTURUM

**HAC UYGULAMALARINDA İCTİHADİ FARKLILIKLAR,
RUHSATLAR VE YANSIMALARI
JURISPRUDENTIAL DIFFERENCES, CONCESSIONS, AND
THEIR REFLECTIONS IN HAJJ PRACTICES**

الفروق الاجتهادية والرخص
وتجلياتها في ممارسات الحج

Hac Menâsiki/İbadeti Bağlamında Ahkâmın Değişmesi

Fatih ÇINAR

Dr. Öğr. Üyesi, Korkut Ata Üniversitesi

Osmaniye - Türkiye

fatih11982@hotmail.com

Özet

Bu çalışmada, hac ibadeti bağlamında şerî hükümlerin değişmesi konusu ele alınmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu yazıda klasik ve yeni eserler araştırmanın merkezine alınmış, bilhassa çeşitli fetva kurullarının verdiği fetvalar titiz bir şekilde incelenmiştir. Çalışmada cevabı aranan temel soru taabbudî kabul edilen hac ibadetinde yeni ihtiyaç ve gelişmelere göre ana ve tali hükümlerde değişim olup olmayacağı, olduğu takdirde ne oranda bir değişim olabileceği şeklindedir. İslam hukukunun faaliyet sahası şerî amelî hükümler olduğundan ahkâmın değişmesi, fikhî hükümlerde gerçekleşmektedir. Ahkâmın değişmesi fikrinde, İslam fakihlerinin görüş birliği içinde olduğu ifade edilmektedir. Bu hususta icmâ gerçekleştiği de vurgulanmaktadır. İlkesel olarak ibadetlerin taabbudî, yani illetlerinin kapalı; muamelat hükümlerinin ise muallel, yani illetlerinin şerî naslar veya ima yoluyla anlaşılabilir olduğu kabul edilmektedir. Muallel hükümlerin değişime açık; taabbudî hükümlerin ise kapalı olduğu fikri genel kabul görmektedir. Bu sebeple sübütü ve delâleti katî naslarla tayin edilen ibadet hükümlerinin değişime kapalı olduğunda genel olarak herhangi bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Bununla birlikte ibadete konu olan şerî hükümlerin bütün boyutlarıyla değişime kapalı olduğu söylenemez. Zira kimi ibadet konuları hakkındaki şerî nasların delâletinin zann olması kimi meseleler hakkında şerî nas bulunmaması nedeniyle ulemâ arasında ictihâdî farklılıklar meydana gelmiştir. Haccın rükûnları, şartları ve vâcipleri gibi temel menâsik konularında da görüş ayrılıkları bulunmaktadır.

Söz konusu farklılıkların mevcudiyetinin değişim fikrine temel oluşturduğu rahatlıkla ifade edilmelidir. Nitekim başta dört mezhep imamı olmak üzere fakihlerin yer yer kendi görüşlerinden döndükleri, bir diğer ifadeyle fetvada değişikliğe gittikleri müsellemdir. Bu itibarla İslam'ın beş esasından biri olan hac ibadetinin farziyeti üzerinde ittifak oluşan konuların taabbudî olduğu, fakat ictihada açık hükümlerinin değişim kapsamına girdiğini belirtmeliyiz.

Çünkü insanın cevheri, değişmese de hayattaki değişim her daim canlılığını korumaktadır. Hz. Ömer'in çeşitli gerekçelerle temettü haccını yasaklaması gibi kısmî örnekler zaman, mekân, durum gibi unsurlarla kullanın maslahatına göre bazı hac hükümlerinin değişmesinin önünde herhangi bir engel olmadığına hamledilmektedir. Bu çerçevede yanında kocası veya bir başka mahremi bulunmayan kadının hac yapması meselesinde ifade edilen yeni birtakım görüşlerin de fetvanın değişmesi bağlamında değerlendirilebileceği aşıkardır. Ulaşım imkânlarının artmasıyla dünyanın dört bir tarafından gelen hacı adaylarının sayısındaki artış, bilhassa içinde bulunduğumuz küresel salgın sürecinde karşılaşılan problemler değişimin somut başka gerekçelerinden bazılarıdır. Öte yandan ahkâmın değişmesinden kastın, reformist bir yaklaşımla şerî bütün hükümlerin değişmesi, bir diğer ifadeyle içinin boşaltılması olmadığı bilhassa belirtilmelidir.

Anahtar Kelimeler:

Fıkıh, Hac, Ahkâm, İbadet, Menâsik, Değişim.

Hac Menâsikinde Müçtehitlerin Ruhsatlarıyla Amel Etmek

Muhammed Latif ALTUN

Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi
Ardahan - Türkiye
mlatif7263@hotmail.com

Özet

Özet Her bir ibadetin kendine has özellikleri ve hikmetleri vardır. Bunlar bilinçli bir şekilde yapılırsa daha da anlam kazanır. Hac ibadeti, tarihî, kültürel ve ahlâkî boyutu ile birlikte hikmetleri de düşünülerek yapılırsa arzu edilen faydayı sağlayacaktır. Kur'ân'da namaz, oruç ve zekât gibi ibadetler ana hatlarıyla zikredilmiş, hac ibadetine ise nisbeten teferruata inilmiştir. Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarıyla hac ibadeti somut hâle gelmiştir. Fakihler bu ibadetle ilgili âyet ve hadislerle dayanarak sistematik bir şekilde ya müstakil kitaplar telif etmiş ya da fıkıh müdevvenâtı içinde konuyu hac başlığı altında geniş bir şekilde ele almıştır. Hac literatürü haccın tarihçesi başta olmak üzere, hüküm, erkân, âdâp, hikmet ve kutsal mekanlar gibi konuları ihtiva etmektedir. Gerek muayyen bir mezhep disiplini çerçevesinde gerekse mukâren tarzda telif edilen bu literatürde bulunan hükümlerin birçoğu hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Haccın rükün ve şartları, sünnet ve vacipleri, yasakların ihlal edilmesine terettüp eden cezalar farklı görüşlerin meydana geldiği konuların başında yer almaktadır.

Bu görüş farklılığının temelinde âyet ve hadislerin farklı yorumlanması, rivayet edilen hadislerin farklı tariklerle vârid olması, sosyal ve tabii şartlar gibi sebepler yatmaktadır. Meydana gelen bu görüş farklılıkları hac ibadetine ilişkin hükümlere esneklik kazandırmış hac ibadetinin bütün zamanlara uyumlu olmasını sağlamıştır. Zira bir kimse hac menâsikini baştan sona kadar bağlı bulunduğu mezhebe göre yerine getirirse ciddi meşakkatlerle karşılaşması kaçınılmaz olur. Kolaylık anlamındaki ruhsatlarla meşakkatler bertaraf edilebilir. Bu çalışmada farklı müçtehitleri taklit etme hususu ele alındı. Ruhsatlar, şer'î ve fikhî olmak üzere iki kısma ayrıldıktan sonra hac ibadetiyle ilgili meşakkatler tespit edildi ve bunlara uygulanabilecek ruhsatlara yer verildi. Daha sonra hac menâsiki hakkında meydana gelen görüş farklılıklarının ruhsatlar bağlamında sahaya yansımaları irdelendi. Hac ibadetinin uygulanması esnasında meydana gelen meşakkatlere karşı görüş farklılıklarından hangi şart ve usullerle istifade edilebileceğine vurgu yapıldı.

Anahtar Kelimeler:

İslâm Hukuku, Hac, Ruhsat, Şerî Ruhsat, Fikhî Ruhsat.

İhram Yasakları ve Bu Yasaklara Terettüp Eden Cezalara İlişkin Farklı İctihatlardan Yararlanma

Yahya SOLMAZ

Dr. Din İŞleri Yüksek Kurulu Uzmanı
Ankara - Türkiye yahya.solmaz@diyanet.gov.tr

zet

İslam'ın beş Şartından biri olan hac ibadeti, nesilden nesile aktarılan bir ibadettir. Bu ibadetin edası esnasında en dikkat çeken ve hacıları birinci derece etkileyen hususlardan biri ihram yasakları konusudur. Hac ve umre ibadetine başlayan kişi telbiye ve niyet getirdikten sonra ihramlı sayılır. İhramlı kiŐilere yasak olan Őeylere "ihram yasakları" denir. Bunlar: elbise giymek ile ilgili yasaklar (bu yasak sadece erkeklere yöneliktir), saç, sakal vb. kılları almak ile ilgili yasaklar, tırnak kesmek ile ilgili yasaklar, güzel koku (tİb) sürünmek ile ilgili yasaklar, eŐler arasındaki ilişki ile ilgili yasaklar, hayvan, bitki vb. canlılara zarar vermek ile ilgili yasaklar. Hacı ya da umrecinin ihramlı olduğu sürece ihram yasaklarından sakınması gerekir. Mali ve bedeni bir ibadet olan hac ibadetinde normal Şartlarda olduğundan daha fazla ruhsatla amel etmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Zira bu ibadetin mali ve bedeni olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Bir diğer özelliği ise toplu olarak yapılmasıdır. Bazen bedeni zaafı, bazen mali sıkıntılar bazen de toplu yapılmasından kaynaklanan zorluklardan dolayı daha fazla ruhsatın kullanılması gerekli hale gelebilmektedir. Nitekim hastalık, gcszlk, maddi imknsizlik, izdiham vb. sebeplerle ruhsata baŐvurulmaktadır. Bütün bu sebeplerden dolayı gerek lkemizde Din İŞleri Yüksek Kuruluna gerekse diğer ülkelerdeki fetva kurullarına çok sayıda sorular yöneltilmektedir. Bu kurullar da hacı adayının sağlığını, maddi durumunu, kendisini kuŐatan zorlu koşulları ve hac ibadetini ed ettiği Şartları göz önünde bulundurup farklı mezhep görüŐlerini de dikkate alarak fetva vermektedirler. Konuyla ilgili farklı görüşler temelde aŐaėıda zikredilecek olan sorulara verilen cevapların farklılığına dayanmaktadır. Bunlar:

1. İhram yasaklarına terettüp eden cezalarda muhayyerlik var mıdır?
2. Cehaletin/bilgisizliğin, ihram yasaklarına terettüp eden cezalara etkisi var mıdır?
3. İhram yasaklarının iŐlendiėi srenin, buna terettüp eden cezalara etkisi var mıdır?
4. İhramda iŐlenen yasaklardaki miktarın, buna terettüp eden cezalara etkisi var mıdır?
5. Hastalık sebebiyle iŐlenen ihram yasaklarında hastalığın cezaya etkisi var mıdır?

Bu çalışmada bahsi geçen hususlarda farklı mezheplerin görüşlerine yer verilip çözüm yolları sunulmaya çalışılacak ve uygulamada esas kabul edilen Din İŞleri Yüksek Kurulunun bu meyanda çıkardığı bazı fetvalara yer verilecektir.

Anahtar Kelimelere:

Hac, ihram, İhram Yasakları, Ceza, Muhayyerlik, Cehalet.

İhram Yasaklarından Refes, Fusûk ve Cidâl İçin Belirlenen Cezalara Farklı Bir Bakış

Nizamettin ERGÜVEN

Dr. Vaiz

Elazığ - Türkiye

nizamettinerguven@hotmail.com

Özet

Hac ve umre ibadetini yerine getiren Müslümanların dikkat etmesi gereken hususlardan biri de refes (cinsel fiiller), fusûk (açıktan günah işlemek) ve cidal (tartışma, kavga) fiillerinden sakınmaktır. Bu husus açıkça ayeti kerimede: “*Hac bilinen aylardadır. Kim o aylarda hacca başlarsa, artık ona hacda cinsel ilişki, günaha sapmak, kavga etmek yoktur.*” (Bakara 2/197) denilerek yasaklanmıştır. Nikâhli eşiyile cinsel anlamada beraber olmak hariç tutulduğunda normal günlerde bile bu fiillerin yasak olduğu ittifakla kabuldür. Ancak hac aylarında ihramlıyken yasak olan fiiller sayılırken “refes” (cinsel ilişki ve ona götüren fiiller) için cezalar belirlenmiştir. Arafat’tan önce hac için ihrama girdikten sonra “refes”in (fiili cinsel ilişkinin) haccı fasit kılacağı ve kaza gerekeceği noktasında ittifak vardır. Arafat’tan sonrası için ise haccı fasit kılar diyenler olduğu gibi bedene gerekir diyenler de vardır. Fiili cinsel ilişki dışındaki şehveti uyandıracak temaslar için ise dem gerektirdiği genelin kabuldür. Aynı ayette “refes”le birlikte kesin olarak hac için ihrama girerken yasaklanan “fusûk” ve “cidâl” fiilleriyle ilgili fıkıh kaynaklarımızda bir ceza belirlenmemiştir. İhramlıyken vücuttan bir kılın dahi çekilmesi cezayı gerektirdiği halde; yalan yere yemin etmek, sövmek ve hakaret gibi fusûklar ile bağırıp çağırarak bir biriyle kavga eden hatta vücudundan kan akacak kadar bir biriyle cedelleşen ihramlı için bir cezanın terettüp edilmediğini söylemek ne derece ayete uygun olabilir. Fiiliyatta “refes” yasağı konusundaki sınava, maddi-fiili cezanın da etkisiyle başaran hacımızın aynı sınava fusûk ve cidâl konusunda verememesinin bir sebep olarak da, sonucunda fiili cezanın terettüp etmeyeceğini bilmesinin yattığını söylemek herhalde zor değildir. İhram yasakları için belirlenen cezalardan haccı ifsad, bedene, dem, bedel ve sadaka gerektiren cezalardan birisinin fusûk ve cidâl için de terettüp edebileceği konusunda “evleviyet” prensibi veya başka usûl kaideleri ışığında tespit etmek acaba mümkün müdür yoksa değil midir? Bu konu tebliğde ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Umre, İhram Yasakları, Refes, Fusûk, Cidal, Ceza.

أحكام المخيط في الحج (دراسة فقهية مقارنة)

د. محمد حيدر الحبر الطيب
دكتوراه أصول الفقه

magallat555@gmail.com

Özet

يهدف البحث إلى بيان أحكام المخيط في الحج (دراسة فقهية مقارنة) وخطة البحث كما يلي : تعريفُ المَخِيْطِ .- المَطْلَبُ الأوَّلُ: حُكْمُ لُبْسِ المَخِيْطِ لِلذَّكْرِ .- ولبس الكمامة ، المسألةُ الثَّانِيَةُ: لُبْسُ المَرَأَةِ المَخِيْطَ لِغَيْرِ الوَجْهِ وَالكَفَّيْنِ .- المسألةُ الثَّالِثَةُ: لُبْسُ الخِفَافِ لِلْمُحْرِمِ الذَّكْرِ .- المسألةُ الرَّابِعَةُ: حُكْمُ قَطْعِ الخُفَيْنِ لِمن لَمْ يَجِدْ نَعْلَيْنِ .- المَطْلَبُ الثَّانِي: لُبْسُ المُحْرِمِ لِلخَاتَمِ .- المَطْلَبُ الرَّابِع: لُبْسُ الهِمْيَانِ (وعاءُ النَّفَقَةِ) .- مَسْأَلَةٌ: عَقْدُ الرِّدَاءِ .- مَسْأَلَةٌ: عَقْدُ الإِزَارِ لِلْمُحْرِمِ .- المَطْلَبُ الخَامِس: سِتْرُ المُحْرِمَةِ وَجْهَهَا .- الفرع الأوَّلُ: سِتْرُ المُحْرِمَةِ وَجْهَهَا بِالنَّقَابِ .- الفرع الثَّانِي: سِتْرُ المُحْرِمَةِ وَجْهَهَا بِغَيْرِ النَّقَابِ .- الفرع الثَّالِث: حُكْمُ تَغْطِيَةِ المُحْرِمَةِ وَجْهَهَا بِمَا يَمَسُّهُ .- المَطْلَبُ السَّادِس: لُبْسُ القُفَّازِيْنَ لِلْمُحْرِمَةِ .- الفرع الأوَّلُ: حُكْمُ لُبْسِ القُفَّازِيْنَ لِلْمُحْرِمَةِ .- الفرع الثَّانِي: حُكْمُ لُبْسِ القُفَّازِيْنَ لِلرَّجُلِ .- المَطْلَبُ السَّابِع: الفِدْيَةُ فِي لُبْسِ المَخِيْطِ .- المَطْلَبُ الثَّامِنُ: متى تَجِبُ الفِدْيَةُ بِلُبْسِ المَخِيْطِ؟ .- المَطْلَبُ التَّاسِع: ما فِدْيَتُهُ الجِزَاءُ بِمِثْلِهِ: وهو الصَّيْدُ .

Anahtar Kelimeler:

تعريفُ المَخِيْطِ مثل لكمامة

12. OTURUM

OSMANLI DÖNEMİNDE HAC
HAJJ IN THE OTTOMAN PERIOD

الحج في العهد العثماني

Osmanlı Döneminde Mevkib-i Hacc-ı Şerif ve Hac Yolculuğu

Abdullah ÇAKMAK

Dr. Öğretim Üyesi, Kocatepe Üniversitesi
Afyonkarahisar - Türkiye
acakmak@aku.edu.tr

Özet

Osmanlı Devleti, kuruluş döneminden itibaren İslâm'ın kutsal beldeleri Mekke, Medine ve Kudüs'e hürmet göstermiş ve burada yaşayan Müslümanlara ihsanda bulunmuştur. Yavuz Sultan Selim'in 1517 senesinde Memlukler üzerine yaptığı seferlerin ardından bu kutsal beldelerin yönetimiyle birlikte hilafet makamına da sahip olmuştur. Buralardaki hâkimiyetini hadimü'l-Haremeyni'ş-Şerifeyn anlayışıyla sürdürmüş ve bu doğrultuda özellikle hac organizasyonunu eksiksiz yerine getirmek için her türlü tedbiri almıştır. İslâm'ın beş farz ibadetinden biri olan hac, her sene dünyanın çeşitli bölgelerinden Müslümanların Hicaz'a gitmesini gerekli kılmaktadır. Osmanlı döneminde de hac mevsimi yaklaştığında payitaht İstanbul'da gerekli hazırlıklara başlanırdı. Hac kafilesi ile Mekke ve Medine halkına tahsis edilen surre, genellikle Receb ayının on ikinci gününde İstanbul'dan hareket ederek Şam üzerinden Hicaz'a ulaşırdı. 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar deve ve katırlarla karadan gerçekleştirilen hac yolculuğu, bu dönemden itibaren buharlı gemilerle denizden, 1908'de Hicaz Demiryolunun tamamlanmasıyla birlikte trenle gerçekleştirilmeye başlamıştır.

Karadan yapılan yolculuğun hacılara yüklediği meşakkat göz önüne alındığında Osmanlı Devletinin, bu dönemde hac yolculuğunun selameti bakımından mali ve güvenlik konularına daha fazla ehemmiyet verdiği anlaşılır. Bu doğrultuda mevkib-i hacc-ı Şerif, İstanbul'dan yola çıkan hac kafilesi için kullanılan özel bir tabirdir. Osmanlı Devleti, mevkib-i hacc-ı Őerifin gerek İstanbul'dan Hicaz'a gidiş, gerekse Hicaz'dan İstanbul'a dönüş yolculuklarını yakından takip etmiştir. Hac kafilesi hangi menzilde konakladıysa menzilin bulunduğu kaza veya sancağın yerel yöneticisinden mevkib-i hac ile ilgili bilgi almıştır. Hac yolculuğu esnasında gerekli olan bütün masrafları karşılamış ve bunun için özel bir bütçe oluşturmuştur. Yol esnasında kafilenin maruz kalabileceği urban saldırılarına karşı gerekli güvenlik tedbirlerini almıştır, hatta bunun için de özel muhafız birlikleri oluşturmuştur. Kafilenin duraklayacağı yerleri önceden belirlemiş, hacıların buradaki erzak ve su ihtiyacının giderilmesi için önlemler almıştır. Literatürde hakkında herhangi bir çalışma bulunmayan mevkib-i hacc-ı Şerif konusu, bu çalışmamızda yukarıda belirtilen hususlar doğrultusunda Osmanlı arşiv belgelerine dayalı olarak ayrıntılarıyla ortaya koyulacaktır. Böylelikle Osmanlı dönemi hac organizasyonunda önemli bir yeri bulunan; hac kafilesinin yolculuğunun takibi, yolculuk esnasında alınan tedbirler, hacıların kutsal beldelere ve ardından memleketlerine sağ salim ulaşmaları gibi konular birincil kaynaklar kullanılarak aydınlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Osmanlı Devleti, Hac, Mevkib-i Hacc-ı Şerif, Haremeyn.

Osmanlılar Döneminde Hac Mekânlarının İmarı, Onarımı ve Bakımı

İsmail METİN

Dr. Öğretim Üyesi, Osmangazi Üniversitesi
Eskişehir - Türkiye
ismail.metin@ogu.edu.tr

Özet

Giriş Kâbe'nin bulunduğu, vahyin inmeye başladığı, Hz. Peygamber'in hayatını geçirdiği, tevhid inancını yerleştirmek için mücadele ettiği; nihayetinde fâni hayattan göç edip defnedildiği mekânlar olarak Haremeyn (Mekke ve Medine) her zaman Müslümanların ilgisini çeken bir bölge olmuştur. Saadet Asrı'ndan sonra kurulmuş bulunan birçok İslam devleti bu bölgeye ve bölge halkına karşı farklı bir davranış içerisine girmiştir. Bununla beraber Osmanlılar, bölgeye diğer devletlerden daha fazla saygı ve hürmet göstermişlerdir. Osmanlılar; Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de "Beyti" (el-Bakara 2/125) yani "Evim" dediği, başka bir ifade ile "Beytullah" olarak isimlendirilen Kâbe'ye, Mescid-i Haram'a ve diğer hac mekânlarının imarı, onarımı ve bakımı konusunda hiçbir fedakârlıktan kaçınmamışlardır. İslamiyet'in doğduğu yer ve Müslümanların kiblesi olan Mekke hem siyasî hem de dini bakımdan büyük öneme sahip olduğundan, bu bölgeyi hâkimiyetlerinde bulunduranlar İslam dünyasında manevi bir nüfuz ve hürmet elde etme imkânı bulmuşlardır. Yavuz Sultan Selim önce 1516'da Suriye ve Filistin'i hemen ardından da Ridâniye Seferi sonucu 22 Ocak 1517 tarihinde Mısır'ı fethedip Memlûk Devleti'ne son verdikten sonra Memlûkler'in nüfuzunda bulunan Mekke ve Medine toprakları da Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Mekke Emiri, Yavuz Sultan Selim'e tazimlerini arz ile Mekke'nin anahtarlarını kendisine takdim etmiştir. Aynı zamanda, bu tarihten sonra, Haremeyn'in siyasi, dini ve sosyal sorumluluğu da Osmanlılar üzerine yüklenmiştir.

Osmanlı padişahları, Yavuz Sultan Selim'den itibaren kendilerini halife ve bütün İslam âleminin manevi lideri saymanın yanı sıra, aynı zamanda Mekke ve Medine'ye duydukları hürmetin bir ifadesi olarak da "Hâdimü'l-Haremeyni'-Şerifeyn" unvanını almışlardır. Bu manevi görevin yanı sıra Osmanlılar, Kâbe ve Mescid-i Haram hizmetleri ile tarihte önemli bir işlev görmüştür. Osmanlılar, Haremeyn ahalisine maddi yardım ve mürettebat gibi birçok tahsisat göndermenin yanı sıra; hac yollarının güvenliği, su havuzlarının yapımı, bakımı ve korunması, Kâbe'nin imarı, Mescid-i Haram'ın yeniden düzenlenmesi gibi pek çok konuyla ilgilenmiş, bu yolda pek çok fedakârlığa katlanmışlardır. Bunun yanında, Hicaz su yolları projesi gibi, temizlik ve sağlık kurumları oluşturarak hacıların ve Mekke halkının sağlığını koruma hedeflenmiş ve birtakım bulaşıcı ve pandemik/salgın hastalıklara karşı karantina teşkilatı kurulmuştur. Bu tebliğde, konu Osmanlıların başta Kâbe ve Mescid-i Haram olmak üzere Haremeyn bölgesine ilgisi çerçevesinde incelenecek, özellikle bu bölgedeki hac mekânlarına göstermiş olduğu saygının bir yansıması olarak neler yaptıkları üzerine bazı değerlendirmeler ele alınacaktır. Bu çalışma ile Diyanet İşleri Başkanlığımızın öteden beri özenle ve gayet isabetli bir şekilde yapageldiği bilimsel faaliyetlerine mütevazı bir katkı hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler:

İslam, Hac, Kâbe, Haremeyn, Osmanlılar.

1129/1717 Yılı Surre Kayıtlarına Göre Osmanlı'da Haremeyn Yardımları ve Vakıfları

Nilüfer ATEŞ

Dr. Öğretim Üyesi, Bozok Üniversitesi
Yozgat - Türkiye
nilufer.ates@yobu.edu.tr

Özet

İslam vahyinin inzal olduğu, Hz. Peygamber'e ve ashabına ait hatıraları barındıran Mekke ve Medine, tarih boyunca Müslümanlar nezdinde hep ayrıcalıklı bir yere sahip olmuştur. Kur'an'da "ümmü'l-kurâ" nitelemesiyle anılan Mekke, Hz. Peygamber'in doğup büyüdüğu, risalet görevinin ve İslam tebliğinin başladığı beldedir. Medine ise, Hz. Peygamber'in ve ilk Müslümanların hicret yurdu, İslam medeniyetinin temellerinin atıldığı şehirdir. Her ikisini kastetmek üzere Haremeyn-i Şerifeyn tabiri kullanılmaktadır. Müslümanların kurdukları devletler, hâkimiyet sahalarında olsun ya da olmasın bu beldelere hizmet etmeyi bir şeref adetmişlerdir. Haremeyn'e hizmet etme ortak şuuru, özellikle hac ibadetine bağlı olarak yapılan ziyaretleri kolaylaştırmak amacıyla hac yollarının güvenliğinin sağlanması, hacıların barınma, yeme-içme ihtiyaçlarının karşılanması, Mekke ve Medine'nin fakirlerine maddî yardımda bulunma gibi çeşitli uygulamaları ortaya çıkarmıştır. Haremeyn'e yönelik vakıflar tesis etme ve surre düzenleme de söz konusu faaliyetler kapsamında yer almaktadır. Osmanlı Devleti'ne gelinceye kadar tarih sahnesindeki çeşitli İslam devletleri, Haremeyn hizmetlerini deruhde etmişlerdir. Yavuz Sultan Selim'in, 1517 yılında Mısır'ı fethetmesiyle Memlukler Devleti sona erdirilince kutsal beldelerin hamiliği Osmanlı Devleti'ne intikal etmiş; bu yeni durumun daha önceden de yapılmakta olan Haremeyn hizmetlerine yansması olmuştur.

Osmanlı padişahları "hâdimu'l-haremeyn" sıfatlarıyla mukaddes beldelere maddî desteklerini artırmışlardır. Vakıflarla alt yapı ihtiyaçlarını karşılamak üzere adımlar atılmış, bazı selâtin vakıflarının bütçelerinden Haremeyn'e tahsisatlar yapılmıştır. Osmanlı coğrafyasının farklı bölgelerinde Haremeyn için pek çok vakıf tesis edilmiş olup onların sadece bir kısmı padişahlara aittir. Geri kalanı valide sultanların, dârussaâde ağalarının, çeşitli düzeylerdeki devlet erkânının ve halkın vakıfları teşkil etmektedir. Bu vakıfların gelirleri toplanarak her yıl gönderilen surrelerle Haremeyn'deki ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu devirlerin yanı sıra siyasi ve ekonomik açıdan zorlandığı XVIII. ve XIX. yüzyıllarda dahi yardımlar devam etmiştir. Günümüze ulaşan çok sayıda surre defteri, Osmanlı'da Haremeyn yardımlarının muntazam bir şekilde kayıt altına alındığını belgelemektedir.

Osmanlı surrelerinin mahiyeti ve içeriğinin anlaşılmasına katkı sağlayan bu kayıtlardan hareketle İstanbul'dan Haremeyn'e kimlerin hangi cihetlere yönelik ne miktarda surre gönderdiği bilgisinin yanı sıra belirli bir döneme ait Osmanlı Haremeyn vakıfları ve tahsis edilen gelir miktarları tespit edilebilmektedir. Çalışmamızda XVIII. yüzyılda düzenlenen surrelerden birine ait kayıtlar incelenerek Mekke ve Medine halkına yönelik yapılan yardımlar ve vakıf tahsisleri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler:

Osmanlı, Mekke, Medine, Vakıf, 18. Yüzyıl.

Haccın Meşakkat Boyutunun Kadı Sicillerine Yansıması

Nevzat ERKAN

Doç. Dr. Kırklareli Üniversitesi
Kırklareli - Türkiye
nevzat_erk@hotmail.com

Özet

İslam'da zorluk açısından ilk sırada gelen Hac ibadetidir. Günümüzdeki mevcut durumun aksine işin tarihi boyutuna bakıldığında, başta ulaşım olmak üzere coğrafi şartlar, iklim koşulları gibi meseleler haccı eda etmeyi daha zorlaştırmaktadır. Bu yüzden İslam tarihi boyunca -Endülüs'te olduğu gibi- uzak beldelerde küffarla savaş halinde olan sınır konumundaki devletlerin idarecileri kendileri hac farızasını yerine getiremedikleri gibi Müslüman tebaanın da haccetmelerine pek müsaade edememişlerdir. Buna ilaveten günümüzde yaşanan salgın hastalık gibi tarihte vukuu bulan salgınlar, Karmatiler gibi iç isyanlar ve Müslüman devletlerarasındaki çekişmeler bazı yıllar belli bölgelerin dışında Hac yapılmasını mümkün kılmamıştır. 1517 yılında Mısır'ın Osmanlı'ya geçişiyle Hac ibadeti farklı bir boyut kazanmıştır. İdari olarak Haccın organize edilmesini Osmanlı Devleti yaparken, Asırlarca geniş bir coğrafya olan Müslüman Osmanlı ahali bu kutsal vazifeyi yapma uğruna pek çok çileye katlanmıştır. Bu tebliğde, özellikle içinde zengin içeriklerin bulunduğu Şer'iyye sicillerine göre Osmanlı hacıları ele alınacaktır. Zaman dilimi olarak 18. yüzyıl ağırlıklı olmakla beraber önceki asırlardan örnekler zikredilecektir.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Vasiyet, Vekalet.

Osmanlı'da Hac

Aysel Őahin

Vaiz

Kars - Türkiye

aycellev@hotmail.com

zet

Hac gücü yeten bütün Müslümanlara farz olan ve Hz. İbrahim'den beri yapılagelen bir ibadettir. Hac ibadeti için Mekke'ye gelen hacıların ibadetlerini sıklıntısız bir Şekilde yapmaları Mekke'de bulunan otoritenin grevevidir. Osmanlı Devleti de burada 400 yıl boyunca hâkimiyet kurmuŐ ve bu hizmetleri en güzel bir Şekilde Hadimu'l-Harameyn sıfatıyla yerine getirmiştir. Günümüzde dahi teknolojinin her türlü nimetlerinden faydalanmamıza raĝmen hac organizasyonunu yürütmek gerçekten çok çaplı bir çalıŐmayı gerektirmektedir. Uzun bir süre Osmanlı yönetiminde kalan Mekke ve Medine'de deĝiŐen hayat Şartlarına uygun olarak siyasi, sosyal, politik ve güvenlik gibi her alanda sistemin hızlı bir Şekilde yürümesi için etkin bir hizmet aĝı kurulmuştur. Devletin yönetimine kilometrelerce uzaklıkta olan bu topraklarda, dünyanın çeşitli yerlerinden farklı dil ve kültürlerle gelen insanlara gayet başarılı bir rehberlik hizmeti sunulmuŐtur. Aynı zamanda yerli halkla dışarıdan gelen insanlar sıkıntı yaŐamadan güzel bir bileŐkede tutulmuştur. Devlet kendi hakimiyeti altındaki topraklardan yola çıkan hacılar, aynı Şekilde başka ülkelerden gelen hacılara kendi topraklarına dahil olana kadar veya orada yaŐayanlar için bedeviler, l Şartları, uzaklık gibi bir çok sıkıntı bu denklemde göz önünde bulundurarak güvenlik hizmeti vermiştir.

Osmanlı Devleti haccın bütün rkunlarının belli bir zaman diliminde ifa edildiĝi Mekke'de, özelde ise Mescid-i Haram, Mina ve Müzdelife gibi yerlerde biriken kalabalık nüfusun ihtiyaını karşılayan bir sistem kurmuŐtur. Bu kalabalıklara temizlik, alŐveriŐ, konaklama ve saĝlık hizmetleri gibi vesaire hizmetler sunulurken sistemde herhangi bir aksaklık oluŐmaması için yönetimle bu topraklar arasında elden geldiĝi kadar hızlı bir iletişim aĝı kurmuŐtur. Aynı zamanda devlet burayı sürekli olarak maddi yardımlarla beslemiştir. Salgın hastalığın baş gsterdiĝi ve kalabalıktan kaçınılmasının istendiĝi günümüzde bile hac ibadeti sekteye uĝramıŐtır. Hac ibadeti döneminde dünyanın dört bir yanından akın akın gelen insanlar, Mekke'de ve yol gzerghlerinde büyük bir kalabalık oluŐurmaktadır. Osmanlı Devleti kısıtlı bir zaman diliminde oluşan bu kalabalığın hac ibadetine herhangi bir sıkıntı yaŐamaması için birçok saĝlık ve karantina hizmetleri vermiştir. Özelde Mekke ve Medine'de sunulan bu hizmetleri aynı zamanda hacı adayları bu topraklara ulaŐırken de almıştır.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Osmanlı, Mekke, Medine.

13. OTURUM

SAĞLIK PROBLEMLERİ AÇISINDAN HAC
HAJJ IN TERMS OF HEALTH PROBLEMS

الحج من وجهة نظر المشاكل الصحية

Hac Döneminde Karşılaşılan Hastalıklarla İlgili Son Dört Yılın İstatistik Verilerinin Değerlendirilmesi

Mehmet Rıdvan YALÇIN

Prof. Dr. Gazi Üniversitesi
Ankara - Türkiye
ridvany@gazi.edu.tr

Özet

İçinde bulunduğumuz “Covid 19” salgınında görüldüğü gibi pandemide kısa sürede çok sayıda kişinin hastalanması ve ölmesi adeta panik havası yaratmakta; sık görülen ve insanların ölümüne yol açan hastalıkların gözden kaçmasına sebep olmaktadır. Aslında pandemide dahi, halk sağlığı problemi olan hastalıklar, salgın hastalıktan daha fazla ölüme yol açmakta ve salgın bitince de ölümlerin en sık sebebi olmaya devam edeceklerdir. Bu sunuda hac döneminde sağlık ocakları ve Diyanet hastanesi polikliniklerine başvuran hastalar, hastaneye yatışı yapılan veya sevk edilen hastalar ile ölen hastaların son dört yıllık istatistik verileri değerlendirilmiştir. Akut gelişen üst solunum yolu ve mide-barsak enfeksiyonları ile ortopedik ve travmatik hastalıklar polikliniklere en çok gelme nedeni gibi gözükse de hastaların altta yatan hipertansiyon, diyabet, kalp yetersizliği, kronik obstrüktif akciğer hastalığı, kronik böbrek hastalığı/yetersizliği, ortopedik hastalıklar gibi kronik hastalıkları, bu hastalıkların akut alevlenmesi veya üzerine yeni hastalıkların kolayca eklenmesi de sıklıkla izlenilmektedir. Diyanet Hastanesi'ne yatarak tedavi gerektiren başlıca hastalıklar; akciğer ve barsak enfeksiyonları, özellikle hareket kısıtlılığı yaratan deri enfeksiyonları ve yanıkları, ortopedik ve nörolojik sorunlar ve böbrek yetmezliği olarak dikkati çekmektedir. Kalp-damar hastalıklarının çoğunluğu ayaktan tedavi edilebilse de kalp yetersizliği, ritim bozuklukları ve damar tıkanıklıkları hastaneye yatış gerektirmektedir. Sevki gereken hastalar ise Diyanet Hastanesi'nin işlevini aşan; 2. ve 3. Basamak yoğun bakım tedavisi veya operasyonel işlem gerektiren kalp krizi, akut karın hastalıkları ve mide-barsak kanamaları, kırıklar, inme, çoklu organ hasarı, sepsis, akciğer enfeksiyonları ve akciğer embolisi ile kadın-doğumla ilgili tanıları alanlardır.

Afetler hariç tutulduğunda kalp krizi ve ani ölüm mortalitenin başlıca sebebidir. Solunum yetmezliği ile giden akciğer hastalıkları ile sepsis gibi ağır enfeksiyonlar, inme ve kazalar da ilk sıralardadır. Ölümlerin büyük bir kısmının Arafat sonrası olması dikkat çekicidir. Arafat çadırlarına klima yerleştirildikten sonra görülme sıklığı hızla azalsa da sıcak/güneş çarpması halen ölümcül olabilmektedir. Sağlık ve/veya hac organizasyonunda görevli personele en çok sorun yaratan hastalar ise hareketlerinin kontrolü zor olan, saldırgan, uyumsuz, kendine zarar verebilen, ek bakım ve tedbirler gerektiren, Alzheimer, demans ve psikotik bozukluğu olan psikiyatrik hastalar olmaktadır. İnme, aşırı kilolular, diyaliz ve son dönem kanser hastaları da bu grup içerisinde sayılabilirler. Bu veriler gelecekle ilgili planlamalarda ve alınacak önlemlerde; hacı adaylarının hem hac öncesi sağlık durumlarına yaklaşımda hem de hac dönemi süresince takibinde yol gösterici olacaktır ve dikkate alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Sağlık, Organizasyon, Pandemi, Hastalıklar. (Health, Organization, Pandemic, Diseases)

Hacıların Hac Süresince Solunum Hastalıklarından Korunmaya Yönelik Uygulamaları

Betül ÇAKMAK

Arş. Gör. Bil. Uzm. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Ankara - Türkiye

Betulglchms@gmail.com

Özet

Hac, dünyadaki en büyük kitlesel toplanma şeklidir. Hac nedeniyle her yıl tüm dünyada 183'ün üzerinde ülkeden toplamda 2 milyonun üzerinde müslüman bir araya gelmektedir. Bu nedenle her yıl hac ve umre amacıyla 10 milyonun üzerinde insan Suudi Arabistan'a seyahat etmekte ve bir araya gelmektedir. Türkiye, bireysel katılan özel gruplarla birlikte hacı sayısı açısından 75.000, umre içinse 350.000 kişinin seyahat ettiği bildirilen önde gelen 10 ülke arasındadır. Hac gibi kitlesel toplanmalar sırasında bireyler birçok hastalık için risk altındadır. Hac süreci boyunca hacılar, hava değişikliğine bağlı olarak, travma, sıcak çarpması, sıcak bitkinliği, güneş yanığı, dehidratasyon ve ateş yükselmesi gibi durumlar, enfeksiyonlar, pnömoni, menenjit, viral solunum yolu enfeksiyonları, tüberküloz, polio virüsü, kan yoluyla geçen hastalıklar, gıda zehirlenmeleri ve hayvanlardan insanlara geçebilen hastalıklar gibi bir çok olumsuz durumla karşı karşıyadırlar. Özellikle iklim değişikliği ve kapalı alanlardaki klimatizasyon ve yakın temasın artmasına bağlı olarak hac sürecinde meydana gelen solunumsal enfeksiyonlar çok ciddi bir halk sağlığı sorunu haline gelmiştir. Solunum hastalıklarına yönelik risk faktörlerine bakıldığında; yüksek kalabalık aktivite, aşırı kalabalık, komorbid hastalıklar, ileri yaş, aşılama yetersizliği (KOAİ 'lılarda %13.7) ve korunma önlemlerinde yetersizliğin bulunmasının en önemli etkenler olduğu görülmektedir.

Dünyada gerçekleştirilen diğer araştırmalara bakıldığında, Fransız ve Malezyalı hacıların en sık olarak solunum semptomları ile hastaneye başvurdukları (öksürük % 83 ve boğaz ağrısı % 78), pnömoninin yoğun bakım ünitelerinde hastaneye yatmanın önde gelen nedeni olduğu ve Endonezyalı hacıların yakın tarihli bir çalışmada ise solunum hastalıklarının, kardiyovasküler hastalıklardan hemen sonra ikinci en yaygın ölüm nedeni olduğu bulunmuştur. Hac ibadeti sonrası dönen hacılarda yüksek rinovirüs ve Streptococcus pneumoniae prevalansları bulunmuş ve hacıların bu enfeksiyonları kendi ülkelerinde hanehalkına yayma potansiyelinin yüksek olduğu belirtilmektedir. Hacılara uygulanan aşı uygulamasına ek olarak, Suudi Sağlık Bakanlığı (SB), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri (CDC) dahil olmak üzere bir çok ulusal ve uluslararası kamu sağlığı kuruluşu girişimsel olmayan uygulamaların da enfeksiyonların gelişiminde ve önlenmesinde etkili olduğunu belirtmekte ve önermektedir. Bu önermeler arasında el hijyeninin korunması, özellikle sabun ve su ile el yıkama ve el dezenfektan kullanımı; öksürürken veya hapşırırken tek kullanımlık mendiller kullanarak ve bu dokuları bir çöp sepetine atmak; Göz, burun ve ağız ile el ile temasından kaçınmak için mümkün olduğunca bireylerle doğrudan temastan kaçınma; özellikle kalabalık yerlerde maskeler takmak; ve enfeksiyonların kişiden kişiye yayılmasını engellemek veya azaltmak için iyi kişisel hijyen sağlamak gibi bir çok girişim bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Solunum Hastalıkları, Hemşirelik.

Toplu Beslenme Örneği Olarak Hac İbadeti

Fatma Aykul

Diyetisyen

Zehra Kelat

Diyetisyen

Nermin Çelikay

Diyetisyen

Nazan Yardım

Doç.Dr., Daire Başkanı, Sağlık Bakanlığı

Ankara - Türkiye

nazan.yardim1@gmail.com

Özet

Toplu beslenme, ev dışında, bir arada, bu hizmeti veren kuruluşlar tarafından sunulan yiyecek yemeklerle beslenme olarak tanımlanmaktadır. Toplu beslenme sistemlerinde verilecek “sağlıklı menüler” veya “menü seçenekleri” ile sağlıklı yemek konusunda örnek olunması mümkündür. Hac toplu beslenmeye örnektir, ilkelerin uygulanması önemlidir. Sağlık Bakanlığınca hazırlanan rehberde göre toplu beslenme sistemlerinde menü planlama, besinlerin satın alınması, teslim alınması ve depolanması, besinlerin ön hazırlık işlemleri, pişirme, soğutma, yeniden ısıtma, porsiyonlama, servis süreçlerini içerir. Atıklar kaldırılmalı, bulaşıklar yıkanmalıdır. Enerji besin ögesi ihtiyaçları, beslenme alışkanlıkları/tercihleri, coğrafik özellikler menüyü etkiler. Günler ve haftalar arasında yemek çeşitliliğinin sağlanmasına, yemeklerin seçiminde malzeme içeriklerinin benzer olmamasına (etli dolma, sarmalar ile pilav verilmemelidir), günlük menünün enerji ve makro besin öğeleri dengesine (pilav, makarna ile tatlı, börek tercih edilmemelidir), yemeklerin birbiri ile uyumuna dikkat edilmelidir. Kahvaltıda içecek çeşitleri çay, süt, meyve çayı kullanılabilir. Yumurta ve/veya peynir’den biri mutlaka olmalıdır. Farklı peynir çeşitleri, zeytin çeşitleri ve domates salatalık tercih edilmelidir.

Öğle ve akşam yemeklerinde renk, kıvam, şekil, lezzet, tat, görünüm ve besin değeri önemlidir. Birbirini izleyen günlerde ve haftalarda tekrarlardan kaçınılmalıdır. Hacda beslenmede enfeksiyonlardan korunma ve besin güvenliği ilkeleri önem taşımaktadır. Bağışıklık sistemini güçlendirici özelliği olan A ve C vitamini gibi antioksidan vitaminlerden zengin havuç, brokoli, kabak, lahana, karnabahar, maydanoz, portakal, mandalina, elma tüketimi önemlidir. E ve D vitamini bağışıklık sistemini güçlendirir. Prebiyotik besinler (pırasa, yer elması, banya, enginar, kereviz, soğan, sarımsak, kuşkonmaz) kurubaklagiller (nohut, mercimek, fasulye), tam tahıllar (tam buğday, yulaf, arpa, kepekli pirinç), ceviz, badem, fındık, meyveler (zeytin, muz, çilek, elma); probiyotik ürünler kefir, yoğurt, ayran, boza, tarhana, şalgam suyu, turşular (çok tuzlu gıda tüketiminde yüksek tansiyon hastaları dikkat etmelidirler) bağışıklık sistemini olumlu etkilerler. Basit karbonhidrat olan saf şeker ve şekerli besinler yerine tam buğday eklemek, makarna, bulgur gibi tam tahıl ürünlerinin tüketilmesine özen gösterilmeli, enerjisi yüksek hamur tatlıları yerine sütlü tatlılar, meyve tatlıları tercih edilmelidir. Hazır meyve suları, gazlı içecekler vb. yerine sağlıklı içecekler tercih edilmelidir. Vücut ısısını dengede tutabilmek için bol sıvı alımı gerekmektedir. Her gün 2-2.5 litre su içilmeli, sıvı alımının karşılanmasında ihlamur, adaçayı, kuşburnu çayı, açık çay gibi içecekler tercih edilmelidir. Gıda güvenliği için hazırlama öncesinde sebze ve meyveler normal durumlardaki gibi yıkanmalıdır. Gıda paketlerinin COVID 19 için dezenfeksiyonu gerekmez.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Beslenme, Gıda.

Hac ve Küresel Enfeksiyonlar, Korunma (Hajj, Global Infections And Prevention)

Nazan YARDIM

Doç. Dr., Daire Başkanı, Sağlık Bakanlığı
Ankara - Türkiye
nazan.yardim1@gmail.com

zet

Hac ibadeti her yıl milyonlarca insan tarafından yerine getirilen; bulaşıcı hastalıkların görülmesi ve yayılması için en büyük toplu yapılan olaylardan birisidir. Bir çok organizma hiç bir yakınmaya ya da klinik belirtiyeye neden olmadan insan ya da hayvan organizmasında yaŐayabilir. Bu durumda enfeksiyondan söz edilir. Yaşadıkları canlıda yakınmalara ya da semptomlara (ateş, kusma, ishal vb.) neden olursa, o zaman bir enfeksiyon hastalığından söz edilir. Enfeksiyon nleme ve kontrol çalışmaları kaynak, bulaŐma yolu, duyarlı kişiden oluşan enfeksiyon zincirinin kırılmasını içermektedir. Dünyada aşı ve ilaçlardaki geliŐmelerle bazı bulaşıcı hastalıklar sorun olmaktan çıkmıştır. Ancak bazı eski hastalıklar yeniden (re-emerging) sorun olmaya baŐlamakta veya yeni hastalıklar ortaya çıkabilmektedir. Yeni ortaya çıkan hastalıklardan olan COVID-19'a, SARS-CoV-2 isimli bir virüs neden olmaktadır ve bir RNA virüsüdür. COVID-19 açısından farklı risk grupları tanımlanmıŐtır. 65 yaş ve üzeri kişiler, kronik hastalıkları olanlar (akciğer hastalığı, astım, kalp hastaları, diyabet, baėıŐıklık sistemi baskılanmıŐ olanlar (kanseri tedavisi, organ transplantasyonu, immün yetmezliği olanlar, kontrol edilemeyen HIV/AIDS, kortikosteroid kullanımı, immün sistemi baskılayan ilaç kullananlar), diyaliz tedavisi gören kronik böbrek hastaları, tütün kullananlar ve obez kişiler (Beden Kitle İndeksi değeri 30 ve zeri) .COVID 19 dâhil solunum yolu enfeksiyonları, gıda kaynaklı enfeksiyonlar, deri ve yumuŐak doku enfeksiyonları hacda dikkat edilmesi gerekli enfeksiyonlardır.

COVID 19 ve diğer solunum yolu enfeksiyon hastalıklarından temel korunma prensipleri hemen hemen aynıdır. Eller sık sık su ve sabunla yıkanmalı veya el antiseptiği kullanılmalıdır. ksrrken/hapşırırken mümkünse tek kullanımlık peçete/mendil veya ön kol ile ağız kapatılmalıdır. Kullanılan mendil/peçete p kutusuna atılmalıdır. Özelikle, öksürme veya hapŐırma sonrası, tuvalet sonrası, yemek öncesi ve sonrası ve hayvanlara temas sonrası eller yıkanmalı veya el antiseptiği ile temizlenmelidir. Kalabalık ortamlarda (tavaf, say, Őeytan taŐlama gibi) maske kullanılmalı, kirlendikçe ve üretici firma önerisine göre (tercihen 6 saatte bir) düzenli olarak deėiŐtirilmeli, maske çıkartıldıktan sonra el hijyeni sağlanmalıdır. Çiftlik veya hayvanların bulunduğu alanlar ziyaret edilmemeli, ziyaret zorunlu ise ziyaret ederken hayvanlarla, MERS enfeksiyonu açısından özellikle develer ile yakın temastan kaçınılmalı, hayvanlara dokunulmamalıdır. İshal, ateş, öksürük ve nefes almada güçlük vb. Őikayetleri olanlar en yakın sağlık kuruluŐuna baŐvurmalıdır. Hastalık belirtilerini anlatırken bir süre önce hac ziyaretinden döndüklerini sylemelidirler. Halen hac ziyareti öncesinde zorunlu aşı uygulamaları (meningokok ve bazı endemik bölgelerden gelen sarı humma ve poliyomiyelit) vardır ve pnomokok, grip ve temel aŐılar önerilmektedir. COVID 19 aŐısının da zorunlu uygulamalar kapsamında olabilecektir.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Enfeksiyon Hastalıkları, COVID 19, Korunma. (Hajj, Infection Disease, COVID 19, Prevention)

Diyabeti Olan Hacı Adayının Hac Süresince Hemşirelik Bakımının Planlanması Nasıl Olmalıdır

Bahar İNKAYA

Dr. Öğretim Üyesi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Ankara - Türkiye
Betulgchms@gmail.com

Özet

Hac ibadeti her Müslümanın sorumluluğu olup hayat boyu en az bir kez gerçekleştirilmesi gereken bir ibadettir. Her yıl dünyanın farklı ülkelerinden 2 milyondan fazla hacı adayını Suudi Arabistan topraklarında toplanmaktadır. Hacca giden bireylerin ortalama yaşlarının yüksek olması ve çoğunun fiziksel hastalıklarının bulunması, fiziksel efor gerektiren hac süresi boyunca sağlık problemlerini beraberinde getirmektedir. Diyabet hastalığı da hac boyunca hacıların sağlık durumlarını tehdit eden en önemli kronik hastalıklardan biridir. Dünyada ve ülkemizde görülme sıklığı gün geçtikçe artan ve bireylerin yaşamlarını kısıtlayan, birçok fiziksel, psikolojik ve sosyal soruna yol açan, hastaların tedaviye uyumlarını ve yaşam kalitelerini olumsuz yönde etkileyen diyabet, ülkemizdeki yetişkin nüfusun %18'ini oluşturmaktadır. Diyabet hastalarında süreç boyunca hem akut hem de kronik olarak birçok semptom görülebilmektedir. Diyabet hastalarında görülen yaygın semptomlar olarak, huzursuzluk ve sıkıntı hissi, yorgunluk hissi, sıcak basması ve fenalık hissi, terleme, kol ve bacak eklemlerinde ağrılar, unutkanlık, çabuk sinirlenme- öfkelenme-ağlama, uyku düzensizliği, ilgi-istek azalması, el ve ayaklarda soğukluk ve uyuşukluk bildirilmektedir.

Hastalığın kontrol altına alınmadığı durumlarda nöropati, nefropati, retinopati ve diyabetik ayak ülserleri gelişmekte ve insan hayatını ciddi oranda tehdit etmektedir. Literatüre göre hacıların hac süresince yaklaşık olarak %17'si diyabete bağlı sorunlar (diyabetik ketoasidoz, hipoglisemi) sebebiyle hastaneye başvurmuşlardır. Diyabeti olan hacıların yaşlarının arttığı ve komorbitenin eşlik ettiği durumlarda ise yoğun bakımda takiplerinin yapılabildiği bildirilmektedir. Hac ibadeti süresince diyabet hastalarının yaşadıklarını akut komplikasyonları tanımlanması için gerçekleştirilen başka bir araştırmada ise hacıların %71'sinin ayak ülseri gelişiminin olduğu %77 ve %37'sinde ise sırasıyla hiperglisemi ve hipogliseminin görüldüğü bildirilmiştir. Bu durum hastalığın yönetiminin hac süresince doğru yönetilemediğini göstermektedir. Bu nedenle hac ziyareti öncesinde diyabet hastalığı olan ya da diyabet hastalığı gelişme riski olan hastaların kan glikozu değerlerinin kontrollerinin ve hekim konsültasyonlarının yapılması ve diyabet eğitimlerinin, alanında uzman hemşireler tarafından verilerek hac öncesi ve hac süresince doğru bir hemşirelik bakım sürecinin oluşturularak bireyin rutin aralıklarla takip edilmesi oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler:

Hacı, Diyabet, Hemşirelik Süreci.

14. OTURUM

PSIKOLOJİK BOYUTLARIYLA HAC
HAJJ WITH ITS PSYCHOLOGICAL DIMENSIONS

الحج بأبعاده النفسية

Hac Fiillerinin Sembolik Anlamı ve Hikmetleri

Abdullah KAHRAMAN

Prof. Dr., Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi
Ankara - Türkiye
abdullah.kahraman2@diyanet.gov.tr

Özet

İslam'ın beş temel şartından biri olan Hac ibadeti, Hz. Adem'den Hz. Muhammed (s.a.s.)'a kadar uzanan bir tarihe sahiptir. Her Peygamber'in şeriatında yer alan hac ibadeti, belli zaman içerisinde ve belirli mekânlarda ifa edilmektedir. Zaman içerisinde aslı şeklinden uzaklaşan hac ibadeti Hz. Peygamber tarafından yeniden aslına döndürülmüştür. Bu konuda uygulamanın nasıl olması gerektiği ise Hz. Peygamber tarafından "*hacca dair uygulamalarınızı benden öğreniniz*" şeklinde ifade edilmiştir. Hz. Peygamber diğer ibadetlerde olduğu gibi bu konudaki uygulamaları ve fiili sünneti ile Müslümanların kıyamete kadar örneği olmuştur. İslam'da bedenî ibadetler içerisinde hac kadar sembollerle dolu başka bir ibadet yoktur. Namaz da bir takım şekil ve hareketlere sahip olması yönüyle sembolik yönü bulunan bir ibadettir. Ancak namazda yer alan hareket ve fiiller özellikle tek mekânda ifa ediliyor olmaları yönüyle namaz hacca göre daha sade bir ibadettir. Hac ise belli mekânlarda ancak her bir mekânda yapılan hareketler farklı olmak üzere icra ve ifa edilmektedir. Bu bakımdan hac neredeyse baştan sonra her birerinin farklı anlamları bulunan sembollerle yüklü bir ibadettir. İbadetlerde şekil ve semboller mükellefler açısından uygulama birliğini sağlaması bakımından son derece önemlidir. Ancak ibadet bilinci ve ruhu açısından esas önemli olan bu şekillerin anlamlarını kavramak ve ibadeti bu bilinçle yapmaktır. Bütün ibadetler gibi hac da ancak söz konusu sembollerin anlamlarının kavranıp ona göre ifa ve icra edilmesiyle hedefine ulaşacaktır. Bundan dolayı Kur'an ve sünnette yer alan hac ve umre ile ilgili bilgilerde ve kullanılan bazı ifade ve lafızlarda yer yer bu sembol ve şekillerin manalarının işaret edildiğini görmekteyiz. Hacdaki sembollerin dindarlık zihniyetinin gelişip yerleşmesi, hac ibadetinin içselleştirilmesi ve haccın hedefine ulaşması için söz konusu şekillerin manalarını, sır ve hikmetlerini önemseyen İslam âlimleri konuyla ilgili birbirinden güzel açıklamalar yapmışlardır. Bu tebliğde literatürde yer alan bilgiler belli bir sistem içerisinde, kişisel tecrübe ve gözlemler de ilave edilerek ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Sembol, Anlam.

Tekrarlayıcı Bir Tutku ve Eyleme Dönüşen Hac/Umre Ziyaretini Anlamaya Çalışmak

Abdulvahid SEZEN

Doç. Dr. Mersin Üniversitesi
Mersin - Türkiye
asezen@mersin.edu.tr

Özet

Hac ya da Umre ibadeti, insanlara İslam'ın doğuş ve yayılışı ile ilgili kutsal mekanları ziyaret imkanı sağlar. Gidilecek yerlerle ilgili temel inanç içerikleri, bilişsel ve duygusal bir hazırlığı kolaylaştırıp ziyarete verilen anlamı daha derin ve etkili hale getirir. Önceden bilinen yönüyle ve hakkında çokça hatıra dinlenen yolculuğun özlemi arttıkça kişi kendi tecrübesiyle önemli niyetlenmeler kazanır. Müslüman kimliğinin belki de en yoğun hissedildiği kutsal mekanlar etkileyici yaşantı ortamı olarak öne çıkar. Yoğun duygular ve dünyanın karmaşasından uzaklaşma fırsatı olarak düşünüldüğünde ziyaret çoğu kez arzulanan bir hale dönüşebilir. İnsanın dünyadaki anlamını belirginleştirebildiği bu tür mekânsal konumlanma fırsatları, inanç, ibadet, yaşantı ve ilişkiler boyutuyla tümünden varoluşsal bir boyut kazandırabilir. Aynı amaç-niyet ve ibadetlerle aynı yöne (kible) yüzünü, bedenini ve kalbini yönelten Müslümanlar için Kabe'yi görme ve tavaf ibadeti ile diğer ritüeller, ulaşılması gereken en önde gelen hedeflerden biridir. Farklılıkları ve belirsizlikleri kabule dayanan fakat hep birlikte bir uyumla aynı ortamda bulunma işlevi sayesinde Kabe'yi tavaf, kişinin iman ve inancının duygusal güçlendiricisi olan sosyal kanıtları sağlar. Hem ortamın manevi niteliğini dikkate alma hem de bütün dünyadan gelenlerin oluşturduğu barışçıl ve dingin huzurlu görünüm imanının yüksek duygusal tecrübelerini destekleyicidir.

Kişinin kendisi ve parçası olduğu dini kimliğinin bir üyesi olarak kalabalıklarda inancının gereğini yaparak aidiyet ve sorumlulukları hatırlatma açısından da Hac/Umre ibadeti önemlidir. Modern toplum yaşantısında konumunu, sınırlarını, yönünü ve hedeflerini kaybetmeyle karşı karşıya kalan inananların belirli sadelikte ve toplumsallıkta, belirli süre içinde bunları yeniden hatırlamaları ya da öğrenmeleri görünüm kazanır. Aslında bu ziyaretleri yaşam boyunca tekrar etmek isteyenlerde, bilinçli ya da değil, varoluşsal anlam ve değerini keşif ve tecrübenin huzuruna rastlanabilir. Nefs ya da benlik kontrolü günlük hayatta çoğu zaman sosyal çevreyle uyumlu ve daha çok bedensel ve maddi haz-zevkle uyumlu sürdürülür. Hac/Umre ziyaret sonrası kazanılan bir özdenetim duygusu ile kişiyi daha amaçlı, niyetli ve bilinçli iradi eylemleri kolaylaştırabilir hale gelir. En temel duygular olarak inananlar bu kutsal yolculuk ve ibadetlerle değer, önem, sabır, güçlülük, yenilenme, huzur, güven ve kesinlik, teslimiyet, arınma ve birliktelik duygu ve değerlere ulaştıkları ifadelerinde yansımaktadır. Çalışmamızda bireyin yaşamında önemli bir dönüm noktası olarak görülen Hac/Umre ibadeti ya da ziyaretinin psikolojik bakış açısıyla anlaşılması amaçlanmaktadır. Kutsal inanç merkezleri ve mekanlarına ait tecrübi ve duygusal yaşantı ve hatıraların kalıcı etkilerinin altında yatan psiko-sosyal faktörler incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Umre Ziyareti, Psikoloji, Din Psikolojisi.

Hac Motivasyonları Bağlamında Hacı Adaylarının Hacca Hazırlanmasıyla İlgili Bazı Tespit ve Öneriler

Faruk KARACA

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Rize - Türkiye

faruk.karaca@erdogan.edu.tr

Özet

Birey Őuurunda inanılan Varlığı aktif hale getiren ibadetlerden biri olan hac ibadeti birçok dinde bulunmaktadır. Mekanı, rükünleri, sembolleri ve ambiyansıyla diğer dinlerdeki hac ibadetinden birçok özelliğiyle farklılık arz eden İslami hac ibadetine Müslümanlar tarafından yüklenen anlam ve misyon onu diğer ibadetlerden ayrı bir yere koymaktadır. Hac ile adeta dinlerini tamamlayacaklarına yani dini olgunluğa ulaşacaklarına inanan birçok insan onun için diğer hiçbir ibadete yapmadığı kadar sosyal ve psikolojik hazırlıklar yapmaktadır. Esasen hac ibadeti kendisine yüklenen bu misyonu hak edecek birçok özelliğe sahiptir. Zira görece uzun bir zaman dilimine yayılan hac ibadeti esnasında diğer dini pratiklerin (namaz, kurban, sadaka) birçoku icra edilmeye devam edildiği gibi, hatıralarla dolu kutsanmış mekanlarda kutsanmış zamanlarda milyonlarca insanla birlikte aynı Şeyi yapıyor olmak ibadet psikolojisini önemli derecede etkilemektedir. Tebliğde hac ibadetiyle ilgili teorik ve tecrübi literatür hac esnasında yapılan kişisel gözlemlerle birlikte ("Hac Ve Umre Psikolojisinin Dindarlık Üzerine Etkisi" isimli TÜBİTAK projesini yürüten yazar 2017 yılı hac döneminde fetva ve irşad ekibi görevlisi olarak yaklaşık bir ay hacıları gözleme imkanı bulmuştur) değerlendirilecek ve hacı adaylarının ilgili ibadete hazırlanması bağlamında yapılabilecek çalışmalarla ilgili bazı tespit ve önerilerde bulunulacaktır.

Tebliğde yer alacak tespit ve önerilerden bazıları Őunlardır. Türkiye kökenli hacı adayları hac ibadetine ve hacılık unvanına büyük bir misyon yüklemektedir. Bu durum hac ibadetine motivasyon sağlamaları için uygun olsa da dindarlığın bir bütün olarak hayat boyu devam eden bir olgu olduğu konusunda eğitilmeleri önem arz etmektedir. Hacı adaylarının büyük çoğunluğu diğer ibadetleri olduğu gibi hac ibadetini de bir görev olarak algılamakta ve bu ibadet algısı hacda gerçekleşebilecek kazanımları sınırlandırmaktadır. Onların ibadetlere salt görev bilinciyle değil, Őükür, minnettarlık, hayranlık, sevgi, fedakarlık gibi motivasyonlarla yönelmeleri için seminerler verilmeli, ibadet psikolojileri yeniden yapılandırılmalıdır. Türkiye kökenli hacıların büyük bir çoğunluğu eğitim seviyesi açısından orta ve düşük düzeyde olup, Arapça yeterlikleri ise yok denecek kadar azdır. Arapça bilen Müslümanların bile büyük çoğunluğunun namazda okudukları sureleri anlamlarını düşünmeden okudukları düşünülürse, ibadetlerdeki anlamsal boyutun ortaya çıkması güçleşmektedir. Sembolleri en bol olan hac ibadetine anlamsal boyutun ortaya çıkması ise ayrı ve ciddi bir eğitimi gerektirmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Hacı, Motivasyon, İbadet Psikolojisi.

الآثار النفسية في الحج واقع وصفها، ومآمول استثمارها للنهوض بالفرد والمجتمع المسلم

Ahmed Abu'l-Kasim El-Celidi

ماجستير دراسات إسلامية/ مدير إدارة الدراسات والتميز المؤسسي
طرابلس

algledy1986@gmail.com

Özet

ندوة الحج/ تركيا /أبريل ١٢٠٢ الأبعاد الاجتماعية والنفسية والثقافية للحج فقرة: آثار عبادة الحج على نفسية الإنسان. عنوان الورقة: الآثار النفسية في الحج واقع وصفها، ومآمول استثمارها للنهوض بالفرد والمجتمع المسلم ملخص الورقة الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على أشرف الأنبياء والمرسلين، نبينا وعظيمنا محمد وعلى آله وصحبه وسلم تسليما كثيرا، أما بعد: فإن فريضة الحج من الفرائض التي لا تحصى منافعها الشرعية والاجتماعية والنفسية على الفرد والمجتمع على حد سواء، وإنها الفريضة الوحيدة التي تشعر الفرد حقيقة بأنه جزء من أمة عظيمة مترامية الأطراف، حيث يجتمع معه على التوحيد الأبيض والأسود العربي والعجمي، ولا تجتمع أغراض قوم تجمعهم ديانة واحدة بمثل ما تجتمع في حج بيت الله الحرام، ولذا كان وقعها على النفس عظيم تمتد آثاره لسنين عديدة وأزمة مديدة، حتى إن الفرد يعود من حجه بشعور أممي بدلا من شعور قومي خرج به من بلاده. وعليه كان على الأمة أن تتعاون في تحفيز هذا الشعور والعمل على استدامته لتهيئ الأجواء النفسية المشتركة المستدامة مع العالم الإسلامي في مشارق الأرض ومغاربها. ولا شك أن ذلك يتقابل مع تحديات داخلية وخارجية، وشواغل اختيارية واضطرابية لا يتم النجاح في اجتيازها إلا بالتعاون التنموي المجتمعي التأهيلي بين المؤسسات الدعوية وعلى رأسها المؤسسات الدينية الرسمية في الدولة المسلمة الراعية لشؤون الحج والعمرة في البلاد. ومن هنا جاءت هذه الورقة لمحاولة المشاركة برسم خارطة طريق تنمية نفسية مستدامة تعين المسلم للمحافظة على امتداد النور الإيماني والنفسي المقتبس من رحلة الحج المباركة. أحاول فيها إدراج تنبيهات ومقترحات تحول دون فوات لذة الإيمان العميق في النفس المؤمنة مع توسيع دائرة النور لتشمل تجسيد جسر أخوي متين بين أبناء الأمة الواحدة حتى تقل غربة أقلياتهم، وتنعدم معاناة مستضعفيهم، وتنمى الاستثمارات الفكرية لطاقتهم وكفاءاتهم كما أرشد النبي صلى الله عليه وسلم من خلال هذه الجمهرة المنيفة من الأحاديث والآثار الشريفة. كتبه: أ. أحمد أبو القاسم الجليدي مدير إدارة الدراسات والتميز المؤسسي الهيئة العامة للأوقاف والشؤون الإسلامية /طرابلس -ليبيا.

Anahtar Kelimeler:

الحج، النفسية، الإنسا

آثار الحج على نفسه الانسان

السيد محمد الطباطبائي

استاذ بالجامعة. جامعة آزاد الإسلامية ، فرع طهران المركزي ، قسم علم النفس

ايران- طهران

smtaba39@gmail.com / smtaba39@yahoo.com

Özet

ملخص (نبذه مختصره) ترتبط ممارسات العبادة بصحة الجسد والعقل ورفاهية الإنسان. ودين الإسلام بالإضافة إلينا المواقف والمعتقدات لها جوانب عملية وتعبدية، ومن مظاهر الدين العملية الحج وطقوسه، وكل عمل يقوم به الإنسان له أثر مباشر أو غير مباشر عليه. لذلك تسعى الدراسة الحالية إلى تقصى أثر الحج على النفس البشرية، فالحج وقواعده وطقوسه من أهم وأساسيات الإسلام، وله آثار تربوية وأخلاقية وصوفية وروحية وعاطفية واجتماعية. لها آثار اجتماعية واقتصادية وسياسية وأمنية لها تأثير إيجابي على التنظيم النفسى للإنسان فيما يتعلق باليوم، يبحث علماء النفس عن الآثار الفردية والاجتماعية للحج على البشر. ومع ذلك، من خلال فحص قواعد البحث العلمى الأقل، تم كتابة عنوان الدراسة الحالية ولهذا الغرض استخدم هذا البحث المنهج الوصفى التحليلى بالإشارة إلى المصادر الإسلامية الموثوقة والمعرفة النفسية لتقصى أثر الحج على النفس البشرية. وأظهرت النتائج أن الحج مع زيادة حب الله، ونمو الذكاء الروحى، والشعور بالسلام، والأمن النفسى، والأخلاق الحميدة، الكمالية والبحث عن الحقيقة وتقوية القوى الفكرية والعقلانية والتفكير الإيجابى واحترام الذات والآخرين وتقوية الثقة بالنفس والتنظيم الذاتى وضبط النفس وتقوية الكفاءة الذاتية والرفاهية والسعادة والتفاؤل وزيادة الروح متوسط العمر المتوقع، التوازن فى الشخصية، الصبر، الالتزام والالتزام بالقيم، الصدق والنقاء، تقوية روح التقدير والامتنان، المثابرة وزيادة الحب والرحمة واللطف، وتقوية العلاقة الروحية مع الله، والعلاقة الإيجابية مع النفس، وتصحيح العلاقات الاجتماعية مع الآخرين، والإيثار والتعاون والتعايش السلمى، والعلاقة البناءة مع الطبيعة وتحسينها، والتواضع، والتواضع، والتسامح. التضحية بالنفس، وفهم الآخرين، وإدراك حدود الذات والآخرين، الاعتراف بحقوق الآخرين ومراعاتها، والاعتراف بمشاعر الذات والآخرين وإدارتها والتحكم فيها (تنمية الذكاء العاطفى)، والسرية والمسؤولية، ومراقبة الانضباط، وزيادة إحساس المرء باحترام الذات، تقوية روح الإحسان وردود الفعل السلوكية الإيجابية وتجنب الاضطرابات السلوكية والأمراض العقلية مثل الغطرسة والغيرة والأنانية والتعلق الدنيوى والتحييزات الخاطئة والقلق والقلق، جميعها لها علاقة فاعلة وراقية وبناءة ومتنامية مع الصحة النفسية للإنسان. ستكون روحانياتهم.

Anahtar Kelimeler:

الحج، الصحة النفسية والعقلية، الأبعاد الفردية والاجتماعية للحج، الروحية

15. OTURUM

**DÜNYADA VE ÜLKEMİZDE HAC EĞİTİM
VE İRŞAT FAALİYETLERİ - I**

**HAJJ EDUCATION AND GUIDANCE ACTIVITIES IN THE WORLD
AND IN OUR COUNTRY - I**

فعاآیات التعلیم والإرشاد فی الحج فی بلدنا والعالم - ١

Hac Yolcuları Eğitim Programının Hacı Adaylarına Sağladığı Katkılar

Fatih KURT

Doç. Dr., Genel Müdür, Diyanet İşleri Başkanlığı
Ankara - Türkiye
fatihkurt25@hotmail.com

Özet

Hac yolcuları eğitim programı, hac yolcularına hac ibadeti ile ilgili gerekli bilgi ve becerileri kazandırmak amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bu program, dönem esasına göre yapılmakta ve bu doğrultuda 4 aşamaya taksim edilmektedir. Ana gaye itibarıyla bir irşat programı olan bu uygulamanın en önemli amacı hacıların, bilinçli bir hac ibadetini gerçekleştirmelerine yardımcı olmak ve haccin insanın hayatında bir milada dönüşmesine destek olmaktır. Aynı zamanda hacca giden görevlilerin en başarılı bir şekilde görevlerini yerine getirmelerine katkı sağlamaktır. Hac yolculuğu, maddi ve manevi hazırlıkla çıkılması gereken bir yolculuktur. Bu eğitim programını uygulayacak eğitimciler için “eğitici eğitim” ve “kafile görevlileri semineri” gibi programların yapıldığı da malumumuzdur.

Şüphesiz bu eğitimlerde, Hz. Peygamberin tebliğ ve hitabet metotlarıyla ilgili hadis ve sünnetinden yararlanılmaktadır. Hac, bizzat Hz. Peygamberin uyguladığı bir ibadet olması nedeniyle irşat edeceklerin hacılara yönelik öğretilerinin benimsenmesi için, Hz. Peygamberin bu ibadetle ilgili sünnet ve hadislerini aktararak konuşmalarını bezemeleri gerekir. Zira sözün gücü, sahibinden kaynaklanır. Hacı adaylarına yönelik eğitim programında iman konuları öncelikle ele alınmalıdır. Zira hac ibadetinin bilinçli bir şekilde yapılması için haccı emreden yaratıcının yüceliği ve ona dair bilgiler zihinlerde yer etmelidir. Bu doğrultuda Allah'ın isim ve sıfatlarından oluşan tevhid inancı hacı adaylarına anlatılmalıdır. Öte yandan İslam dininin üç saç ayağı olan iman, ibadet ve ahlak ilkeleri hacı adaylarına, birbirinden bağımsız olmaksızın, özenle aktarılmak suretiyle Müslümanın, bunlarla sorumlu olduğu anlatılarak, bu üç kategoriyi de içerisinde barındıran ve uygulaması esnasında her birine dair önemli hususlara ihtiyaç duyan hac ibadeti, daha bilinçli bir şekilde gerçekleşecektir. Böylece hacı adayı yapacağı ibadetin bilincinde olarak, ibadetin menasikini bilerek hakkıyla uygulayacak, maruz kalacağı zorlukları sabırla karşılayacak ve gönlüne huzur telkih eden bir ibadet yapma ruhu kazanmasına destek olacaktır.

Anahtar Kelimelere:

Hac, Eğitim Programı, İman, İbadet, Ahlak, Bilinç.

Hac Öncesinde İrşat ve Eğitim Faaliyetleri Bağlamında Hacca Manevi Hazırlık

Mehmet Emin AY

Prof. Dr. Uludağ Üniversitesi
Bursa - Türkiye mehmeteminay@hotmail.com

Özet

İnsanları bir konuda eğitime tabi tutmak, önce onları ön bilgilerle donatmak ve alacakları bilgilere hazır hale getirmekle mümkündür. Eğitimde birbiriyle en çok alakalı iki kavram, “motivasyon” ve “hazırbulunuşluk” tur. Kanaatimizce Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen “hac ibadeti öncesindeki irşad ve eğitim faaliyetleri” de bu kavramların öngördüğü kazanımları hedeflemektedir. Hazırbulunuşluk kavramının dini kültürümüzdeki en anlamlı örneğinin, Allah Teâlâ ile Hz. Musa (a.s.) arasında Tûr Dağı’nda yaşananlar olduğu söylenebilir. Bu olayda, biraz sonra karşılaşacağı olağanüstü hadisenin kendisi açısından tahammül/tolere edilebilir hale gelmesi için Allah Teâlâ, ona elindeki asâsı hakkında sorular sormuş, o da asâsı hakkında bilgiler vermiştir.

Tabiri câiz ise Allah Teâlâ, Hz. Musa’yı biraz sonra karşılaşacağı mucizelere karşı “hazır hale” getirmiştir (Bkz. Tâhâ 20/11-23) Diyanet İşleri Başkanlığı’nın, tüm hacı adaylarının “ulaşım, sağlık, konaklama ve güvenliğini sağlama yanında onların manevi anlamda da büyük kazanımlarla ülkemize dönmelerini” hedeflediği bilinmektedir.

Kanaatimizce her biri önemli olan ulaşım, sağlık, konaklama... gibi hizmetleri sunmaktan belki de daha önemlisi, hacı adayının “haccının makbuliyetine” tesir edecek nitelikte bir hazırlıkla yola çıkması ve mübarek topraklara bu donanımla ayak basmasıdır. Hac ibadetinin ifa edildiği günlerde kendisine son derece önemli destekleri olacak bu hazırlık ve donanım, hiç şüphesiz hacı adayının daha yola çıkmadan, henüz memleketindeyken alacağı eğitimlerle manevi bir “hazırlık” sürecini başlatması ve bu süreci başarıyla tamamlamasıyla gerçekleşecektir. Sunulacak tebliğde, “Hacca Manevi Hazırlık” başlığı ile ne kast edildiği; bu hazırlığın, sağlık, ulaşım, vb. konularda hazırlıklı olmaktan farkının neler olduğu; manevi anlamda hazırlıklı olmanın hacı adayına neler kazandıracığı; bu husustaki eksiklik ve yetersizliğin nelere yol açabileceği” gibi sorulara cevap teşkil edecek bilgilerin önemine temas edilmeye ve konu muhtelif örneklerle incelenmeye çalışılacaktır. Hacca manevi hazırlıkla gidişin, psikolojik, sosyolojik, pedagojik, tarihi, ilmî, irfânî, edebî, ahlâkî diyebileceğimiz pek çok alanla yakın ilişkisinin olduğu, konunun detaylarına inince net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu alanların her birinden, “manevi hazırlık” hususunda alınacak bilgiler, karşılaşacağı her bir hadiseyi anlama ve anlamlandırma hacı adayına yardımcı olacaktır. Çünkü Allah Teâlâ “şeâir” olarak nitelediği pek çok “nişane”yi, (el-Bakara 2/158) müminin çıkaracağı derslere vesile kılmıştır. Fakat o ibretli dersleri çıkarmaya ancak “hazır” olanlar muvaffak olabileceklerdir. Binlerce yıllık geçmişiyile kadim bir ibadet olan hacca dair, Peygamberler Tarihi’nden ve Asr-ı Saadet’ten; Kur’an-ı Kerim’den ve Hz. Peygamber’in hadis-i şeriflerinden aktarılan bilgiler, şu cümleyi kurmamıza imkan tanımaktadır: “Hac’dan büyük kazanımlarla dönmek, ancak Hacca manevi hazırlıkla gitmekle mümkündür...”

Anahtar Kelimeler:

Motivasyon, Hazırbulunuşluk, Manevi Hazırlık.

Hac Organizasyonunda, İnsan Unsurunun Eğitimi ve İletişim Dili

Fikret KARAMAN

Prof. Dr. İnönü Üniversitesi
Malatya - Türkiye fkaraman23@yahoo.com

Özet

İlahi dinler başta olmak üzere tarihte iz bırakan bütün inanç sistemlerinde; kutsal mekân kavramı, bunları ziyaret etme arzusu ortak bir değer olarak daima var olmuştur. Bu nedenle insanlar; tarihin her döneminde kutsal kabul ettikleri yerleri belli kurallar çerçevesinde ziyaret etmişlerdir. Halen çağımızda yaşayan inançlarda da bu uygulama ve hareketlilik devam etmektedir. Hac ibadeti de, bir bakıma insanlık tarihi ile birlikte başlamış ve yeryüzünde topluca ibadet etmek amacıyla insanlar için kurulan ve “İlk Ev” olarak tanımlanan Mekke’deki “Kâbe” ile ilişkilendirilmiştir. Rivayetlere göre, bu kadim mabedin yeri, önceden melekler tarafından belirlenmiş ve tavaf edilmiştir. Yüce Allah Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail (a.s.) aracılığı ile Beytullah’ın yapımı tamamlanınca şöyle demişti: “*Bana hiçbir şeyi eş tutma! Tavaf edenler, ayakta ibadet edenler rükû ve secdeye varanlar için evimi temiz tut. İnsanlar arasında hacı ilan et ki gerek yaya olarak, gerekse nice uzak yoldan gelen yorgun argın develer üzerinde gelsinler*”. (Hac, 22/ 26–27) Böylece Hz. Adem (a.s.) den Hz. Peygamber (sav) dönemine kadar Kabe ve çevresi peygamberlerin ve tevhid ehlinin buluşma yeri olmuştur.

Niçin Eğitim? Çünkü İslam’da hac ibadeti, ilk kez hicretin dokuzuncu yılında farz kılınmış ve ertelenmeden ifa edilmek üzere; bizzat Hz. Peygamber kendisi ve hac emiri olarak tayin ettiği Hz. Ebu Bekir’in sorumluluğunda; yüz binden fazla sahabeyi Medine ve yollarda bir araya getirip eğitmek suretiyle hac yapmışlardır. Allah’ın elçisi bu kutlu yolculuğun hazırlık döneminde, mikat mahallinde, yol boylarında, Mekke girişinde, ikamette, Mescidü’l Haramda, Safa- mervede, Mina, Müzdelife ve Arafat’ta hacca dair dini hükümlerin nerede, ne zaman ve nasıl yapılacağını ashabının şahsında bütün ümmetine uygulamalı olarak öğretmiş ve şu hatırlatmada bulunmuştur: “*Haccın dini vecibelerini benden alınız. Çünkü bilmiyorum (ama) herhalde bu haccımdan sonra belki de hac yapamam*”. (Müslim; Hac, 51) Bu nedenle sempozyumun başlığında görüldüğü üzere; gelişen ve değişen şartlar da dikkate alınarak hac organizasyonundaki asıl başarının; sisteme dahil hacılar ile, ekip personeli, din görevlileri, kafile başkanları ve diğer sorumluların eğitimine, insani ilişkilerine özellikle iletişim dilinin nezaketine bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle söz konusu çalışmada; hac organizasyonunda yer alan insan unsurunun eğitimine, iletişim diline ilişkin açıklamalar ve tartışmalar üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Hac, İbadet, Eğitim, Uygulama, İletişim.

Hac Dönüşü Sonrası Eğitim ve İrşad Faaliyetleri

Veli Vehbi BARDAKÇI

Dr. İl Müftü Yardımcısı
Uşak - Türkiye
v-v-b-@hotmail.com

Özet

İslâmiyet beşikten mezara insanın eğitim ve öğretimine büyük önem vermiştir. Camilerde başlayan eğitim ve öğretim faaliyetleri zamanla medrese ve mekteplerde sürdürülmüştür. Günümüzde bu kutlu mirası devam ettiren çeşitli örgün ve yaygın eğitim kurumlarından bazıları milleti aydınlatma görevini üstlenen Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlıdır. Kurumda görevli Müftü, Vaiz, Din Hizmetleri Uzmanı, Kur'an Kursu Öğreticisi, İmam-Hatip ve Müezzin-Kayyımlar çeşitli mahfillerde halka gerekli dini bilgileri ulaştırmaktadırlar. Bu çerçevede Hac ve umreye gidecek insanların bilgilendirilmesine yönelik faaliyetler de bulunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı, hac ve umreye gidenlerin ibadetlerini dinin belirlediği ölçüler içerisinde ve manevi zevk alarak yapabilmelerini sağlamak üzere hac öncesi ve hac sırasında eğitim çalışmaları düzenlemektedir. Hac dönüşü ise hacılarla irtibata geçilmesini tavsiye etmektedir. Hac öncesi ve hac ibadeti sırasında yapılan irşad faaliyetlerinin olumlu izlenimleri müşahade edilmektedir. Dolayısıyla vazifesini yerine getirip memleketine dönenlerle irtibatın koparılması onların manevi gelişimine katkı yapacaktır.

Hac sonrası eğitim ve irşad faaliyeti, hacıların karşılanması ve evlerinde ziyaret edilmesi ile başlamalıdır. Daha sonra bir plan çerçevesinde gruplar oluşturularak Kur'an-ı Kerim'i okumayı bilmeyenlere camilerde ve Kur'an kurslarında Kur'an okuma öğretilmelidir. Bu süreçte Kur'an-ı Kerim meâli ve tefsir, hadis, fıkıh-ilmihal, kelâm, siyer ve ahlâk vb. gibi dersleri içine alacak olan irşad faaliyetleri yapılmalıdır. Sosyal medya üzerinden de bu tür faaliyet imkânları araştırılmalıdır. Böylece insanımızla Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı kurumlar arasındaki ilişkinin sağlıklı bir şekilde devam ettirilmesi ümit edilmektedir. Bu iletişim sağlıklı bir şekilde sürdürülebilirse Başkanlığın her alandaki faaliyetleri kendileriyle paylaşılacak ve onların maddî ve manevî katkıları da sağlanmış olacaktır. Her yaştaki vatandaşımıza layıkıyla din hizmeti sunabilmek için din hizmetini verenlerin kalitesi önemli olduğu gibi, faydalanılacak ekipman ve hizmetin sunulacağı ortamın hazırlanması da önem arz etmektedir. Hiçbir vatandaşımızı dışlamadan dini konuda kendilerini aydınlatma görevi yerine getirilmesi gereken bir sorumluluktur. Bu çalışmada, hac ve umre ibadetini yapanların manevî kazanımlarını sürdürmelerine yönelik hangi faaliyetlerin yapılabileceği konusu üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Umre, İrşad, İletişim, Ahlâk, Âhret.

Dijitalleşen Dünyada Hac: Görselliğin Dilinde Ruhun Yitimi Tehlikesi Üzerine

Hülya ALPER

Prof. Dr. Marmara Üniversitesi
İstanbul - Türkiye
hulyaalper@hotmail.com

Özet

Dijitalleşen Dünyada Hac: Görselliğin Dilinde Ruhun Yitimi Tehlikesi Üzerine Bu günün dünyasının içinde bulunduğu şartlar ve imkânlar, insanı giderek artan bir şekilde dijital bir ortama sürüklemekte ve karşı karşıya kalınan mevcut durum dini hayat da dâhil olmak üzere pek çok alanda değişim ve dönüşümlere yol açmaktadır. Böyle bir realiteyi göz önünde bulunduran bu tebliğ, hac ibadetini konu edinen bilhassa Türkçe yazılmış örnek internet siteleri üzerinden bir araştırma yapma hedefi taşımaktadır. Tebliğde bu sitelerin içerikleri, anlatım biçimi, dili ve kullandığı görsel malzemeler ele alınarak ilgili yerlerde nasıl bir hac tasavvuru çizildiği belirlenmeye çalışılacaktır. Bu yapılırken ulaşılan sonuçların İslâm'ın beş şartından biri olan hac ibadetini, sadece biçimsel açıdan değil manevî yönü itibariyle ne derece ortaya koyduğu, yalnızca görünen değil görünenin ötesine geçerek ruhunu da ne derece yansıtır yansıtmadığı sorgulanacaktır. Esasen dış görünüşün, şeklin ve görüntünün, içsellik, anlama ve ruha galebe çaldığı modern dünyada ibadetler hakkında da benzer yaklaşımların muhtemel varlığı başlı başına bir sorun olarak görülmektedir. Bu bağlamda hac ibadeti üzerinden dijitalleşme ile dindarlık arasındaki olumlu ve olumsuz etkileşime genel anlamda işaret edilecektir.

Anahtar Kelimeler:

Dijitalleşme, Hac, Haccın Ruhü.

16. OTURUM

TARİHSEL BİR YÖNETİM PRATIĞİ OLARAK HAC EMİRLİĞİ
HAJJ EMIRATE AS A HISTORICAL MANAGEMENT PRACTICE

إمارة الحج باعتباره تطبيقاً تاريخياً للإدارة

Hac Organizasyonuna Yeni Katkıları Sunması Bağlamında Hac Emirliğı Tecrübesi

Gencal ŞENYAYLA

Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi
Denizli - Türkiye
gsenyayla@pau.edu.tr

Özet

İslam'ın beş temel ibadetinden birisi olan hac, Allah'ın emri ile Hz. İbrahim'in insanları davet ettiği günden bugüne kadar icra edilmiş ve önemini korumuş olan bir ibadettir. Tarihi süreçte insanların tevhit inancından sapması sonucu hac ibadetinin içerisine tevhidin ruhuna uygun olmayan bazı unsurlar dahil edilmiştir. İslam'ın zuhuru ve bölgeye hâkimiyetiyle birlikte Hz. Peygamber, şirk unsurlarını ortadan kaldırırken aynı zamanda haccı da tevhit esası üzere yeniden aslına uygun hale getirmiştir. Toplu icra edilen bir ibadet olması dolayısıyla haccın huzur, güven ve asayiş içerisinde yerine getirilebilmesi için tarihin her döneminde değişik uygulamalar hayata geçirilmiştir. Cahiliye döneminde hacla ilgili görevler yüksek bir itibar vesile olarak Kureyş'in belirli boyları tarafından yürütülürken, haccın farz kılınmasından sonra da Hz. Peygamber, bu ibadetin organizasyonu için bazı yeni uygulamaları hayata geçirmiştir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in en önemli uygulamalarından birisi de hac emirliğidir.

Hac emirliği, Mekke'nin fethinden sonra ihdas edilmiş olan bir görevdir. İlk hac emiri olarak da Hz. Ebû Bekir görevlendirilmiştir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Râşid halifeler döneminde, onun ihdas ettiği bu görev ehemmiyetle devam ettirilmiş ve bazen bizzat halifelerin kendileri bu görevi üstlenmişlerdir. Rasulullah'ın ihdas ettiği bu görev, İslâm tarihi sürecinde de İslâm devletleri tarafından devam ettirilmiş ve 1924'te bölgenin Suûd ailesinin yönetimine geçmesinden sonra lağvedilmiştir. Hac emirliği, bu ibadetin usulüne uygun ve emniyetli bir şekilde yürütülmesi için ihdas edilmiştir. Hac organizasyonundaki dinî vecibelerin ifasından sağlık hizmetlerine, emniyet tedbirlerinden hukuki konulara kadar pek çok alanda hizmet yürütmüş olan en üst düzey kurumdur. Bu yapıyla tarihi süreçte hac emirliğinin, günümüz hac organizasyonu ile benzer hizmetler yürütmüş olduğu görülmektedir. Kuruluş felsefesi ile icra ettiği fonksiyonlar itibarıyla gerek hizmet zenginliği ve gerekse personel istihdamı bağlamında Diyanet hac organizasyonuna örneklik edebilecek uygulamalara öncülük etmiştir. Bu tebliğde, ümmetin asırlarca ayakta tuttuğu hac emirliği kurumu tanıtılacak ve bu kurumun tecrübesinden hareketle günümüz hac organizasyonuna katkı sunmak bağlamında yeni tekliflerde bulunulacaktır. Bu teklifler, organizasyonun mahiyeti ve görevli personelin niteliklerini tespit açısından olabilecektir. Yapılacak tekliflerin, değişen şartlar bağlamında organize edilen hac organizasyonuna yeni açılımlar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Hac Emiri, Organizasyon, Hac Görevlisi.

Hacıların Yöneticisi Olarak Hac Emirinin Görevleri

Murat EROĞLU

Cezaevi Vaizi
Konya - Türkiye
murateroglu1@gmail.com

Özet

İslam dininin temel ibadetlerinden birisi olan hac, imkânı olan Müslümanların hayatlarında en az bir defa yerine getirmekle yükümlü oldukları bir ibadettir. Bu ibadetin yerine getirilmesi ile ilgili pek çok husus söz konusudur. Hac ibadetinin pratiğiyle ilgili en temel konulardan birisi de hac kabilelerinin yönetilmesidir ki bu müessese İslam Kurumlar Tarihinde “Hac Emirliği” olarak ifade edilmektedir. Hac emirleri, hac kafilesini devletin başkentinden alıp hacca götürme ve beldelerine geri getirme, yolculuk esnasında hacıların ilgili ihtilafları giderme, yiyecek, içecek, barınma ve saldırılardan koruma vb. vazifelerle yükümlüdürler. Bu görevlerin yanı sıra hac ibadeti yapılırken hacıların doğru bir şekilde yönlendirilmesi, hac menâsikinin zamanında ve doğru bir şekilde ifa edilmesi gibi pek çok hususu da içeren görevlerle mükelleftirler. Bu kadar önemli vazifelerin yürütmesinde yöneticilik konumunda olan hac emirliğinin toplumsal statüsü ile idari hiyerarşideki konumu da elbette ki ehemmiyet arz etmektedir. Bu yönüyle Hac Emirliği, İslam Tarihi boyunca vazgeçilmez kurumlardan birisi olmuştur.

Elbette bu kadar mühim bir statüye sahip olan hac emirliği konusunda pek çok çekişmeler ve mücadeleler de söz konusu olmuştur. Diğer taraftan İslam, bir nizam ve intizam dinidir. Özellikle toplumsal meselelerde insanların başına buyruk bir şekilde hareket etmesine müsaade etmemiştir. Hac ibadeti ise farklı bölge ve kültürlerden gelen, dilleri ve renkleri farklı insan topluluklarının bir araya geldikleri ve belli bir düzen içerisinde yapılan bir ibadettir. Bu yönüyle İslam Tarihinde Hac Emirliği ile ilgili müesseseleşme Hz. Peygamber (s.a.s.) dönemiyle başlamıştır. Ondan sonraki dönemlerde de bu müessese hep muhafaza edilmiş ve hac ile ilgili en temel konulardan birisi haline gelmiştir. Hac emirinin görevlerini ortaya koymayı amaçlayan bu tebliğimizde öncelikle Hac Emirliği Kurumu, hac emirlerinin taşıması gereken şartlar, göreve tayinleri ve görevden azledilmeleri, toplumsal ve idari hiyerarşideki konumları incelenecektir. Ardından da Hz. Peygamber (s) döneminden başlayarak İslam Tarihinin ilk dönemlerinden itibaren hac emirlerinin siyasi ve idari görevleri ile dini görevleri ele alınacaktır. Ayrıca çeşitli dönemlerde hac emirlerinin görevlerindeki değişim ve genişlemeler konusu da tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Hac Emirliği, Hac Emiri, Hac Kervanı, Menasik, Mikat.

Emevîler Dönemi Hac Emirleri ve Uygulamaları

Ömer AKTAŞ

Dr. Öğretim Üyesi, Kastamonu Üniversitesi
Kastamonu - Türkiye
omeraktas6154@hotmail.com

Özet

İnsanlık tarihinin en eski ibadetlerinden biri olan hac ibadeti, ilahi menşeli din veya insan menşeli dini oluşumlarda çok eski zamanlardan beri Allah'a hürmetin bir nişanesi olarak görülüp ifa edilen bir ibadettir. Birçok fonksiyonlar içeren yapısıyla bu ibadet Allah'ın son dini olan İslam'ın da beş temel esasından biri olmuştur. İslâmî çevrede hac ibadetinin Hz. Âdem ile başladığı yönünde yaygın bir kanaat olsa da genel kabule göre o, Hz. İbrahim ve oğlu İsmail'in Kâbe'nin yerini bulup yeniden inşa etmeleri üzerine onlardan sonraki nesillere miras kalmıştır. Mekke'nin tarihi geçmişi ve Kâbe'nin konumu Arap kabilelerinin her zaman bu şehri ve Kâbe'yi yönetme arzularını beslemiştir. Onların bu mücadeleleri ve süreç içinde toplumsal inanç bozuklukları hac ibadetinin aslından uzaklaşp tebdil ve tağyir edilmesine neden olmuştur. Bu süreç Hz. Peygamber'e kadar devam etmiştir. Hz. Peygamber'in Mekke ve Medine'deki mücadelesine bakıldığında hac ibadetinin farziyyetinin biraz geç ahkâm edildiği görülecektir. Bunun sebebi Arap toplumsal yapısının dini değişime direnmesi ve Mekke'nin fethi için şartların oluşmamış olmasıdır.

Mekke'nin fethi, Kâbe'nin yönetim ve ulaşım yollarının Müslümanların eline geçmesini sağlaması üzerine Allah Teâla hac ibadetiyle ilgili hükümlerini bildirmiştir. 9/631 yılında Hz. Ebû Bekir ile başlayan ilk İslam haccıyla bu ibadetle ilgili bazı kural ve kaideler belirlenmiş ve gerekli duyurular yapılmıştır. Bir yıl sonra Hz. Peygamber'in meşhur veda hutbesini de irad ettiği Vedâ Haccı'nda ise Allah'ın varlığına ve birliğine iman etmenin gerekliliğiyle birlikte, İslâm toplumunun dini ve sosyal yapısının gereksinimleri olan kural ve kaidelere temas edilmiş; ayrıca bu ibadetin nasıl ve ne şekilde nerede ve ne zaman yapılacağıyla ilgili hususlar bizatihi Hz. Peygamber tarafından bu hacca katılan on binlerce Müslümana gösterilerek öğretilmiştir. Dini ve siyasi yönü de bulunan bu ibadete Allah Rasûlünün halifeleri gerekli ihtimamı göstermişlerdir. Ancak süreç içerisinde yeni fetih ve ihtidalarla birlikte İslam toplumsal yapısında değişimler olmuş ve Müslümanların yönetimi Emevî ailesine geçmiştir.

Emevilerin yönetimleri süresinde on dört halife görev yapmıştır. Bu halifeler hac ibadetinin manevi gücünden ve toplumları birleştirici özelliğinden istifade etmeye çalışmışlardır. Onlar hem kendi konumları, hem veliaht tayin etmeyi düşündükleri çocukları ve hem de sülalelerinin prestijleri açısından bu ibadetin gücünden istifade etme yoluna gitmişlerdir. Bu nedenle çok önemli bir mazeret olmadığı müddetçe Emevi halifeleri hacca emirlik etmiş, istikbal meselesi olduğunda da çocuklarını bu işle görevlendirmişlerdir. Aksi bir durumla karşılaştıklarında da ya ailenin en yakın üyeleri veya aile üyeleri içerisinde atanan Haremeyn valileri bu görevi yerine getirmekle görevlendirilmiştir. Tebliğimizde, Emevîler Dönemi Hac Emirleri'nden ve onların bu görev esnasındaki uygulamalarından tebliğ süresinin sınırı dahilinde bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler:

Emevîler, Hac Emirleri, Hac Uygulamaları.

Hac Emirliği Kurumunun Siyasî Amaçlı Kullanımına Dair Emevîler Döneminden Bazı Örnekler

Adem TUTAR

Prof. Dr. Korkut Ata Üniversitesi
Osmaniye - Türkiye

Haci ATAŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Korkut Ata Üniversitesi
Osmaniye - Türkiye
haciatas@osmaniye.edu.tr

Özet

İslam'ın temel ibadetlerinden biri olan haccın, dinî ve idarî olmak üzere iki boyutundan söz etmek mümkündür. İslam öncesi dönemde Araplar haccın bu iki yönüne bir de ticareti eklemişlerdi. Müşrik Araplar Kâbe'yi, dolayısıyla hac merasimlerini sadece dinî bir ritüel olarak görmüyor aynı zamanda ticarî bir olgu olarak bu merasimlere ehemmiyet veriyorlardı. Bunun en önemli göstergesi hac mevsimlerinde düzenlenen panayırlardır. Arap yarımadasının farklı beldelerinden çok sayıda insanın Mekke'ye geliş amacı sadece hac yapmak değil aynı zamanda ticaret yapmaktır. İslâm dininin Hicaz bölgesine hâkim olmasıyla beraber hac ibadetinin aslına uygun bir şekilde, sadece Allah rızasını gözetmek gayesi ile yapılması konusunda bazı yeni uygulamalar ihdas edildi. Bu maksatla Resûlullah (s.a.s.), Mekke'nin fethinden sonra "Hac Emirliği" kurumunu tesis etmiştir. Bu işin ehemmiyetinden ötürü de en yakın arkadaşı Hz. Ebû Bekir'i ilk "hac emîri" olarak tayin etti. İslam medeniyetinde ilk hac emîri olarak bilinen Hz. Ebû Bekir'den Hz. Ali dönemine kadar bu vazifenin siyasî amaçlı kullanıldığını söylemek pek mümkün değildir. Dördüncü halife Hz. Ali, h. 37. yılda Abdullah b. Abbas'ı hac emiri olarak Mekke'ye gönderdi. O dönem Şam valisi olarak görev yapan Muâviye de Yezid b. Şecere'yi aynı maksatla Mekke'ye göndermiştir. Tabiatıyla bu iki emir arasında Mekke'de hac merasimlerinin yürütülmesi hususunda görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır. Neyse ki o yıl Şeybe b. Osman'ın hac emirliği üzerinde anlaşma sağlanınca herhangi bir çatışma yaşanmadan mesele çözülmüştür.

Muâviye, kendi iktidarının sonlarına doğru oğlu Yezid'i veliahd tayin etmek istemiş ve bu talebini Müslümanların önde gelenlerine onaylatmak için bazı girişimlerde bulunmuştur. Emevî halifesinin bu emelini gerçekleştirmek için başvurduğu yollardan biri de oğlunu Hac Emîri olarak tayin etmesidir. Kanaatimizce Muâviye, dinî ve idarî bir kurum olan Hac Emirliği'ni, oğlunun halifeliği hususunda halkı ikna etmek için kullanmak istemiştir. Başka bir ifadeyle o, Müslümanlar tarafından büyük bir itibara sahip olan Hac Emirliği'ni siyasî emelleri doğrultusunda fırsata dönüştürme gayesi gütmüştür. Yine bu kurumun siyasî amaçla kullanılmasına diğer bir örnek de h. 68. yılında dört halife adayının Arafat'ta hac emiri olarak bayrak açmasıdır. Bunlar: Hz. Ali'nin oğlu Muhammed b. Hanefiyye, Abdullah b. Zübeyr, Necde b. Amir ve Mervan b. Hakem'dir. Aynı şekilde bu hac emirleri arasında da ciddi anlaşmazlıklar meydana gelmiş; neyse ki herhangi bir silahlı çatışma yaşanmamıştır. Emevî halifeleri, idareleri boyunca Hac Emirliği'ne son derece ehemmiyet verdiklerinden bizzat kendileri bu görevin başında hacca gitmişler veya bu hassas vazifeyi Ümeyye oğullarına tahsis etmeye özel itina göstermişlerdir.

Anahtar Kelimeler:

İslam Tarihi, Hac, Hac Emirliği, Emevîler.

XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Haccın İdaresinin Dönüşümü Çerçevesinde Emirü'l-Hac Kaymakamlığı

Mustafa GÜLER

Prof. Dr. Kocatepe Üniversitesi
Afyonkarahisar - Türkiye
mustafaguler4308@gmail.com

Özet

Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde Haccın farz kılınmasından itibaren Mekke'de Haccın idaresi ve menasikini icrası maksadıyla tayin edilmeye başlayan Hac Emirliği kurumu tarihi süreç içinde ciddi değişim ve farklılaşmalara uğramıştır. İlk dönemlerde hacı sayısı, coğrafi bölgelerin yeknesaklığı ve iş yoğunluğu nedeniyle tek olan Hac emirliği, ilerleyen süreçlerde sayıca fazlaşmıştır. Osmanlı devletinin Hicaz'ı ilhak etmesinden itibaren ise ilk dönemlerde Mekke ve Medine'deki işlemlerden Şerifler sorumlu tutulmuş, coğrafi bölgelere göre hem Osmanlı idaresi hem de Hacı gönderen diğer Müslüman idareler kendi Hac emirlerini tayin etmişlerdir. Bu minvalde Şam Hac Emirliği, Mısır Hac Emirliği, Yemen Hac Emirliği gibi uygulamalara geçilmiştir. Osmanlı Devleti, İstanbul Merkezli olarak tertip ettiği içinde surre alayları, kutsal şehirlere gidecek hediyeleri de ihtiva eden İstanbul-Suriye Hac kervanını hep birinci derecede tutmuştur. Bu kervanın Şam'dan itibaren idarecisi olan Şam valisine aynı zamanda ve Emiru'l-Haclık vazifesi de verilmiştir. Dini, siyasi ve sosyal olarak en mühim hac kervanı olan Şam Hac kervanının idarecisi Sultanlara da vekâlet etmesi saikiyle Mekke ve Medine'de ayrı bir ihtimama tabi olmuştur.

Bu çalışmada Öncelikle XVIII. Asrın sonlarından başlayıp XIX. Yüzyılın ilk yarısında oldukça artan hacı sayılarının idaresinde yaşanan değişikliklere temas edilecek akabinde hususiyle Hicaz vilayetinin tesis edilmesinden sonra yaşanan gelişmelere temas edilecektir. Akabinde Hicaz valilerinin haccın idaresi ve güvenliğinde aktif rol almaları, Süveyş kanalının açılmasından sonra farklılaşan yol ahvali ve bünyesinde Müslümanların yaşadığı sömürgeci devletlerin Cidde'deki konsoloslukları eliyle hacca müdahale etmeye çalışmaları gibi temel hususlarda değişime uğrayan Haccın idaresinde, 1850'lerden sonra uygulamaya geçirilen Emirü'l-Hac Kaymakamlığı ele alınacaktır. Çalışma çerçevesinde büyük oranda Osmanlı Arşivinin konuya dair değişik kataloglarda bulunan belgeleri, Osmanlı ve diğer Müslüman ülkelerden gelen ve hatıralarını kaleme alan seyyahların eserleri ve dönemin krokileri kullanılarak bu müessese ortaya çıkarılacaktır. Böylelikle günümüze uzanan süreçte Osmanlı Devletinin son dönemlerde haccın iradesi sistematığına dair düzenlemeleri tespit edilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Hac Emirliği, Hicaz Eyaleti, Osmanlı Devleti, Cidde.

17. OTURUM

DÜNYADA VE ÜLKEMİZDE HAC EĞİTİM
VE İRŞAT FAALİYETLERİ - II

HAJJ EDUCATION AND GUIDANCE ACTIVITIES IN THE WORLD
AND IN OUR COUNTRY - II

فَعَالِيَاتِ التَّعْلِيمِ وَالْإِرْشَادِ فِي الْحَجِّ فِي بِلْدَانِنَا وَالْعَالَمِ - ٢

دور الحكومة الاندونيسية في تقديم مناسك الحج للحجاج

Sri İlham LUBIS

وزارة الشؤون الدينية للجمهورية اندونيسيا

Jakarta - Endonezya

srilubis66@gmail.com

Özet

إدارة توعية الحج البحث مقدم من الأستاذة سري إلهام لوبيس، جاكرتامديرة خدمات الحج الخارجية سابقا في وزارة الشؤون الدينية باندونيسيا. يتحدث البحث عن دور الحكومة في التوعية للحجاج وهم أكبر عدد الحجاج في العالم ويعتبر الحجاج الإندونيسيين من فئة كبار السن. تتولى الحكومة الإندونيسية عقد ٨ مرات جلسات توعية حسب اللوائح لحضور إرشادات مناسك الحج قبل ذهابهم الى المملكة العربية السعودية. هناك مميزات إدارة التوعية للحج في كل موسم، منها ما يلي: (١) في كل فوج هناك مرشد ديني لضمان سلامة أداء مناسك الحج والعمرة. هذا المرشد يلازم الحجاج وفي المملكة ايضا هناك من يتولى إرشادات عن مناسك الحج. (٢) وجود خطة الحج ويشمل المنهج ل مواد التوعية في فترة الحج والفترة قبل وبعد أداء المناسك. من ضمن المسائل في مجال التوعية فيما يلي: (١) للحجاج تفاوت استيعاب مناسك الحج ومعظمهم ربات المنزل وذوات مستوى التعليم الدنيا. (٢) الاعتماد الكلي للحجاج والحاجات على المرشد الديني، علما بأن إلقاء الدروس في الجلسات لا يكفي لشرح كل المعلومات المهمة عن الحج والعمرة. (٣) عدم معرفة اللغة العربية ومعظم الحجاج ما سافروا الى خارج البلاد. (٤) من الناحية الثقافية هناك ممارسات غير لائقة ان تطبق في الأراضي المقدسة. إذن لابد من يضمن صحة حجهم واتباع كل الخطوات بطريقة سليمة. من الحلول المرجوة لتفادي المشاكل هي ما يلي: (١) عقد الجلسات التوعية طوال السنة والدروس لكبار السن يختلف عنها لصغار السن لانهم بحكم سنهم كثيرا ما ينسوا المعلومات عن المناسك. (٢) البعد الجغرافي للحجاج هناك صعوبة لحضور الدروس، فيلقى الدرس بطريقة إلكترونية، وخاصة لكبار السن عقد فصول صغيرة وليست كبيرة لمساعدتهم على ان يستوعبوا الدروس. (٣) طلب إيجاد عدد كاف من المرافق العامة مثل المطابخ ودورات المياة في الأراضي المقدسة لأن المسافات المتباعدة تحدث ارتباك للحجاج وقد تتأخر وصول الوجبات إليهم. (٤) تصحيح ونشر معلومات عن المناسك والعبادات التي تؤدي، مثلا وجود معلومة عن وجوب العمرة سبع مرات أثناء الحج وهنا مهم دور التوعية لفهمهم بعدم اتباع ممارسات التي يتقل الحجاج وخاصة في الأيام القليلة قبل الوقوف في عرفات. مثال آخر عن أداء دفع دم النسك اثناء حج التمتع حيث يفرض لهم من المملكة للدفع في بنك الراجحي لشراء الأضحية ولكن لعدم فهمهم يدفون الى أشخاص غير آمنين ويستغلون عدم معرفتهم للأموار. (٤) اتباع جدول رمي الجمرات في الوقت المحدد لسلامة وأمن الحجاج.

Anahtar Kelimeler:

الحج مؤتمر،

The Hajj Character Training Course For Moral And Spiritual Intelligence: Preparing The Pilgrims To Be Socially Responsible During And After The Pilgrimage

Musharraf Hussain

Dr. Karimia Institute
Nottinghamshire - İngiltere
musharraf.hussain@karimia.com

Özet

Allah said, "Prepare yourselves for the Hajj, and the best preparation is to be Allah conscious. People of understanding be mindful of Me." (Al-Baqara:197) In this paper, I describe a short training course for hopeful pilgrims which will prepare them for the tough Hajj journey and beyond. The course consists of learning Islamic moral and the spiritual values. It will be delivered in two workshops each three hours long. The Messenger said, "I have been sent to perfect moral values, strong character." Moral values are rules we cherish that guide the way we think and act. In first workshop the pilgrims will learn the essential ingredients for developing a strong character: kindness, patience, honesty, generosity, and forgiveness. They will learn how these values shape attitude and develop self-control, the ability to control anger, arrogance, greed, and jealousy. The second workshop will extend this learning to enhance spiritual intelligence. This is God-consciousness, certainty and trust in Allah, submission to and satisfaction in Allah's grace, hope and gratitude. The purpose of Spiritual intelligence is to become aware of the big picture, as they connect with the Ummah and Allah, they become mindful. After understanding the moral and spiritual intelligences, I present a model to achieve this. This model is based on the teachings of the venerable teachers like Imam Ghazali, Imam Nawawi, Shaikh Abdal Qadir Jilani, Shaikh Ahmed Sirhindi and others. With strong character and spiritual intelligence, the pilgrim will grasp: The Social responsibilities to respect one another, Care for fellow pilgrims, making peace between people, being positive about others and not quarrelling. The outcomes of the course: the pilgrims will be patient, forgiving and kind therefore capable to cope with the difficulties of travel, the tests of living among crowds and the stressed environment of the Hajj. The Hajj character training course will inspire them to be exemplary Muslims, who will perform Hajjun Mabroorun and return home ka waladin masumin.

Anahtar Kelimeler:

Training Course; Character Development, Growing Moral and Spiritual Intelligence, Pilgrims Welfare.

Guidance And Educational Activities Before Hajj In Malaysia

Haj. Shahrin Bin AWALUDIN

Master of Education
Kuala Lumpur - Malezya
shahrin.awaludin@lth.gov.my

Özet

Hajj guidance and education are fundamental element for the completion of the fifth pillars of Islam, performing Hajj. The Hajj guidance need to be enhanced and improvised relevant to condition from time to time. Lembaga Tabung Haji (TH) in Malaysia have been managing Hajj courses and publishing Hajj books since the establishment of TH in 1963. Hajj guidance programs are divided into two main priorities which are the development of prospective pilgrims and Hajj facilitators. Hajj facilitators are qualified Islamic educational teachers that have been certified by TH. They must attend interview, training and must meet TH's conditions such as education eligibility, age requirement, good characteristics and personality. For the prospective pilgrims, they must attend Basic Hajj Course, Intensive Hajj Course and Prime Hajj Course before departing to the Holy Land. There have been many changes in recent years such as the fast development of the information and communication technology (ICT) systems and lately the pandemic Covid-19 that have been affecting the world right now, have urged TH to undertake new planning and action in facing current and future challenges. The other objective of Hajj guidance is to ensure pilgrims completing their hajj and returning to Malaysia to become a better person (soleh and musleh). This paper will be discussing Hajj guidance activities and programs for pilgrims before departing to the Holy Land. Starting with the development of Hajj facilitators, TH had carried out Intensive Tafaquh Hajj and Umrah class, online exam, and National Muzakarah Hajj Resolution via virtual. Based on the programs' evaluation, the participants were very satisfied, and the programs were effective as they met the objectives of the programs. Next virtual program that will be organised in February to March 2021 is Basic Hajj Course to all prospective pilgrims with estimation of 40,000 participation. The findings from the program will be done online and will be shared in this paper for the benefits of all parties in Hajj management. Wallahu'alam.

Anahtar Kelimeler:

Hajj Guidance, Hajj Educational Activities, Malaysia.

أنشطة التعليم والإرشاد للحج في العالم

أسامة عبد الكريم العثمان

مدير المكتب الديني في لجنة الحج السورية

غازي عنتاب - شاهين بي

general-secretary@sy-et-hajj.org

Özet

بسم الله الرحمن الرحيم مقدمة: الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على نبينا محمد وعلى آله وصحبه ومن اتبع هداه إلى يوم الدين، وبعد: فإن الله تعالى خلقنا لعبادته فقال: {وما خلقت الجنّ والإنس إلا ليعبدون} [الذاريات: ٦٥]. والعبادة: اسم جامع لكل ما يحبه الله ويرضاه من الأقوال والأعمال الظاهرة والباطنة، والعبادة لا تكون مقبولة عند الله إلا إذا اجتمع فيها شرطان: الإخلاص والمتابعة. أولاً: مشكلة البحث ومبرراته: إن الواجب على المسلم ألا يقدم على أي عبادة إلا بعد أن يتعلم أحكامها وشروطها وواجباتها وسننها، حتى تكون عبادته صحيحة مقبولة، فكيف إذا كانت هذه العبادة ذات كلفة مادية وجسدية ولربما لا يؤديها في عمره إلا مرة واحدة، فهذا يجعل الاهتمام بها أكثر والاستعداد لها أعظم، فلا بد من إيجاد آلية مناسبة لتقديم العلم الشرعي المتعلق بشعيرتي الحج والعمرة للمستفيدين منه، بما يتوافق مع الإمكانيات المتوفرة. ثانياً: أهمية البحث: تتمثل أهمية البحث بواقعيته بالدرجة الأولى، فهو قابل للتطبيق العملي، وهو يجسد التعليمات التي اتخذتها لجنة الحج السورية منذ إدارتها لملف الحج السوري، فهو برنامج تطبيقي واقعي بامتياز، هذا من جهة. ومن جهة أخرى تتمثل أهمية البحث بأنه يقوم بترتيب الجهود وتوجيهها وفق المقصد الأصيل وهو أداء العبادة تبعاً للتعليمات الشرعية، من جهة أخرى. ولا يخفى على ذي لب أن هذا الموضوع يحتاجه كل من الموجه والمرشد الديني، وينتفع منه القائمين على إدارة ملف الحج عموماً، لأجل ذلك جاء هذا البحث المقتضب. بقلم: د. أسامة عبد الكريم العثمان ثالثاً: خطة البحث: المبحث الأول: أنشطة التعليم والإرشاد قبل الوصول إلى الأراضي المقدسة لأداء عبادة الحج. المطلب الأول: معايير اختيار الموجه والمرشد الديني. المطلب الثاني: إعداد المادة العلمية للحجاج. المطلب الثالث: آلية توصيل المادة العلمية للحجاج. المبحث الثاني: مناهج مختلفة في تدريب العاملين والموظفين في تنظيماً الحج في الدول المنظمة. المطلب الأول: الدورات العلمية. المطلب الثاني: الدورات التطبيقية. المبحث الثالث: نماذج تعليمية لحجاج الدول المنظمة. المطلب الأول: نموذج نظري. المطلب الثاني: نموذج تطبيقي. (تقريبي، حركي) المبحث الرابع: الإرشاد أثناء أداء عبادة الحج. المطلب الأول: الدروس والمحاضرات الفيزيائية. المطلب الثاني: طاولة الفتوى. المطلب الثالث: المسابقات والجوائز. المطلب الرابع: الزيارات التعريفية ما قبل أداء المناسك. المطلب الخامس: المتابعة العملية. المطلب السادس: الزيارات التعريفية بالأماكن التاريخية. المبحث الخامس: الأنشطة التعليمية بعد أداء عبادة الحج والعودة إلى البلاد. المطلب الأول: المحاضرات العلمية لمتابعة الحج في الأحكام الشرعية. المطلب الثاني: اللقاءات الدورية لاستمرار العلاقة الإيمانية. المبحث السادس: المنشورات المرئية وتطبيقات الهاتف المحمول. المطلب الأول: المنشورات المرئية والرقمية في التعليم والإرشاد. المطلب الثاني: تطبيقات الهاتف المحمول في التعليم والإرشاد. النتائج: توصيات البحث ومقترحاته: الخاتمة.

Anahtar kelimeler:

الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على نبينا محمد وعلى آله وصحبه ومن اتبع هداه إلى يوم الدين

التوجيه والإرشاد في الحج أحكامه ومقاصده الشرعية

الدكتور نجوغو صمب

دكتوراه في الفقه وأصولي

Senegal

masyer2@gmail.com

Özet

الحمد لله ، والصلاة والسلام على رسول الله ، وعلى آله وصحبه ومن والاه . أما بعد . فإن الحج من شعائر الإسلام الكبرى وقواعده العظيمة ، فهو أحد الأركان الخمسة التي يقوم عليها بنيان الإسلام ، ومن جحد فريضة الحج خرج من دين الإسلام بإنكاره فريضة معلومة من الدين بالضرورة ، أجمع عليها جميع أئمة الإسلام على اختلاف مذاهبهم وعصورهم . هذا ، ولما كان الحج بهذه المكانة العظيمة والمنزلة العالية وجب أدائها كما أمر الله تعالى ، وكما أداه رسول الله صلى الله عليه وسلم ، لأن العبادة في الإسلام سواء كانت صلاة أو صياما أو حجا لا تقبل إلا بتوفر شرطين أساسيين وهما أولا : الإخلاص ومتابعة النبي صلى الله عليه وسلم وموافقة الشريعة . ولا شك أن هذين الشرطين لا يتحققان إلا بالعلم بالأحكام والآداب والمقاصد المتعلقة بهذه العبادات ، ولهذا اتفق العلماء على وجوب تعلم أحكام العبادات والتفقه فيها وسؤال العلماء فيما أشكل منها . وإن من أهم الوظائف المتعلقة بتنظيم الحج ما يتعلق بوظيفة التوجيه والإرشاد والتعليم للحجاج ، حيث تقوم الجهات المسؤولة عن تنظيم الحج في كل دولة بإرسال من يقوم بهذه الوظيفة المهمة وهي تعليم الحجاج مناسك الحج وشعائره وقيادتهم وإمامتهم عند أدائها ، مع توجيههم وإرشادهم منذ مرحلة الاستعداد للحج إلى حين الانتهاء منه ، وهي وظيفة قديمة وجدت منذ زمن النبي صلى الله عليه وسلم والخلفاء الراشدين إلى يومنا هذا ، ولكن مع التغيرات والتطورات التي حدثت في تنظيم الحج وإدارة شؤون الحجاج أصبح من الضروري تعميق البحث والنظر في أحكام ومقاصد الإرشاد والتوجيه للحجاج وما يتعلق بها النوازل الفقهية المستجدة . وفيما يلي خطة هذه الورقة المقدمة للمشاركة في ندوة الحج : المقدمة . المبحث الأول : مكانة الحج في الإسلام . وتحت المطالب التالية : المطالب الأول : مكانة الحج في القرآن . المطالب الثاني : مكانة الحج في السنة . المطالب الثالث : اجماع علماء الأمة على وجوب الحج . المبحث الثاني : مقاصد الحج ومنافعه . وتحت المطالب التالية : المطالب الأول : تحقيق العبادة وإقامة ذكر الله . المطالب الثاني : تنمية الشعور بالانتماء إلى الأمة الإسلامية . المطالب الثالث : من المنافع المادية في الحج . المبحث الثالث : توجيه وإرشاد الحجاج . وتحت المطالب التالية . المطالب : نبذة تاريخية عن إمارة الحج . المطالب الثالث : شروط الموجهين والمرشدين للحجاج وآدابهم . المطالب الرابع : وظيفة الارشاد والتوجيه للحجاج . خاتمة .

Anahtar Kelimeler:

الحج ، توجيه ، إرشاد

18. OTURUM

HAC MÛSİKİSİ

HAJJ MUSIC

موسيقى الحج

Osmanlı'da Hac Mûsikisi

Tacetdin BIYIK

Dr. Öğretim Üyesi, İnönü Üniversitesi
Malatya - Türkiye
tacetdin.biyik@inonu.edu.tr

Özet

Müslüman Türkler, saraydan sokağa, doğumdan ölüme kadar dünya hayatının her zaman ve mekânında mûsiki ile içli dışlı olmuşlar, mûsikiyi hem üretmiş hem de dinlemişlerdir. Mûsiki icrası, dinî olmayan amaçlarla gerçekleştirildiği gibi dinî saiklerle de yapılmıştır. Osmanlı toplumunda her alanda yoğun olarak görülen mûsiki icraları, İslam'ın beş temel esasından birisi olan hac ibadeti münasebetiyle de gerçekleştirilmiştir. Bu münasebetle yapılan icralarda, hem ibadeti gerçekleştiren ve gerçekleştirecek olan hacı adaylarında hem de onlara eşlik eden, uğurlayan, karşılayan veya onların yerinde olmayı arzulayan diğer kişilerde manevî hazzın oluşmasını ve/veya artmasını temin etmek, onları aynı ulvî duygular etrafında birleştirmek gibi amaçlar yatmaktadır. Normal şartlar altında aylar sürecek olan bu mukaddes yolculuğa çıkmadan evvel tertiplenen resmî ve sivil merasimlere bakıldığında bunların hemen hemen hepsinde sazlı, sazsız mûsiki icralarının olduğu görülecektir. Surre alaylarının uğurlanmasında, sarayda, İstanbul sokaklarında ve Üsküdar'da yapılan merasimlerde çalınan sazlar (kudüm, dümbelek, mazhar vb.), okunan tekbirler, salavatlar hem yolcuları hem de bütün ahaliyi haccın manevî iklimine sokmada büyük rol oynamaktaydı.

Hacıların uğurlanmasında yapılan törenlerde aynı amaçlarla getirilen tekbir ve salavatlar, karşılama esnasında yapılan merasimlerde ise çalınan sazlarla beraber okunan mevlitler, tekbirler ve salavatlar, hacıların yaşadığı, hissettiği duyguların, orada bulunanlar ile paylaşarak artmasına vesile olmaktadır. Hac yolculuğu esnasında okunan tekbirler salavatlar, ilâhiler kasideler vb. sözlü icralara bazı ritim sazlar da eşlik ederek yolculuğun fiziki yorgunluğunun hafiflemesine, neşe ve heyecanın artmasına katkı sağlıyordu. Mikât sınırlarına gelip ihrama girmekle beraber Kâbe'yi görünceye kadar hacı adaylarının sık sık okuyacakları bir diğer form ise telbiye idi. Osmanlı'da, hac aylarının ilki olan şevvalin girişiyile başlayıp Kurban Bayramı'na kadar devam eden sürede tekkelerdeki zikir merasimlerinde ve camilerde, haccın kutsiyetini, Mekke, Medine ve kutsal mekânların özlemine dile getiren ilâhiler okunurdu. Bu ilâhiler hacca gitme arzusuyla yanıp tutuşanların duygularının tercümanı mahiyetinde idi. Çok farklı makamlardan seslendirildiği görülen bu ilâhilerin sözleri incelendiğinde haccın Müslüman Türk'ün zihninde çok derin, ulvî ve duygusal anlamlar taşıdığı görülecektir. Kanaatimizce, ibadetlerin hemen hemen tamamında mûsikiden azami derecede istifade eden Osmanlı'da olduğu gibi günümüzde de onun (mûsikinin) amaç haline getirilmeden verimli bir araç olarak en güzel şekilde nasıl kullanılabileceğinin yollarının araştırılarak, mevcut uygulamaların daha bilinçli ve işin ehli kişilerin rehberliğinde uygulanmasının temin edilmesi büyük önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Osmanlı, Hac, Mûsiki, İlâhi, Kültür.

Haccın Estetik Boyutu: Hac Mûsikîsi

Hüseyin Akpınar

Prof. Dr. Harran Üniversitesi
Şanlıurfa - Türkiye
akpinar64@hotmail.com

Mustafa Said Dilek

Öğr. Görevlisi, Harran Üniversitesi
Şanlıurfa - Türkiye
msaiddilek@hotmail.com

Özet

İbadetlerimiz içerisinde bireysel ve toplumsal anlamda en fazla his yoğunluğunu barındıran ibadet Hac ibadetidir. Haccın psikolojik ve sosyo-kültürel açıdan birçok sonucu olduğu gibi Hac ibadeti etrafında şekillenen bir edebiyat ve sanat kültürü de oluşmuştur. Çalışmamızın konusu Hac ibadetinden mülhem bedii duyguların edebiyat ve sanat alanına yansımaları neticesinde oluşan Hac Mûsikîsi'dir. Çalışmamızın amacı Hac ibadetinin bütün yönleriyle mûsikî açısından ne ölçüde ele alındığının tespit edilmesi ve bu bağlamda oluşan kültürün ortaya konulmasıdır. Çalışmamızda Hac ibadetnin bireysel ve toplumsal etkileri, Hac sevgisinin mûsikî sahasında kendisini nasıl gösterdiği ve daha da önemlisi farz olan bir ibadet dolayısıyla İslâm'ın sanatın gelişimine katkısı ele alınacaktır. İlahî repertuarımız içerisinde Hac ile alakalı eserler tespit edilerek sunulacak, güfteleri dikkate alınarak yorumlarda bulunulacaktır. İlahî kelimesi sözlük anlamı olarak İlah'a, Allah'a ait olan demektir. Edebî bir tür de olan İlahî, bir Dinî Mûsikî terimi olarak Allah ve peygamber sevgisi başta olmak üzere dinî-tasavvufî duyguları dile getiren şiirlerin dinî mûsikî makam ve usulleriyle bestelenmesidir. Ahlaki erdemler, vatan, millet, bayrak sevgisi gibi bir Müslümanı ilgilendiren her konu ilahî kapsamında değerlendirilebilir. İlahî, câmî ve tekke mûsikisinde icra edilen ortak bir formdur. Câmilerde ibadetin öncesi ve sonrasında kişiyi ibadete hazırlama ve huşu; tekkelerde ise zikre eşlik etme, canlılık ve motivasyon kazandırma, dervişleri şevke getirme amaçlarıyla ilahî formundan istifade edilmiştir.

Bunların yanı sıra doğumdan ölüme hemen her alanda ve her olayda ilahîler okunmuş ve bu nispetle isimlendirilmiştir: Çocuk (Ninni) İlahîleri, Mektep İlahîleri, Düğün İlahîleri, Asker İlahîleri; mübarek gün ve gecelerle alakalı olarak Miraciyye ve Regaibiyye gibi. Ayrıca hicri ayların özelliklerine göre farklı konu içeriklerine sahip ilahîler de okunmaktadır. Muharrem ayında gerçekleşen olayları konu edinen "Muharrem İlahîleri", Ramazan ayında özellikle teravih tertipleri arasında okunan "Ramazan İlahîleri", büyük ve küçük tövbe denilen Cemâziyelevvel ve Cemâziyelâhir aylarında okunan "Tövbe İlahîleri" bunlardandır. Hicri aylara mahsus formlardan biri de "Zilhicce İlahîleri"dir. Şevval, Zilkâde ve Zilhicce aylarında Hac ibadetinin fazileti ve o mübarek beldelerin sevgisini, arzusunu ve özlemini içeren ilahîlerin icra edilmesini Zilhicce İlahîleri olarak tarif edebiliriz. Konunun çerçevesini hicri aylara sınırlı kalmaksızın çizecek olursak Hac ibadeti, başta Kâ'be olmak üzere oradaki yerlerin hususiyeti, gidenlerde oluşturduğu yakıcı hasret, gidemeyenler üzerindeki kavurucu özlem üzerine herhangi bir zaman diliminde sadırdan satıra dökülen nağmeleri daha genel bir ifade ile Hac İlahîleri veya Hac Mûsikîsi kavramıyla ifade edebiliriz.

Anahtar Kelimeler:

Hac, İlahî, Zilhicce İlahîleri, Hac Mûsikîsi, Hac İlahîleri.

Hac ve Umre İrşad Hizmetleri'nde Dinî Mûsikî'nin Yeri ve Önemi

Fatih KOCA

Doç. Dr. Ankara Üniversitesi
Ankara - Türkiye
neyzenfatihkoca@yahoo.com

Özet

Diyamet İşleri Başkanlığı, Hac ve Umre ziyaretini yapacak olan adaylara irşad faaliyetlerini ziyaret öncesinde yapmaya başlamaktadır. Bu faaliyetler kapsamında yapılan irşad hizmetleri, temelde adayların belirli düzeyde bilgi ve beceriye sahip olmalarını gerektirmektedir. Bu faaliyetlerin başında ise Kutsal Beldeler'de hem ferden hem de topluca icra edilecek olan bazı sesli formların öğretilmesi gelmektedir. Bunlar dini musikimizin önemli formlarından olan Tekbir, Telbiye ve Salavât'tır. Bu formlar toplu icra edilmesi gereken yerlerde daha iyi icra edilmesi için belirli bazı bestelerle mümkündür. Bu bestelerin en önemli özelliği, bazı melodik farklılıklar olmakla beraber tüm İslam Devletleri'nden gelen Müslümanların temelde aynı beste ile icra etmeleridir. Diyanet İşleri Başkanlığı Hac ve Umre Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından özel olarak seçilen Okuyucu Din Görevlilerinin temel görevi, ibadeti gerçekleştirecek olan adaylara bu icraları daha güzel yapmalarını sağlamak, özellikle Arafat programında ön ses ile yardımcı olmaktır. Böylece bu formların toplu sesle icra edilmesi, tekdüzeliğin bozulmamasına ve güzel icra edilmesine katkı sağlamaktadır. İslam Peygamberi, İslam'ın yüce kitabı Kur'an-ı Kerim olmak üzere diğer dini kıraatlerin de güzel sesle okunmasını tavsiye etmiştir. Güzel sesle icra edilen dinî mûsikînin her formu dinleyici açısından da önem arz etmektedir. Hac ve Umre irşad hizmetleri kapsamında "Okuyucu" diye adlandırdığımız güzel sesli Din Görevlilerinin başlıca görevleri; Arafat öncesi, Arafat ve Arafat sonrasında hacı ve umreciler için yapılan programlarda başta Kur'an tilaveti olmak üzere dinî mûsikînin çeşitli formlarını icra etmelerinden müteşekkildir. Bu husus, bu beldelerde bulunan hacı ve umreci adaylarının manevi duygularını yükseltmek, her an ibadette imiş gibi hareket etmelerini sağlamak, estetik ve güzellik duygusu ile yaratılmış varlık olan insanın ruh dünyasını yine bu anlayış ile zirvede tutmak adına yapılan bir görevdir. Okuyucuların icralarında dini musiki formlarının içeriğinin amaçları; Arafat öncesinde hacı adaylarını büyük gün Arafat'a manevi olarak hazırlamak, Arafat esnasında özellikle tüm hacıların da iştirakini sağlayarak Allah'ı beraberce anmaya yöneltmektir. Arafat sonrası yapılan icralardaki içerik ise, manen arınmış hacıların yurda döndükten sonraki hayatlarında da aynı duyguları kaybetmemesini sağlamaktır. Sonuç olarak, İrşad Hizmetleri'ndeki Okuyucu Din Görevlilerinin başarılı icraları Hacılar ve Umreciler tarafından pozitif anlamda değer görmekte, onların manevi duygularını zirve noktasına ulaştırmaktadır. Diğer büyük hizmetler yanında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu faaliyetleri milletimizce takdir edilmekte, olası yaşanan bazı aksaklıkların bile bu güzel faaliyetler neticesinde bertaraf edilmesine kaynaklık etmektedir. Bu bağlamda ele alacağımız konu; hacı adaylarının manevi duygularını üst seviyeye çıkarmak adına Arafat öncesi, Arafat ve Arafat sonrasında yapılacak programlarda İrşad Hizmet.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Umre, Arafat, Kur'an Tilaveti, Ezan, Tekbir, Telbiye, Salavat, İlahi, Kaside.

Hacı Uğurlama ve Karşılama Merasimlerinde Dini Mûsikînin Yeri ve Önemi

Muhammet SEVİNÇ

Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Ankara - Türkiye

muhammetsevinc@hotmail.com

Özet

Hicretin 9. yılında farz kılınan hac ibadetine, o dönemden günümüze Müslümanlar tarafından büyük önem gösterilmiştir. Hac ibadeti, hem bedenen hem de mali olarak belirli şartları taşıyan Müslümanlara farz kılınmış olsa da tüm Müslümanların gönlünde bu kutsal ibadeti gerçekleştirme arzusu her zaman yer etmiştir. Hacca gitme niyetinde olan her Müslümanın fiilen bu ibadeti gerçekleştirebilme imkânı olmamasından dolayı, hac niyeti ile sefere çıkabilme bahtiyarlığına erişen hacı adaylarına hemen her Müslüman toplumda gıpta ile bakılmış ve hacı adaylarının hem hac yolculuğuna uğurlanması sırasında hem de hacıların salimen memleketlerine dönüşleri sırasında tarihsel süreç içerisinde bir takım merasimler tertip edile gelmiştir.

Bu merasimlerin düzenlenmesindeki başlıca gayenin öncelikle hacı adaylarının bu kutsal ve bir o kadar da meşakkatli yolculuğa manen hazırlanmalarına yardımcı olmak, onların sevinçlerini paylaşmak ve Müslümanlar tarafından hac ibadetine ve hacca gidene gösterilen hürmet olduğu ifade edilebilir. İslam tarihi boyunca hemen her dönemde büyük önem verilen hacı uğurlama ve karşılama merasimlerinin bilhassa Osmanlı döneminde daha zengin bir kültüre dönüştüğü bilinmektedir. Ayrıca ilk olarak Abbasiler döneminde başlatıldığı bilinen Haremeyn'in sakinlerine hac mevsiminde çeşitli hediyeleri ulaştırmak için görevlendirilen "sürre alayı" geleneğine Osmanlılar da büyük değer atfetmiş ve bu gelenek Osmanlı döneminin sonlarına kadar devam etmiştir. Her yıl hac mevsiminde sürre alayının, başta hanedan üyeleri ve diğer devlet erkânı tarafından hazırlanan çeşitli hediyeleri Haremeyn'in görevlilerine ve sakinlerine ulaştırmak gayesi ile payitahttan yolcu edilmesi sırasında görkemli merasimlerin yapıldığı kayıtlarda detayları ile aktarılmaktadır. Hacı adaylarının kutsal hac yolculuğuna çıkmaları sırasında ve hac ibadetini gerçekleştirip salimen memleketlerine dönüşleri sırasında tertip edilen bu merasimler, kültürümüzün önemli bir değeri olarak günümüzde de Anadolu'nun hemen her yöresinde tüm canlılığı ile devam etmektedir.

Söz konusu bu merasimlerde gelenek olduğu üzere hem hacı adaylarının, hem de merasime katılan topluluğun manevi iklimini zenginleştiren dini musikimizin tekbir, telbiye, salavat, mevlid ve hac ilahileri gibi önemli formları icra edilmektedir. Çalışmamızda İslam medeniyetinde başta sürre alayları olmak üzere hacı uğurlama ve karşılama merasimlerinin genel anlamda tarihsel arka planından ve bu merasimlerde dini musiki formlarının kullanımdan söz edilecek, ardından günümüz Anadolu'sunda hacı uğurlama ve karşılama merasimlerinde dini musikimizin fonksiyonu ve icra edilen dini musiki formları çeşitli örneklerle değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Hac, Dini Musiki, Mevlid, Salavat, Tekbir, Telbiye, Hac İlahisi, İlahi.

19. OTURUM

DİĞER ÜLKELERİN HAC ORGANİZASYONLARI - I
HAJJ ORGANIZATIONS OF OTHER COUNTRIES - I

منظمة الحج في البلدان الأخرى - ١

Afghan Hajj Process: Caught in Transition of Old and New Practices

Muhammed Osman Tarık

Deputy Minister, Policy and Planning
Afganistan
DeputyM.PnP@mohia.gov.af

Özet

Afghan Hajj Process: Caught in Transition of Old and New PracticesBy: Mohammad Osman Tariq, Deputy Minister Policy and Planning, Hajj & Religious AffairsAbstract: Hajj is one of the five pillars of Islam and it has been exercised by Muslims from the first century of Islam up to now. It includes participation of both sex and people from different age and profiles. The process of Hajj itself has been exercised with different methods and practices. In particular, when the nation-state idea came in and Muslim world has been divided to different countries. The process gradually became more and more complex with all the measures range from limitation of number of Hujaj of each country, health, information technology, security, and finally Covid-19. This paper will assess and analyze the Afghan Hajj process and will compare the old and new practices in regards to different parts of the processes including changes by host country and changing profile of Afghan Hajjis in age, gender, and education. In this analysis and assessment, first, Afghan Hajj Process will be studied from three aspects: 1) old practices of Hajjis registration, selection (Qurrah or First Come First Serve rule), and the role of information technology in evolution of process; 2) Hajj cost and its impact on Hajj registration; 3) compatibility or incompatibility of Afghan Hajj Process with the requirements of Hajj processes evolved/imposed by Saudi Arabia. The paper will evaluate the profile of Afghan Hajjis in relations to the aforementioned aspects and the pros and cons on each other. The profile evaluation of Afghan Hujaj will include three main indicators of age, gender and education. This evaluation will compare the age range of Afghan Hujaj in the 1970s or 1980s and the current. This will also include gender assessment of Afghan Hujaj five decades ago and now. From the records exist in the Ministry of Hajj and Religious Affairs archives it clearly shows that female Hujaj number largely increased in current time rather than five decades ago. The evaluation will also discover educational aspect of Afghan Hujaj and analyze if there is significant difference among Hujaj's education level and the realities behind it. Finally, the paper will be concluded by not only providing transition and its challenges in practicing the process it will also explore how much the process has been affected by the changing profiles of Hujaj.

Anahtar Kelimeler:

Afghan; Hajj; Murshid; Transport; Age; Gender; Hujaj.

مراحل وتطور الحج في جمهورية الصومال

حمدي عبد الرحمن إسماعيل
جمهورية الصومال الفيدرالية
وزارة الوفاق والشؤون الدينية

Federal Somali Cumhuriyeti Vakıf ve Din İşleri Bakanlığı
info@mera.gov.so

Özet

تاريخ الحجاج الصوماليين من بعثة المصطفى(ص) الى يومنا هذا مرت على مراحل ومستجدات وظروف مختلفة ، وكان الحاج الصومالي منذ تلك التاريخ يتجه الى الأراضي المقدسة لأداء فريضة الحج بوجود عوامل وظروف بيئية وأمنية ومالية متغيرة ومختلفة وهو ما يتمثل عظمة أداء هذه الفريضة في قلب كل مسلم والحاج الصومالي بشكل خاص، حيث كان الحاج الصومالي يبذل كل جهد وكل غالي ونفيس لأداء فريضة الحج وبعض الحجاج الصوماليين كانوا يتركون لاهلهم الوصية لاحتمال عدم عودتهم ، حيث كانت وسائل المواصلات الحديثة والاتصالات كانت غير متوفرة في تلك الفترة، علما بأن تلك الفترة كان الحجاج الصوماليون يقدمون مشيا بالأقدام. منذ استقلال الأراضي الصومالية من الاستعمار الايطالي والبريطاني وإعلان جمهورية الصومال في سنة ١٩٦٠ م وخلال الحكومات المدنية والعسكرية المتعاقبة كان تنظيم الحجاج الصوماليين لاداء فريضة الحج بشكل منتظم وكان يتم منح تاشيرات الحجاج من العاصمة مقديشو لدى قنصلية المملكة العربية السعودية في مقديشو ومن ثم التوجه الى الأراضي المقدسة عبر البحر أوالجو وكان الطيران الوطني(الحكومي) الصومالي يشارك في نقل الحجاج من وإلى الأراضي المقدسة.

الحجاج الإندونيسيون: بين الجهاد والدبلوماسية السياسية

حمكا حسن

دكتور في الدراسات الإسلامية والعربية ووكيل المدير للدراسات العليا

Tangerang Selatan - Endonezya

hamkhasan@uinjk.ac.id

Özet

بدأ الحج للإندونيسيين في القرن الثاني عشر باستخدام سفينة ويعتمد على موسمي ما يبلغ وقت السفر حوالي ٦ أشهر. وفي عام ١٩٠٢/١٩٠١ وصل عدد الحجاج الإندونيسيين إلى ٨٢٠٠٠ حاج، أي ما يعادل ٧٤٪ من جميع الحجاج ما يصل إلى ٦١٠٠٠ حاج. يشير المؤرخون إلى أن الكثير من الإندونيسيين في مكة من المقيمين والحجاج سبب لتصبح لغة الإندونيسية لغة الثانية بعد العربية في هذا البلاد. وفي عام ٢٠٢٠، بلغ عدد حجاج الإندونيسيين حوالي ٢٣١٠٠٠. في حين أن البعض الآخر لديهم فترة انتظار للمغادرة تتراوح ما بين ٣٥ إلى ٤٠ عامًا. إن تنفيذ الحج بالنسبة للإندونيسيين ليس فقط عبادة قط، وإنما جهاد في سبيل الله وجزء من الدبلوماسية السياسية الدولية. فيما يتعلق بالجهاد، فإن العديد من الإندونيسيين على استعداد لتوفير المال وتأجيل توفير الضروريات الأخرى من أجل تغطية تكاليف المغادرة للحج لمدة ٢٠ عامًا للذهاب إلى الحج بعد سن السبعين وما فوق. لأن الحج بالنسبة لمعظم الإندونيسيين هو جزء مهم من مراحل حياتهم. لذلك، أعطت حكومة هولندا الاستعمارية لقب "حاج" ورمز "قلنسوة بيضاء" لمن أدى فريضة الحج. من الناحية الدبلوماسية، يعتبر موسم الحج لحظة مهمة للمسلمين الإندونيسيين لإجراء دبلوماسية مع حكومة وشعب المملكة العربية السعودية للاعتراف باستقلال إندونيسيا من قبضة المستعمرين. وقد ثبت ذلك من خلال إصدار خطاب الاعتراف باستقلال إندونيسيا عن الملك عبد العزيز آل سعود في ٢١ نوفمبر ١٩٤٧. وفي كل موسم الحج حاولت الحكومة الإندونيسية أن تقدم أفضل خدمة للحجاج من ناحية مادية وعبادة. كما قدمت الحكومة خدمات مادية من حيث أعداد للنقل بين المدن وبين المسكن والمساجد. وفيما يتعلق بالمسكن، تعد الحكومة مساكن الحجاج بمسافة ١ إلى ٣ كيلومترات من الحرم والمسجد النبوي. أما خدمة الاستهلاك فتجهزها الحكومة لمدة ٨ أيام في المدينة المنورة و٤ أيام في أيام عرفة ومنى حتى يتمكن الحجاج من التركيز على أداء عبادتهم. فيما يتعلق بالعبادة، تعد الحكومة الإندونيسية مرشدًا واحدًا لتوجيه الحجاج أثناء تواجدهم في مكة بالإضافة إلى كونه مصدر للاستفسارات، ورئيسًا واحدًا للمجموعة لكل مجموعة طيران وهو مسؤول في تنسيق الإدارة المتعلقة بالرحلة. بالإضافة إلى ذلك، تم تجهيز كل مجموعة طيران بطبيب مسؤول عن الحفاظ على صحة الحجاج. تهدف هذه الورقة إلى تقديم لمحة عامة عن تنفيذ فريضة الحج في إندونيسيا وهو بلد أكثر مسلم في العالم ما يبلغ عدد سكانه حوالي ٢٥٠ مليون نسمة، وقد حصل على جائزة كأفضل إدارة في تنفيذ فريضة الحج من المملكة وان تستفيد الدول الإسلامية من هذه التجربة. تتكون هذه الورقة من: مقدمة، وتاريخ الحج في إندونيسيا، وكيف الإعداد للحجاج انفسهم للعبادة، والتقاليد المعروفة للمجتمع في أداء فريضة الحج؛ والنتيجة؛ والخاتمة.

Anahtar Kelimeler:

الحجاج الإندونيسيون، الجهاد، الدبلوماسية السياسية

Evaluation Of Hajj Organization: The Evolution Of Hajj Management In Nigeria

Zikrullah OlaKunle Hassan

Chairman/Chief Executive Officer,
National Hajj Commission of Nigeria (NAHCON)
Abuja - Nijerya
kunlesan16@gmail.com

Özet

AbstractPerformance of Hajj from the part of West Africa called Nigeria predates the country which emerged out of colonial amalgamation of two protectorates in 1914. Colonial masters and indeed independent Nigeria met an annual tradition of the movement of people in caravans and contingents led by Emirs or traders through land routes that transverse the Sahara and most of North Africa or sea routes until the emergence of and introduction of air travel to Hajj. This paper explores the transformation of Hajj in Nigeria from 1954 when the Nigerian Government became involved, up till the establishment of the National Hajj Commission of Nigeria (NAHCON) by an Act of Parliament in 2006 and what this act did to Hajj Management from then till present. It further highlights peculiarities of Nigeria as a Federation of thirty-six States comprising of different tribes, ethnicities and languages having 38 entities exercising some statutory powers on the matters of Hajj. A comparison of approaches to pilgrim's registration, education and enlightenment, flight and accommodation arrangements and the coordination of Hajj rites between Nigeria and some countries indicates significant progress achieved and brings to the fore, areas Nigeria needs to improve upon if it intends to be the best in the Hajj industry. The fact that Nigeria's Hajj management moved from being one of the worst to one of the best in the span of a decade is an interesting case study worthy of further research by academics and Hajj enthusiasts. The paper ends with recommendations for international cooperation and collaboration between National Hajj entities across the globe to make Hajj organization more efficient for all.

Anahtar Kelimeler:

The Evolution Of Hajj Management In Nigeria.

20. OTURUM

DİĞER ÜLKELERİN HAC ORGANİZASYONLARI - II
HAJJ ORGANIZATIONS OF OTHER COUNTRIES - II

منظمة الحج في البلدان الأخرى - ٢

تنظيم الحج والعمرة في إندونيسيا في العقد الأخير وإدارته في زمن الجائحة كوفيد ١٩

Amany Lubis

Prof. Dr. Syarif Hidayatullah State Islamic University
Banten - Endonezya
amany.lubis@uinjkt.ac.id / rektor@uinjkt.ac.id

Özet

ملخص البحث إعداد أ.د. أماني لوبيس، جاكرتا، إندونيسيا تناول البحث بعنوان "تنظيم الحج والعمرة في إندونيسيا في العقد الأخير وإدارته في زمن الجائحة كوفيد ١٩" السياسات المعاصرة في تنظيم شؤون الحج والعمرة كون إندونيسيا تتمتع بأكبر نسبة الحج بين الدول. يخرج مئات الآلاف من الإندونيسيين سنويا في رحلات حج لزيارة الحرمين الشريفين في مكة والمدينة. وتطبق إندونيسيا نظام حصص لا يسمح للشخص بأداء الحج سوى مرة واحدة كل ٢٠ عاما. وقالت السلطات السعودية مؤخرا إن الحج والعمرة معلقان لحين إشعار آخر، ثم قرر وزير الشؤون الدينية الإندونيسي إلغاء رحلات الحج لعام ٢٠٢١ بسبب تفشي فيروس كورونا، واستمرار القيود على السفر. وكان من المقرر أن تبلغ حصة الحجاج الإندونيسيين هذا العام ٢٢١ ألف حاج من المواطنين. في صدد التنظيم صدر القانون رقم ٨ لعام ٢٠١٩ بشأن تنفيذ الحج والعمرة في ٢١ أبريل ٢٠١٩. هناك عدد كبير من الاختلافات المهمة بين المواد الرئيسية في هذا القانون والقانون السابق لتنظيم الحج الرقم ٣١ لعام ٢٠٠٨، وهي ما يلي: (١) رسوم تنفيذ الحج؛ (٢) تغيير الحجاج إلى من يفوضون عنهم من الأقرباء؛ (٣) تخصيص حصة الحج النظامي إلى ٩٢٪ ولحجاج الفنادق ٨٪؛ وإعطاء الأولوية لحصة الحجاج بحد أدنى لسن ٦٥ سنة. (٤) أمير الحاج هو وزير الشؤون الدينية الإندونيسي و٦ أشخاص من الحكومية و٦ أشخاص من منظمات أهلية إسلامية؛ (٥) يحصل الحجاج ذوو الإعاقة على خدمات خاصة؛ (٦) يتم تسجيل التأشيرات خارج حصص الحج الإندونيسية في وزارة الشؤون الدينية. (٧) لجنة تنظيم الحج تعني اللجنة المركزية واللجنة في المملكة السعودية، وفي محطات التسفير، ولجنة أفواج الحجاج. وجود مرشدي الحج والعمرة مرخصين لا تقل عن ١٥٣ شخصا، وأن يكون لديهم شهادة إرشاد للحج (٨) تحديد طاقم مرشدي الحج الإقليمي الذي يتكون من ضباط الأمن الإقليميون للحجاج ومستشاري العبادة والفريق الصحي؛ (٩) تقوية شؤون الرقابة والتحقيقات لضمان سلامة الأداء لكل مسؤول في تنظيم الحج. سوف يشير البحث إلى دور القانون الجديد من تبعات دينية واجتماعية واقتصادية وقانونية وإدارية.

Anahtar Kelimeler:

قانون تنظيم الحج - الجائحة كورونا

تقييم تنظيم الحج لدى لجنة الحج العليا السورية- اجراءات التسجيل - اختيار الحجاج تقييم فئات الحجاج

احمد الحداد

مدير مكتب مكة المكرمة

المملكة العربية السعودية - مكة المكرمة

rightknightsgy@gmail.com

Özet

المقدمة الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على المبعوث رحمةً للعالمين، وبعد: فقد شرفنا الله بالعمل في تنظيم الحج السوري وجعلنا القيمين عليه وألقى على عاتقنا مسؤولية خدمة حجاجه في بلادنا، ولما قبلنا تحمل هذه الأمانة والمسؤولية، كان لا بد لنا من أن نكون أهلاً لها وعلى مستوى قدرها نؤديها حق تأديتها، ونبذل في سبيل ذلك كل جهدنا، لنقدم لضيوف الرحمن أفضل الخدمات التي يستحقونها ونمكّنهم من أداء فريضة الحج بيسر وسهولة وبما يحفظ لهم حقوقهم. ومن هنا يظهر أهمية دور مؤسسات خدمة الحجاج كونها مطالبة بتطوير أفضل الإجراءات الإدارية والتنظيمية التي تحقق الأهداف المروجة الممثلة بتقديم أفضل الخدمات بما يحقق العدل والمساواة ويحفظ حقوق جميع الحجاج. مشكلة البحث: لطالما كانت طريقة تحديد الأشخاص المقبولين لأداء فريضة الحج من بين الراغبين بالحج سنوياً، مشكلة شغلت الجهات الإدارية المسؤولة عن تنظيم الحج، خصوصاً في ظل محدودية الأعداد الممنوحة للدولة وفق الاتفاقيات المبرمة مع المملكة العربية السعودية، وكان لا بد من أجل حل هذه المشكلة من اجراء الدراسات وتقييم التجارب المختلفة سعياً للوصول إلى الحل الأمثل لاعتمادها كنظام لتحديد المقبولين لأداء الحج في كل عام، وكذلك اعتماد نظام التسجيل الأنسب لتحقيق النتائج المرجوة، ومن ثم تقييم ما ينتج عن ذلك النظام من آثار على نوعية أو فئات الحجاج المقبولين واحتياجاتهم. هدف البحث: إن هدف هذا البحث هو تحديد أفضل آلية أو نظام _من خلال التقييم ومناقشة السلبيات والاييجابيات_ لاختيار الحجاج المقبولين لأداء فريضة الحج في كل عام بما يحقق المساواة وتكافؤ الفرص للحجاج، وبما يمكن الإدارة من تقديم أفضل الخدمات أهمية البحث: تأتي أهمية هذا البحث كونه يحاول معالجة مشكلة ربما تعاني منها معظم إدارات خدمة الحج في الدول الإسلامية، ويسعى الباحثون من خلاله لتقييم الحلول الممكنة والقابلة للتطبيق بناءً على تحليل الواقع العملي للحج السوري بما وصل إليه من نتائج بناءً على خبرة امتدت لسنوات عدة. وهو دراسة لحالة قائمة تحاول استقراء وتحليل واقع عملي واستخلاص أفضل ما وصل إليه من حلول بما يمكن من استخدامها والاستفادة من نتائجها المبحث الأول: إجراءات التسجيل للمطلب الأول: الإعلان وأهميته وأنواعها للمطلب الثاني: تطور إجراءات التسجيل وصولاً للآلية المعتمدة حالياً للمطلب الثالث: تقييم مبدأ قبول الحالات الخاصة (الاستثناءات) المبحث الثاني: طريقة اختيار الحجاج المطلب الأول: نظام الأكبر سنأ المطلب الثاني: نظام القرعة سنأ المطلب الثالث: النظام الحالي المختلط المبحث الثالث: الخدمات الصحية للمطلب الأول: الخدمات قبل السفر للمطلب الثاني: الخدمات أثناء الحج المبحث الرابع: تقييم فئات الحجاج للمطلب الأول: التقييم بالنسبة للسنة للمطلب الثاني: التقييم بالنسبة للجنس للمطلب الثالث: التقييم بالنسبة للتعليم الخاتمة وأهم النتائج والتوصيات.

Anahtar Kelimeler:

تقييم، تنظيم الحج، اجراءات التسجيل، نظام القبول

تقييم مستوى الخدمة المقدمة للحجاج السوريين من خلال تقييم أداء العاملين في ملف الحج السوري

هشام محمد خطيب

رئيس القسم الديني في لجنة الحج العليا السورية / كلية الشريعة - جامعة دمشق

تركيا - هاتاي - الریحانية

general-secretary@sy-et-hajj.org

Özet

مقدمة: الحمد لله رب العالمين وأفضل الصلاة وأتم التسليم على سيد الخلق وحبيب الحق سيدنا محمد عليه أفضل الصلاة وأتم التسليم وبعد: فإن موضوع تقييم الأداء من المواضيع المهمة والحساسة وذلك لأنه يتصل بصورة مباشرة بتحسين أداء العنصر البشري وتطويره، وعليه فإن عملية التقييم يجب أن تكون بصورة موضوعية وعلمية وعلى أساس العدالة والمساواة التي تحقق هدف المؤسسة ومن ثم تحقق حاجات المجتمع ككل من أجل النهوض بالخدمة نحو الأفضل. أهمية البحث: إن سبب النجاح في أي مؤسسة يكمن في البحث عن المشكلات لحلها والمعوقات لإزالتها بهدف تصحيح المسار، فبالقدر الذي يتم فيه ذلك على أسس علمية وحسب قواعد الشفافية بقدر ما يحصل النجاح ويحصل التقدم والرقى بالخدمة. لذلك اعتمدت لجنة الحج العليا السورية برنامجاً علمياً دقيقاً لتقييم أدائها وأداء المجموعات القائمة على خدمة الحجاج بشكل مباشر. أسباب اختيار الموضوع: إن اعتماد لجنة الحج مبدأ التطوير الدائم والاستفادة من الدراسات الحديثة والتجارب العلمية المفيدة وتطبيقها على العمل وكون أن كفاءة أداء المؤسسة مرتبط بكفاءة مواردها البشرية عمدت اللجنة إلى تطبيق أنظمة فعالة من أجل النهوض بأداء لتحسن الخدمة، ويعتبر نظام التقييم المعتمد من اللجنة ذو فعالية كبيرة في تطوير وتحسين الأداء مما ينعكس إيجاباً على خدمة ضيوف الرحمن انه لعظيم أن نقدم تجربتنا لمؤسسات المماثلة ليستفاد من هذه التجربة الرائدة لما وجدناه من تحسن ملحوظ في الخدمة ورفع للمستوى بشكل عام. هيكلية البحث: المبحث الأول: التقييم من الناحية النظرية. المطلب الأول: تعريف التقييم لغةً واصطلاحاً. المطلب الثاني: مفهوم التقييم والفرق بينه وبين التقويم. أولاً: أهمية التقييم. ثانياً: أهداف التقييم. ثالثاً: ميزات التقييم. المبحث الثاني: أنواع التقييم في عمل لجنة الحج العليا السورية. المطلب الأول: تقييم أداء مجموعات الحج السوري. أولاً: بنية تقييم أداء المجموعات. ثانياً: طريقة تقييم أداء المجموعات. ثالثاً: ميزات تقييم أداء المجموعات. رابعاً: استبيان رضا الحجاج. خامساً: التقييم الذاتي. المطلب الثاني: تقييم اللجنة الداخلي. أولاً: بنية تقييم اللجنة الداخلي. ثانياً: طريقة التقييم. ثالثاً: ميزات تقييم اللجنة الداخلي. رابعاً: استبيان رضا كوادر المجموعات. المطلب الثالث: تقييم كوادر البعثات. أولاً: بنية التقييم. ثانياً: طريقة التقييم. المبحث الثالث: انعكاس التقييم على خدمة الحجاج. المطلب الأول: تأثيرات تطبيق التقييم على العمل. المطلب الثاني: إحصاءات مقارنة ناتجة عن التقييم. المطلب الثالث: برنامج التقييم الإلكتروني (أتمتة التقييم). المبحث الرابع: مشاكل وحلول في تقييم الأداء. النتائج: توصيات البحث ومقترحاته: الخاتمة.

Anahtar Kelimeler:

في هذا البحث؛ سيتم التعرف على نظام التقييم المطبق في لجنة الحج العليا السورية وتحليل هذا النظام